

บทที่ 2

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ชุมชนบ้านหนองกุงธนสาร เป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว อพยพมาจาก จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์ เมื่อประมาณ 70 ปี มาแล้ว โดยการอพยพมาที่ บ้านหนองกุงธนสาร อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น แห่งนี้

ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน

ชุมชนบ้านหนองกุงธนสาร ตำบลหนองกุงธนสาร อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะเป็นที่ราบที่สลับด้วยเนินบ้านเล็กน้อย ในบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านนั้นไม่มีภูเขา ห่างจาก ภูเขาที่ อำเภอกุเวียงนั้นประมาณ 20 กม. และห่างจากเขื่อนอุบลรัตน์ (บริเวณหางเขื่อน) ประมาณ 15 กม. มีสภาพพื้นดินที่ค่อนข้างจะแห้งแล้ว ถึงแม้จะอยู่ที่บริเวณที่ใกล้เขื่อนก็ตาม แต่การทำนาของ ชาวบ้านนั้น ยังไม่มีระบบชลประทานใช้ ชาวบ้านยังอาศัยน้ำฝนในการทำนาอยู่ทุกปี

ในทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นเนินและเป็นป่า ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านใช้เป็น ที่ ฉาบปูนสถานหรือป่าช้าของหมู่บ้าน ซึ่งยังคงมีสภาพเป็นป่าเล็กๆ มีที่ทำกินหรือที่นาของชาวบ้าน กั้นระหว่างป่าช้าและหมู่บ้าน

ในทางทิศตะวันออกก็เป็นทุ่งนาสลับกับไร่อ้อยของชาวบ้าน ในทิศเหนือของหมู่บ้านก็เป็น ที่ทำกินของชาวบ้าน ทิศใต้ก็เป็นที่ทำกินเช่นเดียวกัน ที่ทำกินของชาวบ้านส่วนมากก็เป็นที่นา มากกว่าไร่

ในหมู่บ้านไม่มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่านนอกจาก คลองเล็ก ๆ ที่เกิดตามธรรมชาติที่บริเวณ ตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งไม่มีน้ำเพียงพอที่จะใช้ตลอดปี

ในอดีตราว พ.ศ. 2464 ชาวบ้านที่อพยพมาครั้งแรกเป็นชาวบ้านที่มาจาก บ้านหัน ซึ่งอยู่ใน อำเภอกุเวียง จากการบอกเล่าของ นายบุญคำ โตห้ำ อายุ 99 ปี บอกว่า บริเวณนั้นเป็นป่าไม้กุง ไม้จิก และไม้รัง รวมทั้งเป็นป่าหวายมีสัตว์ป่าชุกชุมดังนั้นในช่วงนั้นจึงมีความอุดมสมบูรณ์ที่ ต่างจากปัจจุบันเป็นอย่างมาก

อาณาเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือของหมู่บ้านหนองกรุงนสาร มีที่ทำกินของชาวบ้านติดต่อกับบ้านโคกสทกรณม์ ตำบลหนองกรุงนสารเหมือนกัน ห่างจากบ้านหนองกรุงนสารประมาณ 1.5 กิโลเมตร

ทิศใต้ของหมู่บ้าน ติดกับที่ทำกินของชาวบ้านโป่งแดง ห่างจากบ้านหนองกรุงนสาร 4 กิโลเมตร

ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ติดกับที่ทำกินของชาวบ้านหนองกะແห่ง ตำบลหนองกรุงนสาร ห่างจากบ้านหนองกรุงนสาร 3 กิโลเมตร

ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ติดกับที่ทำกินของชาวบ้านหันและบ้านวังขอนแดง ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านหนองกรุงนสาร 5 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้าน

บ้านหนองกรุงนสารนั้น ลักษณะทางภูมิอากาศก็ไม่มีแตกต่างจากภาคอีสานโดยทั่วไป เพราะมีภูมิประเทศที่เป็นที่ราบสูง ดังนั้น จึงมีความแห้งแล้งมาก บ้านหนองกรุงนสาร มี 3 ฤดู เหมือนกับทั่วทุกภาค คือ

ฤดูร้อน จะเริ่มมีนาคมถึงเดือน พฤษภาคม ฤดูฝนจะเริ่มจากปลายพฤษภาคมถึงตุลาคม จากปลายตุลาคมเป็นต้นไปก็เป็นฤดูหนาวหมู่บ้านหนองกรุงนสารนั้นอากาศในช่วงฤดูร้อนค่อนข้างที่จะร้อนจัด อันเป็นเพราะพื้นที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์นั้นถูกทำลาย ในฤดูหนาวก็ค่อนข้างที่จะหนาวเพราะบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน นั้นอยู่ใกล้ภูเขา หรือภูเวียง และก็ไม่ห่างจากเมืองเลย ที่ได้ชื่อว่าหนาวที่สุดในเมืองไทย ที่บ้านหนาวขนาดที่ต้องก่อ-ไฟและนอนที่กองไฟนั้นเลย เพราะในช่วงนั้นเสื้อผ้ายังไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้าน เป็นการแก้ความหนาวเลยต้องผิงไฟเป็นการทดแทนการใส่เสื้อผ้า

ส่วนฤดูฝน จากการบอกเล่าของ ปู่ผิว ศรีคารธรรม อายุ 88 ปีในช่วงที่เป็นหนุ่มนั้น ราว 50 ปี คืบหลังไปนั้น ว่า ความอุดมสมบูรณ์ของน้ำฝนนั้นมีมาก ปริมาณของน้ำฝนนั้นเพียงพอต่อการทำนาแทบทุกปีไม่ได้ขาด แต่ก็มีบางช่วงที่เกิดความแห้งแล้งคือ ประมาณ พ.ศ. 2507-2508 ซึ่งเป็นปีที่เกิดความแห้งแล้งทั่วภาคอีสาน ปริมาณน้ำก็ไม่ค่อยพอ จนถึงปัจจุบันปริมาณน้ำฝนนั้นไม่เพียงพอแก่การทำไร่นา

แหล่งน้ำที่สำคัญของหมู่บ้าน

สำหรับแหล่งน้ำที่สำคัญของหมู่บ้านหนองกงชนสารนั้นคือ

1. หนองกง เป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้ก่อนที่จะมี น้ำประปาใช้ ปัจจุบันหนองแห่งนี้ ได้รับความขุด และขยายออกให้มีบริเวณที่กว้างกว่าเดิมเป็นลักษณะของสระ ที่ไม่ได้เกิดเองตามธรรมชาติ อยู่ในทางทิศตะวันตกของวัด ชาวบ้านใช้หนองแห่งนี้ในการจับสัตว์น้ำ เป็นอาหารและอาศัยเก็บผักที่เกิดตามธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ผักแว่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้เป็นน้ำสำหรับให้สัตว์เลี้ยงคิมน้ำ เช่น วัว ควาย เป็นต้น เดิมทีเดียวหนองกง นั้นเป็นหนองที่เกิดตามธรรมชาติ แต่พอปี พ.ศ. 2481 ท่านพระครูชนสารโสภณ ได้นำชาวบ้าน และพระภิกษุสามเณรในวัด ทำเป็นทำนบกั้น เพื่อให้ชาวบ้านมีน้ำใช้อย่างสมบูรณ์ตลอดปี ต่อมาก็มีการขุดโดยเงินงบประมาณ ทำเป็นอ่างเก็บน้ำเมื่อปี 2536

2. วังน้ำขาว อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ใช้น้ำในการประกอบอาชีพ การทำนา รวมทั้งการเก็บน้ำให้สัตว์เลี้ยงในช่วงของฤดูฝน

3. หนองลาด เป็นลำห้วยที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ใช้น้ำในการทำเกษตร แต่ปริมาณน้ำไม่พอใช้ได้ตลอดปี

4. ห้วยหินเจาะ อยู่ระหว่างหมู่บ้านหนองกงชนสาร กับ บ้านหนองสวรรค์ เป็นห้วยที่เกิดตามธรรมชาติ ชาวบ้านในสมัยก่อนใช้เป็นน้ำที่จับสัตว์น้ำมาทำอาหาร และ เป็นที่ทำเกษตรของชาวบ้าน ในปี 2504 ท่านพระครูชนสารโสภณ ได้นำชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้าน สร้างนบกั้น เพื่อให้มีน้ำใช้อย่างสมบูรณ์ โดยทำนบที่ทำนั้น ฐานกว้าง 6 เมตร หลังทำนบกว้าง 3 เมตร ยาว 25 เมตร สามารถกักน้ำได้ตลอดปี

น้ำที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภค

ชาวบ้านหนองกงชนสารนั้นสามารถหาน้ำอุปโภคและบริโภค จากแหล่งน้ำดังต่อไปนี้ คือ

1. น้ำบาด ที่จัดสร้างโดยกรมทรัพยากรธรณีและกรมอนามัย โดยแบ่งตามหมู่บ้าน คือ

บ้านหนองกงชนสาร หมู่ที่ 1 มี 7 แห่ง และชำรุดทั้งหมด

บ้านหนองกงชนสาร หมู่ที่ 2 มี 4 แห่ง ชำรุด 2 แห่ง

บ้านหนองกงชนสาร หมู่ที่ 12 มี 2 แห่ง ชำรุด 1 แห่ง

และน้ำบาดาลอีก 1 แห่ง ในวัด ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2513 โดยท่านพระครูชนสารโสภณ เป็นผู้นำ ในตอนนั้นสิ้นเงินในการเจาะ 5,000 บาท ปัจจุบันได้ทำเป็นระบบประปาใช้ภายในวัด

2. น้ำประปา ที่พึ่งจะมีขึ้น ประมาณ ปลายปี 2538

3. น้ำฝน ที่ชาวบ้านมีถึงเก็บน้ำไว้บริโภคตลอดปี แต่ละครอบครัวจะมีถึงเก็บน้ำประจำครอบครัว

4. น้ำบ่อ ในวัด 1 แห่ง ลักษณะเป็นบ่อสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดด้านยาวและกว้าง เท่ากัน คือ 1.50 เมตร ลึก 6 เมตร ใช้ไม้กระดานขนาด 8 x 1 x 1.70 เมตร ก่อเป็นผนัง ป้องกันดินพัง เพียงพอแก่การนำไปใช้บริโภคน้ำดื่มของชาวบ้านในช่วงนั้น

ส่วนลักษณะของน้ำที่ชาวบ้านนั้นใสอยู่ประจำจะมีลักษณะเป็นน้ำจืดที่มีกรด ซึ่งน้ำประปา ก็มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกัน เพราะเป็นน้ำที่ดูดขึ้นจากบ่อบาดาล มาทำเป็นน้ำประปา

การคมนาคมภายในหมู่บ้าน

ถนนที่ใช้ภายในหมู่บ้านนั้นเป็นถนนลูกรัง มีหลายสายที่ตัดผ่านหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเหมือนผืนนาของชาวบ้าน

ส่วนถนนสายหลักที่ใช้ในการติดต่อกับต่างหมู่บ้านนั้น เป็นถนนลูกรังใช้ในการติดต่อกับคนในอำเภอและต่างหมู่บ้าน หมู่บ้านห่างจากอำเภอประมาณ 10 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดขอนแก่นประมาณ 70 กิโลเมตร

ในอดีต การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านในช่วงที่ตั้งรกรากใหม่นั้น จะใช้เกวียนและการเดินเท้า เพราะไม่มีรถวิ่งผ่านเนื่องจากถนนในหมู่บ้านนั้นยังไม่ได้มีการพัฒนา ส่วนมากภายในหมู่บ้านนั้นเป็นทางเล็กๆ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2471 พระครูธรรมาโศภณ ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสของวัดประจำหมู่บ้าน และเป็นพระเถระที่คนในหมู่บ้านให้การยอมรับ ให้ความเคารพในเรื่องของการเป็นพระนักพัฒนา และเป็นพระที่เรื่องอาคม ท่านได้นำประชาชนในหมู่บ้านพัฒนาถนนที่ใช้เดินใน หมู่บ้าน กว้างประมาณ 3-5 เมตร ซึ่งทำให้การสัญจรไปมาในหมู่บ้านนั้นเป็นไปด้วยความสะดวก ต่อมาหลังจากที่ถนนเข้าสู่หมู่บ้านก็ได้รับการช่วยเหลือจากทางรัฐ สร้างถนนลูกรังขึ้นภายในหมู่บ้าน ปัจจุบันหลังจากที่ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาฉบับต่างๆมาจนปัจจุบัน ถนนภายในหมู่บ้านบางสาย เป็นถนนคอนกรีต ซึ่งเป็นเงินที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ที่ออกค่าใช้จ่ายให้

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาชาวบ้านนับว่ามีความสะดวกในการเดินทางขึ้นเป็นตามลำดับ เพราะชาวบ้านมีรถรับจ้างผ่านที่หมู่บ้าน ดังนั้นการติดต่อกับชุมชนภายนอกจึงได้มีความสะดวกมากขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านบางคนมีรถใช้ จึงนับว่าการเดินทางในปัจจุบันจึงมีความสะดวกมากกว่าเดิมขึ้น

พาหนะที่ใช้ในการสัญจร

ชาวบ้านหนองกุงธรรมานั้น เป็นหมู่บ้านที่มีรายได้ค่อนข้างดี อันเนื่องจากการที่ชาวบ้านนั้นทำไร่อ้อย และบางส่วนก็นิยมส่งลูกหลานเข้ามาทำงานที่กรุงเทพฯ ดังนั้นจึงมีพาหนะบ้างเป็นบางครั้งครบครันแต่บางครั้งก็ยังไม่ใช้รถโดยสารประจำทาง ซึ่งโดยสรุปแล้วพาหนะที่ชาวบ้านใช้สัญจรไปมา มีดังนี้คือ

1. จักรยาน ใช้ในการติดต่อระหว่างคนในหมู่บ้าน ซึ่งมีพบเห็นเป็นจำนวนมาก
2. จักรยานยนต์ เป็นที่นิยมกันในกลุ่มของวัยรุ่น และชาวบ้านทั่วไปเนื่องจากสะดวกกว่าการปั่นจักรยานธรรมดา เพราะไม่ต้องใช้แรงคนมาก

3. รถโดยสารประจำทาง ซึ่งมีวิ่งอยู่เป็นประจำทุกวัน วันละหลายเที่ยว โดยรถจะวิ่งผ่านบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ที่อยู่ในเส้นทางเดียวกัน ผ่านบ้านหนองกุงธรรมาปลายทางที่บ้านหนองกุงเงิน

4. รถยนต์ส่วนตัว ซึ่งส่วนมากเป็นรถบรรทุกขนาด 1 คัน หรือรถปิ๊กอัพ

บ้านที่อยู่ใกล้กันสามารถที่จะไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบาย เพราะถนนค่อนข้างที่จะดี ทำให้ง่ายต่อการติดต่อและการเดินทาง โดยใช้พาหนะดังที่กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันถนนกำลังได้รับการขยายออกให้กว้างกว่าเดิมและจะเปลี่ยนเป็นถนนลาดยาง ซึ่งโครงการนี้จากการสอบถามชาวบ้านจะเสร็จภายในปี พ.ศ. 2541

การติดต่อสื่อสารภายในหมู่บ้าน

การติดต่อภายในหมู่บ้านหนองกุงชนสารนั้น เนื่องจากหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างใหญ่ ดังนั้นการติดต่อระหว่างคนที่อยู่ในหมู่บ้าน จะใช้การเดินทางและการใช้จักรยานรวมทั้งจักรยานยนต์ รวมทั้งการติดต่อกับคนที่อยู่ต่างหมู่บ้านด้วย

นอกจากการติดต่อ สื่อสารกันด้วยการไปมาหาสู่กันแล้ว ที่บ้านหนองกุงชนสารสามารถที่จะติดต่อกับคนที่อยู่นอกหมู่บ้าน ด้วยโทรศัพท์เพราะที่หมู่บ้านมีโทรศัพท์สาธารณะ 1 เครื่อง และส่วนตัวอีก 1 เครื่อง ดังนั้นการที่จะทราบข่าวสารบางอย่าง จึงมีความสะดวกสบายมากขึ้น นอกจากนั้นชาวบ้านหนองกุงชนสารยังอาศัยเครื่องอำนวยความสะดวก อันเป็นเทคโนโลยีการสื่อสารในการทราบข่าวสารเช่น วิทยุ โทรทัศน์ และ โทรศัพท์ เป็นต้น

แหล่งข้อมูลข่าวสารอีกหลายแห่งที่ชาวบ้านสามารถรับทราบข่าวสาร เช่น ศาลากลางบ้าน หอกระจายข่าว ประจำหมู่บ้าน วัดประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ของสาธารณะสุข รวมทั้งที่โรงเรียน เป็นต้น

สถานที่สำคัญภายในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านหนองกุงชนสารนั้น มีสถานที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. วัด วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านใช้เป็นสถานที่ในการประกอบศาสนกิจ ดังนั้นวัดจึงมีความผูกพันกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก รวมทั้งการใช้วัดเป็นที่พักผ่อน การใช้วัดเป็นที่พักผ่อน การใช้ศาลาวัดเป็นที่ประชุม รวมทั้งเป็นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวกับศาสนาและไม่เกี่ยวกับศาสนา วัดนั้นตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้านวัดในบ้านหนองกุงชนสารนั้นชื่อว่า วัดแก้วสว่าง

ประวัติของวัดแก้วสว่าง

วัดแก้วสว่างบ้านหนองกุงชนสาร เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา สร้างเมื่อปี ระกา ตรีศก จุลศักราช 1283 (พุทธศักราช 2464) ริมหนองแห่งหนึ่งทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เดิมมีเนื้อที่ประมาณ 2-3 ไร่ หนองแห่งนั้นชาวบ้านเรียกว่าหนองหญ้าคา ผู้ที่เป็นผู้นำในการสร้างวัด คือ

1. พ่อแก้ว   พระโพธิ์
2. พ่อสอน   พรหมจันทร์
3. พ่อจัน   ศรีคารธรรม
4. พ่อนาม   ศรีคารธรรม
5. พ่อมูล   แก้วทอง

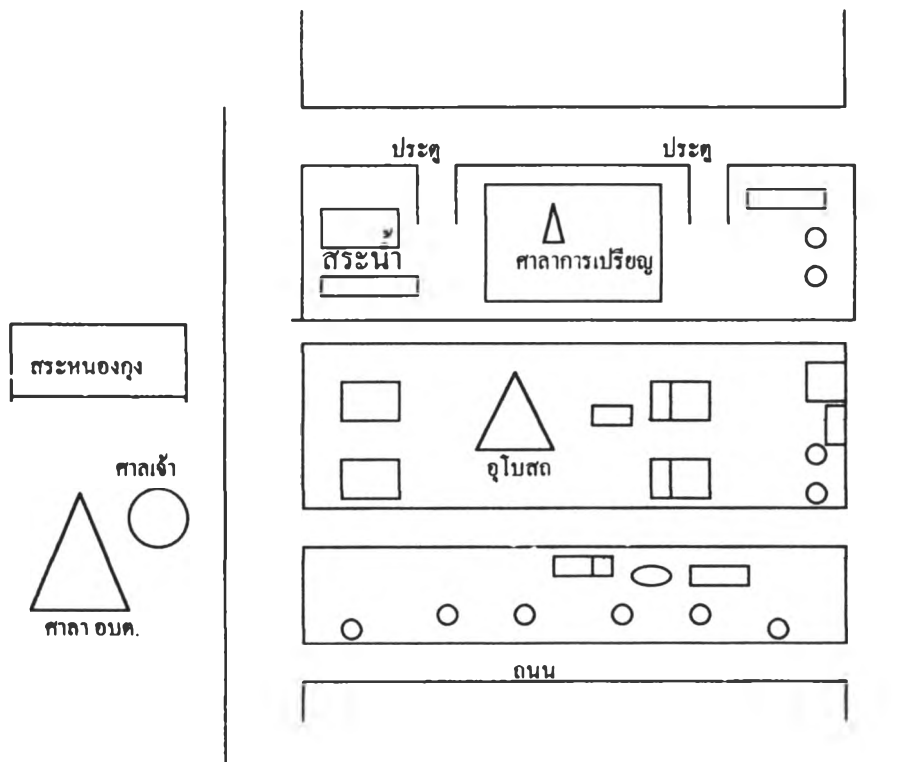
นอกจากคณะของคนดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีพระหนุ่มที่ติดตามโยมมาจากบ้านคอนหัน คือ อดีตเจ้าอาวาสรูปที่สองของวัดแก้วสว่างแห่งนี้ ซึ่งได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระครูชนสารโสภณ และได้รับการแต่งตั้งเป็นอุปัชฌาย์ สมณศักดิ์ ที่พระครูชนสารโสภณ และได้รับการแต่งตั้งเป็นอุปัชฌาย์ จนกระทั่งมรณภาพปี 2465 ท่านหลวงพ่อพรหมและชาวบ้านก็ย้ายวัดจากหนองหญ้าคา มาตั้งที่ใหม่ ซึ่งอยู่บริเวณริมฝั่งหนองกุงในปัจจุบัน

ในปีที่สร้างวัดนั้น วัดยังเป็นวัดที่ร้างมีสภาพเป็นแค่สำนักสงฆ์ ในบริเวณเดิมนั้นมีเพียงกุฏิเพียงหลังเดียวศาลาโรงธรรมหนึ่งหลัง การก่อสร้างดำเนินมาจนปี 2467 วัดจึงแล้วเสร็จ แต่วัดที่สร้างใหม่นั้นไม่ได้ตั้งอยู่ที่เดิมชาวบ้านได้ย้ายมาสร้างที่ทางทิศใต้ของวัดเดิม ห่างจากที่เดิมประมาณ 3-4 ไร่เศษ มีเนื้อที่ ที่กว้างจึ้นกว่าเดิมปัจจุบันวัดมีเนื้อที่ 13 ไร่ 2 งาน 1 ตารางวา เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ที่น่าเกรงขามชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อวัดว่า วัดแก้วสว่าง โดยการนำเอาชื่อของพ่อแก้ว ซึ่งชาวบ้านถือว่า เป็นคนดีมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อ เป็นผู้นำคณะทายก ทายิกา คนทั่วไปจึงเรียกว่า “พ่อแก้วดวงใจ” และได้นำชื่อของท่านมาเป็นชื่อวัดว่า “วัดแก้วสว่าง”

ต่อมาวัดได้รับการพัฒนาจนเป็นวัดที่สมบูรณ์ มีการสร้างศาลา อุโบสถ กุฏิ และหอระฆัง จนกระทั่งได้รับ การพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นวัดที่สมบูรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2487 มีเจ้าอาวาสสืบทอดตำแหน่งดังนี้

1. หลวงพ่อพรหม   ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2464 - 2470
2. พระครูชนสารโสภณ   ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2471-2519
3. พระครูโสภาสรตณสาร   ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2520- ปัจจุบัน

ศาสนาสมบัติที่เป็นวัดถุนั้น มี ศาลา 1 หลัง อุโบสถ 1 หลัง กุฏิหลังเก่า 3 หลัง กุฏิสูง 1 หลัง และกุฏิหลังเล็กที่พระอาศัยอยู่ได้เพียงรูปเดี่ยวอีก ประมาณ 10 หลัง หอประดิษฐานพระคู่บ้านคู่เมือง อีก 1 หลัง หอไตร 1 หลัง

- = กุฏิหลังเล็ก
- ▭ = กุฏิหลังสูง
- = น้ำบาดาล
- ▭ = มณฑป
- ▭ = กุฏิหลังใหญ่
- ▭ = ห้องครัว
- ▭ = ห้องน้ำ
- ▭ = สระน้ำ

วัดบ้านหนองกุงชนสารนั้น เป็นวัดที่อยู่ของเจ้าคณะตำบลเขตหนึ่งในปัจจุบัน จึงเป็นสำนักเรียนสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งอดีตเจ้าอาวาสได้รับแต่งตั้ง เมื่อ พ.ศ. 2494 ปัจจุบันการศึกษา ก็ยังดำเนินมาเรื่อยๆ แต่ที่ลดหายคือ จำนวนของนักเรียนที่บวชเข้ามาศึกษาเล่าเรียนนั้นไม่มีมาก เพราะความเจริญด้านการศึกษาย้ายออกไป คงมีแต่ผู้บวชตามประเพณีเท่านั้น ที่มีโอกาสมาบวช และเล่าเรียนบ้าง

ปูชนียวัตถุที่สำคัญ ในวัดแก้วสว่างนั้นมีปูชนียวัตถุที่สำคัญ คือ

1. พระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตัก 12 นิ้ว สูงรวมทั้งฐาน 24 นิ้ว เป็นพระพุทธรูปที่สร้างในสมัยใดไม่มีใครทราบ เดิมอยู่ที่ วัดขุนจันทร์ กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2491 หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ทางวัดได้ทำการบูรณะวัดขึ้นใหม่ เนื่องจาก ภาวะสงคราม แต่มีเพียงพระพุทธรูปองค์นี้เท่านั้นที่ไม่เสียหาย ในขณะนั้น พระที่บ้านหนองกงธนสารรูปหนึ่งได้ศึกษาที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ ได้มีความคุ้นเคยกับท่านเจ้าอาวาสวัดขุนจันทร์ในขณะนั้น ท่านได้หล่อพระพุทธรูปขึ้นใหม่ จึงได้ถวายพระพุทธรูปแก่ พระสนิท ปญญาโวโร (ปัจจุบันเป็นนายตำรวจที่เกษียณแล้ว ที่ ร.ต.อ. สนธิ มังคราช) จึงได้นำมาประดิษฐาน ที่วัดแก้วสว่าง เมื่อ พ.ศ. 2492 เป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านใช้เสี่ยงทาย

2. พระพุทธรูปปางจำลอง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2491 ทำด้วยทองเหลือง ขนาดกว้าง 26 นิ้ว สูง 12 นิ้ว ทางวัดจะจัดให้มีการนมัสการทุกวันเพ็ญเดือน 3 ของทุกปี

3. พระพุทธรูป ในพระอุโบสถ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2478 ขนาดหน้าตักกว้าง 18 นิ้ว สูงจากฐานถึงเศียร 37 นิ้ว ราคาสร้าง ในขณะนั้น 80 บาท

ศาสนาสถานที่สำคัญ ในที่นี้หมายถึงที่ทำการกรรมของพระภิกษุ และของชาวบ้าน รวมทั้งที่ใช้เป็นสาธารณประโยชน์ และที่พักของพระสงฆ์

1. กุฏิศิษยานุสรณ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2469 กว้าง 12 เมตร ยาว 18 เมตร ปัจจุบัน เป็นกุฏิที่อยู่ของเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน สิ้นค่าก่อสร้าง 5,123 บาท

2. กุฏิศรีธนาลัยวิมาน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2497 เป็นกุฏิสองชั้น เสาคอนกรีต ข้างบนเป็นเรือนไม้ใต้ถุนยกสูง กว้าง 8 เมตร หลังคามุงสังกะสี สิ้นเงินค่าก่อสร้าง 41,662.60 บาท ปัจจุบันใช้เป็นที่เรียนของโครงการเด็กก่อนวัยเรียน

3. กุฏิศิษยานุสรณ์ 2 สร้างเมื่อ พ.ศ. 2503 กว้าง 6 เมตร ยาว 15 เมตร หลังคามุงสังกะสี สิ้นเงินค่าก่อสร้าง 5,890 บาท

4. อุโบสถ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2485 เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2487 กว้าง 6 เมตร ยาว 17050 เมตร ก่ออิฐถือปูน หลังคาตัดเป็น 3 ชั้น ซ่อฟ้า ไบระกา สิ้นค่าก่อสร้าง 3,332.18 บาท

5. มณฑปพระพุทธรูป ปั้นผ่านศูนย์กลางขนาด 64 เมตร สูง 15 เมตร กว้างและยาว 8 เมตร มีประตูทั้งสี่ด้าน สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2518 สิ้นค่าก่อสร้าง 523,862.75 บาท

ประวัติอดีตท่านพระครูธนาสารโสภณ

ท่านพระครูธนาสารโสภณ เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง เป็นพระที่มีผลงานที่เด่นที่สุดเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในช่วง พ.ศ. 2471-2519 เพราะท่านเป็นพระที่มีผลงานในด้านต่างๆ เป็นพระนักพัฒนา ที่ทางราชการ และชาวบ้านต่างก็ยอมรับเป็นอย่างดี เป็นพระที่ทรงคุณอันน่าเลื่อมใส จึงสมควรที่จะนำประวัติของท่านมากล่าวไว้ ณ โอกาสนี้

ท่านพระครูชนสาร โสภณ เดิมชื่อ ศรีทน นามสกุล ศรีดาธรรม เกิดเมื่อ วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2444 ที่ บ้านนางเข้ม ตำบลบ้านธาตุ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดบุรีรัมย์

พ.ศ. 2454 จบชั้น ป. 3 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดในสมัยนั้น

พ.ศ. 2455 ได้อพยพมาที่ บ้านโคกกลาง ตำบลกุดธาตุ อำเภอเมือง (ปัจจุบันเป็น อำเภอหนองเรือ) จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. 2460 ได้บรรพชาเป็นสามเณร

พ.ศ. 2462 ได้อพยพตามบิดามารดา มาที่บ้านหัน ตำบลบ้านเรือ อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. 2465 ได้พาเปลี่ยนสถานที่ตั้งวัดแก้วสว่าง จากที่เดิม (หนองหญ้าคา) ทางทิศตะวันออก ของที่ตั้งวัดปัจจุบัน ในขณะนี้เองวัดที่สร้างขึ้นใหม่นั้น (หมายถึงวัดปัจจุบัน) ในช่วงนั้นสร้าง กุฏิหลังเดียว กว้าง 5 เมตร ยาว 9 เมตร หลังคามุงเป็นเกสิด และหอดัน 1 หลัง

พ.ศ. 2466 ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ และในปีนี้อพยพตามบิดามารดาอยู่ที่ บ้านหนองกงชนสาร ซึ่งในขณะนั้นที่บ้านหนองกงชนสาร กำลังสร้างวัดใหม่ โดยมีหลวงพ่พรหม เจ้าอาวาสรูปแรกเป็นผู้นำ

พ.ศ. 2467 ได้ย้ายกลับไปศึกษาที่วัดธาตุ รัตนบุรี ศึกษาอักษรธรรม อักษรขอม อักษรไทย น้อย จนเป็นผู้เชี่ยวชาญคนหนึ่งจนสามารถจารณ์เรื่องราวต่างๆ ไว้ เช่น จารณ์อักษรธรรม เรื่องเวสสันดรชาดก และแหลือสถานอีกหลายเรื่อง

พ.ศ. 2470 กลับมาที่วัดแก้วสว่าง เนื่องจากหลวงพ่พรหมมีสุขภาพไม่ดี และต่อมา หลวงพ่พรหมก็มรณภาพ

พ.ศ. 2471 ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง

พ.ศ. 2472 ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างสิมกลางน้ำ ที่ริมฝั่งหนองกงด้านทิศตะวันตกของวัด สูง 5 เมตร กว้าง 3 เมตร ยาว 5 เมตร หลังคามุงเป็นเกสิด สิ้นเงิน 80 บาท หรือ 1 ชั่งในสมัยนั้น

พ.ศ. 2474-2515 ในช่วงนี้นับว่าท่านได้ทำประโยชน์เป็นอย่างมากให้แก่ชาวบ้าน ในด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านศาสนา ได้บำรุงวัดวาอาราม สร้างศาสนวัตถุต่างๆ เช่น อุโบสถ ศาลา หอระฆัง กุฏิ เป็นต้น

ด้านการศึกษาได้นำคณะครูสร้างอาคารเรียนให้แก่โรงเรียนจนสำเร็จพร้อมทั้งส่งพระเข้า เรียนในกรุงเทพฯ ลูกศิษย์หลวงพ่ที่คนรู้จักกันดี คนหนึ่งคือ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ซึ่งเป็นผู้ชำนาญ ในเรื่องประเพณีอีสาน

ด้านการพัฒนาบ้านเมืองได้นำชาวบ้านตัดถนนเข้าสู่ตัวอำเภอปรับปรุงถนนทั้งในและ นอกหมู่บ้าน เป็นอย่างดี

ด้านสาธารณูปโภค ท่านได้นำชาวบ้านเปิดทำนบกั้นน้ำ เก็บน้ำไว้ใช้ เอื้ออำนวยประโยชน์แก่ชาวบ้านอย่างมหาศาล ชาวบ้านในช่วงนั้นได้มีน้ำในการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งการนำชาวบ้านขุดบ่อน้ำดื่ม ภายใต้วัด ทำให้ชาวบ้านมีน้ำดื่มเพียงพอ

ด้านการปกครอง ท่านเป็นผู้นำของชาวบ้านเป็นอย่างดี ชาวบ้านต่างให้ความนับถือ แม้แต่บ้านใกล้เคียงยังให้ความเคารพ สังเกต จากการที่ท่านพาชาวบ้านตัดถนน หากเจ้าของที่ดินตรงที่จะตัดถนนผ่านขัดข้อง ท่านจะเข้าไปหาถึงบ้าน และขอเขาจนได้รับความร่วมมืออย่างดี

ด้านอนุรักษ์ประเพณี ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้อนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน สังเกตจากการที่ท่านเป็นผู้นำในการจัดงานประเพณีต่างๆ ตลอดจนเป็นผู้ลงทุนซื้อพิณพาทย์ มาให้ลูกหลานได้เรียนรู้ ถึงกับลงทุนจ้างครูมาสอนให้ ตัวท่านเองก็ยังเป็นผู้เรียนเล่นพิณพาทย์ด้วย

งานปกครองคณะสงฆ์

พ.ศ. 2471 ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส วัดแก้วสว่าง ต่อจากหลวงพ่อดุสิต

พ.ศ. 2488 ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบล บ้านเรือ

พ.ศ. 2512 บ้านหนองกงุทธนสารแยกออกมาเป็น ตำบลหนองกงุทธนสาร ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลหนองกงุทธนสาร

พ.ศ. 2400 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. 2494 ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. 2496 ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจสอบธรรมสนามหลวง

พ.ศ. 2509 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระธรรมทูตสายที่ 5 โดยมี สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเป็นหัวหน้าสาย

พ.ศ. 2509 เป็นกรรมการ โรงเรียนบ้านหนองกงุทธนสาร

ประวัติเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

ท่านพระครูโสภาสรตตสาร เดิมชื่อ คำสิงห์ นามสกุล โทผา เกิดเมื่อ พ.ศ. 2490 โยมบิดา นายแน่น โทผา โยมมารดา นางผัน โทผา

พ.ศ. 2500 เข้าอุปสมบทที่วัดแก้วสว่าง เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2510

พ.ศ. 2516 เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. 2520 เป็นเจ้าอาวาส วัดแก้วสว่าง และเป็นเจ้าคณะตำบลหนองกงุทธนสาร

พ.ศ. 2522-2531 ได้ก่อสร้างกำแพงวัดคอนกรีตเสริมเหล็ก สิ้นเงิน 456,000 บาท

พ.ศ. 2524 ก่อสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิพระครูตตสาร โสภณ สิ้นเงิน 75,000 บาท

พ.ศ. 2526-2531 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระธรรมทูตสายที่ 5

พ.ศ. 2527-2529 เป็นผู้เปิดอบรมวิปัสสนา วัดแก้วสว่าง

พ.ศ. 2528 เป็นกรรมการตรวจสอบนักธรรมสนามหลวง

พ.ศ. 2530-ปัจจุบัน สร้างซุ้มประตูดังจำนวน 6 ซ่อม

พ.ศ. 2534 เป็นผู้อำนวยการโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

พ.ศ. 2534 ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพิเศษ เจ้าคณะตำบลชั้นตรี

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ท่านเป็นที่น่าเลื่อมใส เป็นที่สักการะของชาวบ้านโดยทั่วไป เป็นพระมีวัตรปฏิบัติที่ดี เพราะท่านได้เจริญรอยตามท่านหลวงปู่ หรือพระครูธรรมาสาร โสภณ เป็นพระที่มองเห็นความสำคัญของประเพณี ส่วนหนึ่งของข้อมูลนั้น ได้รับความเมตตาจากท่าน ด้วยดีเสมอมา ในช่วงที่ผู้วิจัยอยู่ในสนามวิจัย

2. โรงเรียน ในบ้านหนองกงธรรมาสารนั้นมีโรงเรียน 1 แห่ง จะตั้งอยู่ที่บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน เป็นโรงเรียนที่สังกัด สปช.

โรงเรียนบ้านหนองกงธรรมาสารนั้นสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2476 โดยนายอำเภอภูเวียง เป็นผู้จัดตั้งและให้ความอุปถัมภ์ตลอดมา โดยเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เมื่อครบ 4 ปี จึงมีชั้นประถมปีที่ 4 ครบบริบูรณ์

- พ.ศ. 2514 ได้เปิดสอนชั้นประถมศึกษาตอนปลายปีที่ 5 โดยเก็บค่าบำรุงคนละ 60 บาท ต่อปี เมื่อครบ 3 ปี จึงมี ป. 7

- พ.ศ. 2521 เปลี่ยนหลักสูตร เป็น 6 ระยะ คือมีแค่ ป.6

- พ.ศ. 2534 ขยายการศึกษาเป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนปี พ.ศ. 2536 ก็มีมัธยมชั้นปีที่ 3 โดยสมบูรณ์

สถานที่ใช้เรียนในช่วงแรกที่ตั้งโรงเรียนนั้น อาศัยบริเวณศาลาของวัดเป็นที่ทำการเรียนการสอน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2493 นายทวี เขาเขียว ครูใหญ่ของโรงเรียน และ นายจันทิ พระคลัง ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น พร้อมทั้งคณะครูและผู้ปกครอง ของนักเรียนได้ร่วมกันสร้างอาคารเรียน จำนวนสี่ห้องเรียน กว้าง 12 เมตร ยาว 36 เมตร หลังคามุงสังกะสี ฝากระดาน ต่อมาก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล 9,000 บาท โดยการนำของท่านพระครูธรรมาสาร โสภณ ใช้เวลา 2 ปีจึงสร้างเสร็จ โดยย้ายออกที่ทางทิศตะวันตกของวัด เยื้องไปทางทิศใต้ ดังนั้นเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านพระครู ที่เป็นผู้นำในการสร้าง จึงได้ใช้ชื่อของท่านต่อท้ายชื่อของโรงเรียนว่า "โรงเรียนหนองกงธรรมาสาร โสภณ" โรงเรียนได้รับการพัฒนามาเรื่อยจนต่อมารัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการ เข้าไปดูแลแทน

สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน มีดังนี้คือ

1. นายคำ หาญชมภู	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2476 - 2481
2. นายหอม ชินวงษ์	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2481 - 2484
3. นายคุณิต ชาติพิทักษ์	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2485 - 2485
4. นายอุตสาห์ ศรีวุฑธา	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2485 - 2485
5. นายทวี ศิริรักษาสิทธิ์	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2485 - 2505

6. นายประทวน สัจวร โภคทรัพย์ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2505 - 2513
7. นายคำพันธ์ พระคลัง ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. 2513 - ปัจจุบัน
- ปัจจุบันมีครูทั้งหมด 29 คน นักภารโรง 1 คน นักเรียน 479 คน

ภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งโรงเรียนบ้านหนองกง (ชนสารโสภณ)

3. สถานีอนามัยประจำตำบล การรักษาพยาบาลนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวบ้าน ซึ่งสาเหตุมาจากการเจ็บไข้ได้ป่วย ในบ้านหนองกงชนสารนั้นเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เป็นตำบล ดังนั้นจึงเป็นที่ตั้งของอนามัยประจำตำบล ซึ่งสถานที่ตั้งเดิมนั้นจะตั้งอยู่ที่ตรงกันข้ามกับโรงเรียน ปัจจุบันย้ายไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งสร้างมาได้ประมาณปีเศษ ๆ บริเวณใกล้ถนนจากหมู่บ้านไป หนองกงเซ็น ชาวบ้านใช้เป็นที่รักษาพยาบาลขั้นต้น

สถานีอนามัย ปัจจุบัน สร้างขึ้นจากแผนพัฒนาสถานีอนามัย ของกระทรวงสาธารณสุข ตามโครงการทศวรรษแห่งการพัฒนาสถานีอนามัย ซึ่งเริ่มจากปี พ.ศ.2535-2544 โดยมีวัตถุประสงค์ ที่จะให้สถานีอนามัยได้มีศักยภาพ เพื่อพร้อมให้บริการแก่ประชาชน ดังนั้น สถานีอนามัยที่ ตำบลหนองกงชนสารจึงได้รับงบประมาณ ให้สร้างสถานีอนามัยขนาดใหญ่ แทนสถานีอนามัยเดิม เมื่อปีงบประมาณ 2538 เนื่องจากสถานที่เดิมชำรุด เพราะสร้างมาเป็นเวลา 21 ปี เพราะสถานีอนามัยเดิมสร้างราว ปี 2517 ดังนั้น จึงชำรุดมาก และไม่สามารถ

ให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากเป็นสถานที่ให้บริการประชาชนรวม 8,000 คนทั้งตำบล (จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่บริหารงาน สาธารณสุข)

ในการสร้างสถานอนามัยสถานอนามัยขนาดใหญ่ ทดแทนหลังเดิมนั้น ชาวบ้านได้ร่วมกันบริจาคที่ดิน ขนาด 6 ไร่ 3 งาน กับอีก 1 ตารางวา ผู้ที่บริจาคที่ดิน คือ นายบุญมา และนางบุญโฮม โสภภาพ ราคาที่ดินนั้นประมาณ 8 แสนเศษเริ่มก่อสร้าง เมื่อ เมษายน 2538 เสร็จ เดือน เมษายน 2539 และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้มาประจำที่ใหม่แทนที่เดิม เมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2540

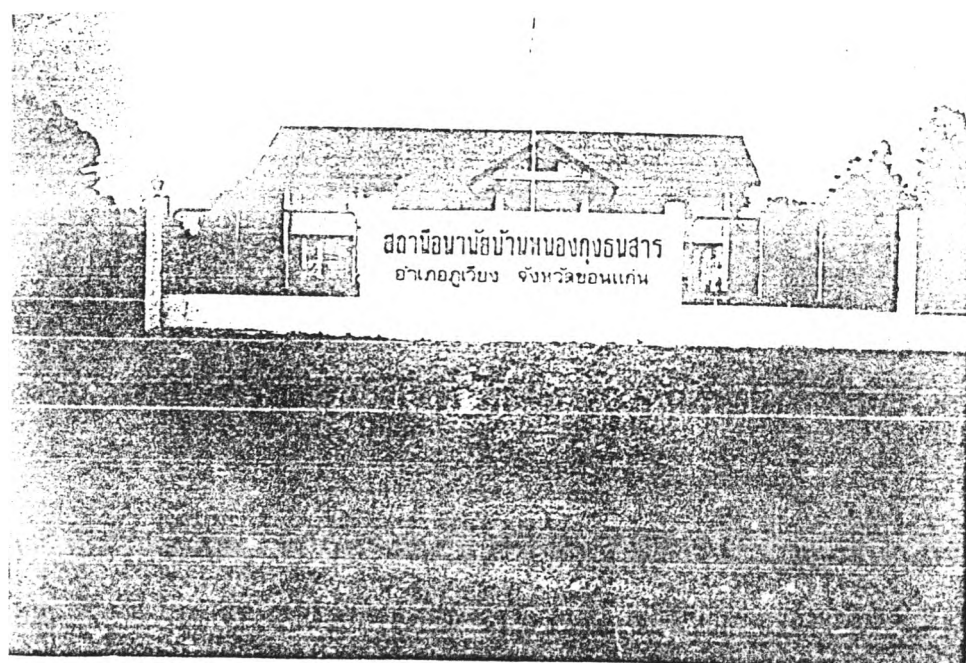
การก่อสร้างสถานอนามัยแห่งใหม่นั้น ภายในบริเวณของสถานอนามัย ประกอบไปด้วยอาคาร บ้านพักของเจ้าหน้าที่ 2 หลัง มีระบบประปา ระบบไฟฟ้า สามารถให้บริการประชาชนได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามชาวบ้าน โดยการนำของท่าน พระมหาบุญไทย ยโสธโร ท่านพระครูโสภาสรีตนสาร เจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน สองท่านเป็นลูกหลานของชาวบ้านที่เข้ามาบวช ดำรงสมณเพศมาจนถึง ปัจจุบัน ท่านพระมหาบุญไทย เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสของวัดแห่งหนึ่ง ในกรุงเทพฯ อีกท่านหนึ่ง ก็คือ ท่านเจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน ทั้งสองท่านต่างเห็นว่า สถานอนามัยประจำหมู่บ้าน ไม่มีรั้วกั้น และครุภัณฑ์สำนักงาน ครุภัณฑ์การแพทย์ เป็นต้น ดังนั้น จึงมีความคิดที่จะทำ จึงชักชวนชาวบ้าน คณะครูอาจารย์ในโรงเรียน จึงพากันนำผ้าป่าไปทอดถวาย สมทบทุนสร้างจนสำเร็จไปด้วยดีสถาน อนามัยปัจจุบัน ประกอบด้วยห้องรูดการ ห้องตรวจรักษาโรค ห้องจ่ายยา และห้องทำคลอด ส่วนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ประจำอยู่ที่สถานอนามัยนั้น ประกอบด้วย

-เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข 2 คน

-พยาบาลวิชาชีพ 1 คน

-เจ้าพนักงานสาธารณสุข 1 คน

ส่วนรายละเอียดของการรักษาพยาบาลนั้น จะพูดถึงในระบบสาธารณสุขต่อไป

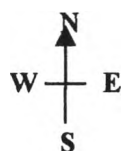
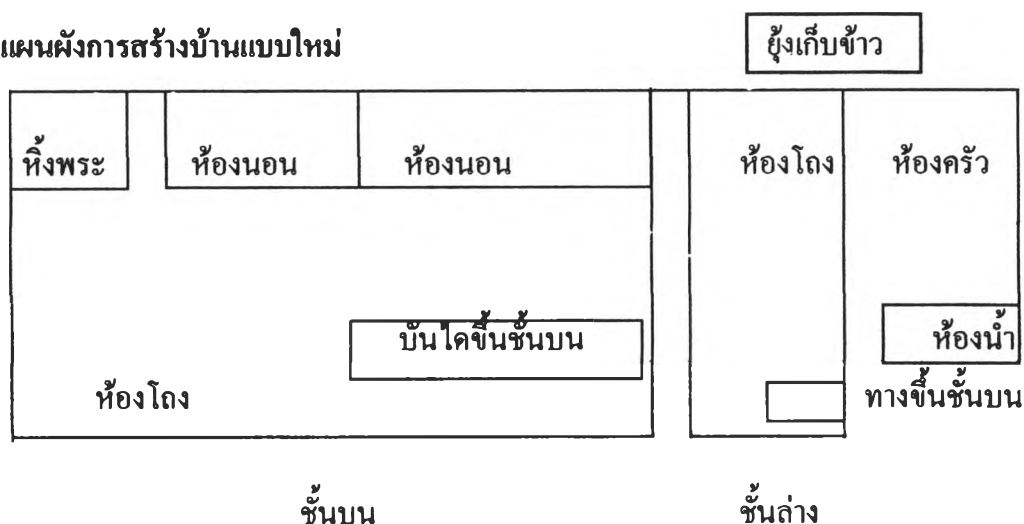

ภาพที่ 2 แสดงสถานอนามัยประจำตำบล

ลักษณะบ้านเรือน

บ้านเรือนของราษฎรหมู่บ้านหนองกงชนสารนั้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ได้รับอิทธิพลของสังคมเมืองพหุสมควร ดังนั้น การสร้างบ้านเรือนนั้น จึงนิยมสร้างบ้านเรือนเป็นทรงสมัยใหม่ มีลักษณะเป็นบ้านสองชั้น ชั้นล่าง จะก่ออิฐถือปูน ขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละบุคคล บางคนก็ทำเป็นบ้านชั้นเดียว ที่ก่ออิฐถือปูน แต่โดยเฉลี่ยแล้วจะเป็นบ้านไม้ที่ยกพื้นสูง เพื่อใช้สอยที่ชั้นล่าง เพราะชาวบ้านนิยมใช้ชั้นล่างมากกว่าชั้นบน การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านนั้น จะตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยมากจะเป็นเครือญาติของกันและกัน การมุงหลังคาโดยทั่วไปแล้ว ชาวบ้านนิยมใช้สังกะสี ที่เป็นกระเบื้องนั้นมีน้อย ที่เป็นบ้านมุงด้วยหญ้านั้นไม่ปรากฏเลยในหมู่บ้าน ยกเว้นกุฎิของพระบางหลัง ภายในบ้านนั้นจะแบ่งออกเป็นห้องๆ ชั้นล่างส่วนมากเป็นห้องโถงใหญ่ สำหรับการวางเฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ห้องครัวนั้นจะยื่นออกไปด้านหลัง และบางบ้านก็มีห้องน้ำติดกับห้องครัว แต่ที่พบเห็นเป็นส่วนมาก ชาวบ้านจะนิยมสร้างห้องน้ำไว้ต่างหาก ชั้นบน เป็นห้องนอนและห้องพระ ชาวบ้านจะนิยมสร้างยุงเก็บข้าวไว้ข้างบ้านของตนเอง ลักษณะของบ้านเขียนแผน ได้ดังนี้

แผนผังการสร้างบ้านแบบใหม่

ลักษณะของบ้านเรือนในอดีต

การสร้างบ้านเรือนโดยทั่วไป ในอดีตของชาวบ้านหนองกงชนสาร ส่วนมากจะเป็นการยกพื้นสูง เพื่อใช้สอยใต้ถุนบ้าน เช่น การทำคอกวัว ควาย หรือทำเป็นที่เก็บของอย่างอื่น เช่น จี (เครื่องหรือ อุปกรณ์ทอผ้าถุง ผ้าไหม) เสาบ้านในสมัยก่อนนั้นจะทำจากไม้ที่มีเนื้อแข็ง เสาในสมัยก่อนนั้นจะใช้การเจาะรูและใช้ลิ้มเป็นตัวขัด ต่อมาก็ใช้วิธีทำแบบใหม่ โดยใช้ตะปูเป็นตัวยึดแทนการเจาะรูตามเสา เพื่อเอา ไม้ซื่อ แปร เป็นต้น

หลังคาในสมัยนั้น จะมี 2 แบบ คือ

1. หลังคาที่ทำจากหญ้าคา คือพอช่วงหน้าแล้ง ชาวบ้านก็จะหาเกี่ยวหญ้าคาแล้วนำมาตากแดดพอประมาณ แล้วนำมามัดติดกับไม้ไผ่ที่ยาวๆ ที่ชาวบ้านเรียก "โพหญ้า" หลังคาที่มุงด้วยหญ้านี้ หน้าร้อนจะค่อนข้างที่จะเย็น แต่ฤดูฝนอาจจะรั่วได้

2. ไม้มุงหรือไม้กระดาน มุง (เป็นมุง) การมุงด้วยไม้ที่ผ่าเป็นรูปเหมือนกระเบื้อง แต่จะเป็นแผ่นยาวๆ บ้านที่มุงด้วยหญ้าในสมัยก่อนนั้น จะถูกมองว่าเป็นคนที่ขี้เกียจ ส่วนที่มุงด้วยไม้ จะได้ชื่อว่าเป็นคนขยันมีฐานะ

ต่อมาที่หมู่บ้านนั้นก็เปลี่ยนมาใช้สังกะสี มุงแทนไม้และหญ้า หลังคานั้นจะเป็นลักษณะหน้าจั่ว บนบ้านนั้นจะแบ่งออกเป็น 3 คือ เรือนนอน เรือนไฟ เรือนครัว และบ้านนั้นจะแบ่งห้องภายในเรือน เป็นห้องโถง ที่เรียกว่า "ห้องเปิง" และห้องนอน เรือนส่วนมากในสมัยก่อนจะมีชานเรือน ส่วนบันไดขึ้นบ้านจะเอาไม้สองอันมาเจาะตรงกลางให้แต่ละรูนั้นตรงกัน เพื่อที่จะใส่ชั้นบันได ซึ่งเป็นไม้กลมๆ ส่วนมากจะเป็นไม้เนื้อแข็ง ซึ่งภาษาชาวบ้านเรียกว่า "คันทัดเจ๊ก" (ที่เรียกเช่นนี้เพราะ ชาวบ้านจะเอาเชือกมาผูกที่ชั้นบันไดบนสุด เชือกจะยาวประมาณ 1 วา โดยจะผูกติดกับชื่อของบ้าน เวลาไปทำธุระที่ไหน ก็จะสลัดบันไดออก แต่บันไดนั้นจะไม่ล้มเพราะมีเชือกมัดอยู่ การสลัดออกเช่นนี้เพื่อป้องกันสัตว์เลื้อยขึ้นบ้าน การสลัดออกนั้น ชาวบ้านเรียกว่า "เจ๊ก" ดังนั้นจึงเรียกชื่ออย่างนั้น) ต่อมาบันไดก็เปลี่ยนมาเป็น บันไดแบบใหม่ที่ชาวบ้านเรียกว่า บันไดม้า คือที่ใช้เป็นแบบปัจจุบัน บันไดบ้านสมัยก่อน จะอยู่ที่หน้าบ้าน ซึ่งส่วนมากจะอยู่ที่ชานเรือน ส่วนฝาแฉับ (ผนัง) จะทำจากไม้ไผ่ ต่อมาก็เป็นไม้เนื้อแข็ง จะเจาะป้องเอี่ยม (หน้าต่าง) ไม่มากเหมือนปัจจุบัน อาจจะมีด้านละที่เท่านั้น สมัยก่อนจะไม่มีบานหน้าต่าง ปัจจุบันมีการเจาะหลายที่ เป็นหน้าต่างแบบใหม่ มีบานหน้าต่างสำหรับปิดเปิด

เรือนหรือเรือน ของชาวอีสานนั้น มี 2 แบบคือ

1. เรือนข้าว หรือที่ภาคกลางเรียกว่า เรือนเข้า คือ เรือนที่มีลักษณะเป็นเพิงหมาแหงนก็ได้ หรือเป็นลักษณะกระท่อมก็ได้ มีลักษณะหรือรูปทรงที่ไม่แน่นอน เป็นเรือนที่โซ่อยู่ชั่วคราว เป็นเรือนที่ไม่ถาวร จะมุงด้วยหญ้า หรือสังกะสีก็ได้

2. เรือนแท้ คือเรือนที่ถาวร มีรูปแบบที่แน่นอน ภายในเรือนนั้นทำเป็นสัดส่วนที่แน่นอน ประกอบด้วย

- ห้องเปิง (ห้องพระ) ห้องเปิงนั้นผู้ที่เป็นสะใภ้และเป็นเขยนั้น จะเข้าไปในห้องเปิงไม่ได้ เพราะเป็นข้อเคลา หรือเป็นข้อห้าม ผู้ที่เป็นลูกชายลูกสาวเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าห้องเปิงนั้นได้

- ห้องส้วม หรือห้องนอน ส่วนมากจะเป็นห้องนอนของลูกสาว หรือห้องนอนของลูกๆ เอง

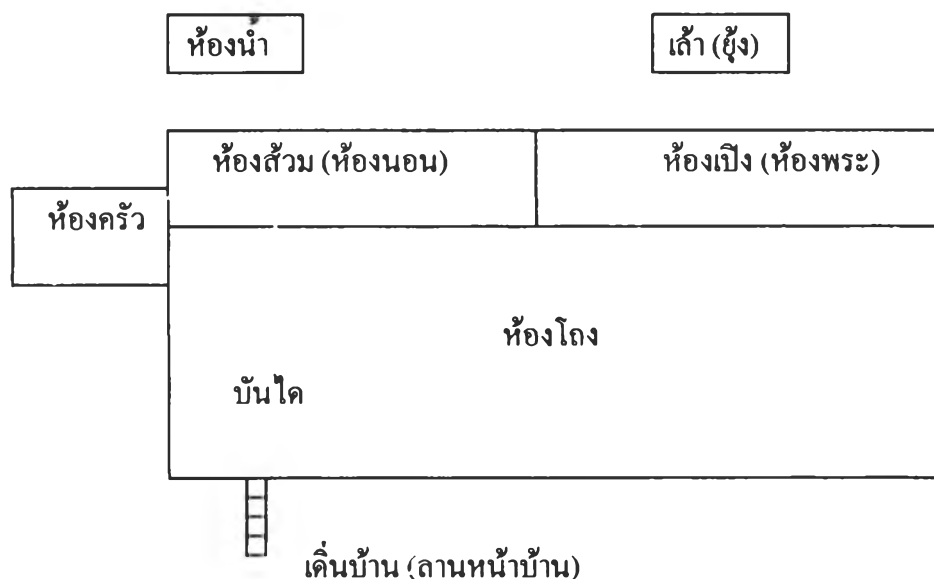
- ห้องครัว ใช้เป็นที่ทำอาหาร เก็บสิ่งที่ใช้ในเรือนครัว รวมทั้งฮ้านแอ่งน้ำ (ที่ตั้งหม้อดินสำหรับใส่น้ำดื่ม)

- เเว็จ คือ ส้วมถ่ายหนักในปัจจุบัน ส่วนมากจะทำไว้ห่างจากหลังบ้านประมาณ 100 เมตร

ราว 30 ปี ก็นิยมใช้ป่าเป็นสถานที่ถ่ายหนัง หรือสวนหลังบ้าน ใช้เสียมจุดเป็นหลุม พอถ่ายเสร็จก็ใช้ดินกลบ ต่อมาก็เป็นส้วมซึม (ในความหมายของชาวบ้านคือ จุดเป็นหลุมลึกประมาณ 1-2 เมตร ใช้ไม้กระดานปูข้างบนตรงกลางทำเป็นรูปสำหรับถ่าย ต่อมาก็ใช้ส้วมที่ลาดน้ำแทน จนกระทั่งปัจจุบัน)

- ใต้ถุนบ้านจะทำเป็นคอกควาย และเป็นที่ใช้ทำงานหัตถกรรม เช่น การทอเสื่อ การทอหูก หอไหม ซึ่งอุปกรณ์ที่สำคัญนั้นก็คือ กี่ (อุปกรณ์ที่ใช้จึงด้ายทอผ้า) และใช้เก็บอุปกรณ์หลายๆอย่าง

ลักษณะของบ้านโบราณประกอบด้วยห้องต่างๆ ดังแผนผังต่อไปนี้

องค์ประกอบของเสียน

1. เส้า ลักษณะของเส้านั้น ส่วนมากในสมัยก่อนจะเป็นไม้ที่ได้ จากการตัดมาจากป่า แล้วนำมาตากด้วยมิด หรือขวาน จะทำเป็นรูปกลมหรือเหลี่ยมก็ขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละบุคคล ปัจจุบันใช้เส้าคอนกรีต

2. ขาง คือส่วนที่ใช้รัดเส้าข้างล่าง เพื่อใช้ใช้รอง "ตง" สำหรับปูพื้นไม้กระดาน โดยจะใช้ ตะปูติดกับเส้าทั้งสองด้านเพื่อยึดเส้าไว้ให้มั่นคง ส่วนมากเป็นไม้หนาประมาณ 1 -1 นิ้วครึ่ง หน้า 8 นิ้ว

3. ตง คือส่วนที่อยู่บนขาง สำหรับรองไม้กระดานปูพื้น ส่วนมากเป็นไม้หนา 3 นิ้ว

4. ขื่อ คือส่วนที่ใช้ยึดคอกเส้าตามแนวขวาง

5. รัคคอก คือส่วนที่ตียึดเส้าทุกต้นมีลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยม จะอยู่ด้านบนของเส้า ตำแหน่งเดียวกันกับขื่อ เป็นไม้หนา 5 นิ้วเป็นส่วนมาก

6. สะขัว (จันทัน) คือส่วนที่ตีเป็นหน้าจั่ว แต่จะอยู่ที่เสาด้านใน หน้าจั่วจะอยู่ที่เสาด้านนอกสุดของคานซ้ายขวา

7. เครื่อง(แปร) คือส่วนที่ใช้ยึดสะขัวจากซ้ายไปขวา เพื่อใช้ยึดสังกะสี หรือกระเบื้อง

8. ต่อมต้อ (ตัวตุ๊กตา) ใช้สำหรับตียึดตง สะขัว เพื่อให้ตั้งฉาก และแข็งแรง

เครื่องมือการสร้างบ้าน

ในการสร้างบ้านของชาวบ้านนั้นสิ่งที่สำคัญคือเครื่องมือในการสร้างบ้าน ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงมาจนยุคปัจจุบัน คือ

1. มีด สำหรับฟัน หรือ ตัด หรือ ถากไม้ ส่วนมากเป็นมีดอโต้
2. ขวาน ซึ่งในสมัยก่อนนั้น เป็นเครื่องมือที่สำคัญ ขวานนั้นมีสองอย่าง คือ ขวานหอน เป็นขวานที่ใช้สำหรับผ่า และตัดไม้ ลักษณะคล้ายกับจอบที่เขาใช้ขุดหินในเหมืองแร่ ค้ำส่วนมากจะทำจากไม้ไผ่ หน้าของขวานกว้างประมาณ 3 นิ้ว อย่างที่สอง เป็นขวานที่ใช้สำหรับการถากหน้าไม้ให้เรียบ เรียกว่า ขวานโยน ค้ำส่วนมากเป็นไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 2 เมตร หงอนของขวาน ก็เป็นไม้เนื้อแข็ง ลักษณะเป็นเหมือนฆ้อนปอนด์ ตรงปลายค้ำหนึ่งจะทำเป็นเรียวออกมาเพื่อใส่ขวาน
3. ตะปู สำหรับตีส่วนต่างของบ้านยึดกัน สมัยก่อนใช้ เป็นลิ่มสลัก ส่วนเอ็นเอ็นขาว จะใช้ตะปูบ้าง ดอกไม้ไผ่บ้างเป็นตัวยึดหลังคาบ้าน
4. ม้อน สำหรับตีตะปู
5. คิ่ง สำหรับวัดความตรงของไม้ที่จะตัดออก
6. ฉาก สำหรับวัดมุมต่างๆ
7. คลับเมตร สำหรับวัดไม้
8. กบไสไม้ ซึ่งสมัยก่อนนั้นเป็นกบมือ หรือกบที่ต้องใช้แรงคนเป็นผู้ไสกบ ปัจจุบันเป็นกบอีเล็คทรอนิค หรือกบไฟฟ้า
9. สว่าน ในสมัยก่อนใช้สว่านมือ คือสว่านที่ใช้แรงคนเจาะ ปัจจุบันเป็นสว่านไฟฟ้า
10. เชือกสำหรับจึงดูระดับความลาดเอียงของไม้
11. เลื่อย สมัยก่อนใช้เลื่อยกบ คือเลื่อยสำหรับเลื่อยเป็นกระดานปูพื้น เป็นต้น ใช้คนดึงสองคนคู่กัน และเลื่อยตาปลา คือเลื่อยที่ใช้เลื่อยคนเดียว

การตั้งถิ่นฐาน

โดยทั่วไปชาวอีสานแทบทุกท้องถิ่น จะนิยมการสร้างบ้านรวมกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ คือที่ตั้งของบ้านจะแยกออกจากที่ทำกินอย่างเห็นได้ชัดไม่เหมือนชาวนาที่อยู่ท่ามกลางของไทยที่สร้างบ้านอยู่ในที่สวนหรือนาของตัวเอง

บ้านหนองกงธนสาร ก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่ไม่แตกต่างจากคนอีสานโดยทั่วไป คือนิยมสร้างบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน รวมกันเป็นกลุ่มในขณะเดียวกันในบริเวณที่ตั้งบ้านของแต่ละคนก็จะเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกันเหตุผลเพื่อสะดวกต่อการไปมาหาสู่และเพื่อช่วยเหลือกันในคราวที่

จำเป็นเช่นในกรณีของการเจ็บไข้ได้ป่วย เนื่องในสมัยก่อนการรักษาพยาบาลที่ไม่ดี ก็อาศัยญาติพี่น้องเป็นคนช่วยเหลือและดูแลซึ่งกันและกัน หากสร้างบ้านไกลกันก็ยากที่จะไป ตามมาช่วยเหลือ ดังนั้นเพื่อความสะดวกหลายอย่างดังที่กล่าวมา ชาวอีสานจึงนิยมสร้างบ้านอยู่รวมกันเป็น กลุ่มใหญ่ ภายในบริเวณบ้านของชาวอีสาน ยังนิยมปลูกผักสวนครัวไว้ที่บริเวณใกล้บ้าน

บ้านหนองกงธนสาร จะแบ่งออกเป็นคุ้มซึ่งเป็นโครงสร้างโดยทั่วไปของชาวอีสาน เช่น ในอดีตเรียกว่าคุ้มเหนือ คุ้มใต้ เป็นต้น โดยถือเอาทิศเป็นตัวกำหนด ต่อมาได้มีการประยุกต์ โดยการตั้งชื่อขึ้นมาเพื่อความเป็นระเบียบและ เพื่อสะดวกแก่การจดจำ บ้านหนองกงธนสารนั้น แบ่งออกเป็น 3 หมู่ และแบ่งเป็นคุ้มได้ 16 คุ้มคือ (การแบ่งเป็น 16 คุ้ม แบ่งในช่วงที่ยังไม่มีการแยก หมู่บ้านออกเป็น 3 หมู่)

1. คุ้มประชาสโมสร	9. คุ้มอรุณเบิกฟ้า
2. คุ้มเย็นจิต	10. คุ้มตะวันลับฟ้า
3. คุ้มแสงสว่าง	11. คุ้มริมบึงสามัคคี
4. คุ้มกินขาด	12. คุ้มแก้วดวงใจ
5. คุ้มสว่างสามัคคี	13. คุ้มแผ่นดินทอง
6. คุ้มรื่นรมย์	14. คุ้มสิงโตทอง
7. คุ้มแสงสว่างพัฒนา	15. คุ้มอีสานบ้านเฮา
8. คุ้มบัวริมบึง	16. คุ้มพิทักษ์ไทย

ประวัติหมู่บ้าน

บ้านหนองกงธนสารนี้ชาวบ้านส่วนมากจะย้ายมาจาก ตำบลบ้านธาตุ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ส่วนหนึ่งย้ายมาจากจังหวัดบุรีรัมย์ (ปัจจุบันขึ้นกับจังหวัดสุรินทร์) โดยการอพยพ ครั้งแรกนั้นชาวบ้านจะมาอยู่ที่บ้านโคกกลาง ตำบลขวาเรียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น อยู่ที่ บ้านโคกกลางประมาณ 7-8 ปี ชาวบ้านเหล่านี้ก็ย้ายมาอยู่ที่ บ้านหัน ตำบลบ้านเรือ อำเภอภูเวียง เช่น เดียวกัน ใช้เวลาอยู่ที่นั่นประมาณ 6-7 ปี ก็ย้ายครอบครัวของตัวเองมาอยู่ที่บ้านโนน (ปัจจุบันเป็น สถานที่ตั้งของสำนักสงฆ์ (วัดป่า) ชัยมงคล บ้านหนองกงธนสาร) จากนั้นก็ย้ายมาอยู่ที่ หนองกงธนสารในปัจจุบัน โดยการนำของพ่อแก้ว พระโพธิ์พร้อมกับญาติพี่น้องและลูกหลานของ พ่อแก้ว 3-4 ครอบครัว โดยมาสร้างบ้านที่บริเวณใกล้ที่วัด ที่สร้างมาก่อตั้งหมู่บ้านประมาณ 5 ปี ตกประมาณ ปี พ.ศ 2464 มีคณะผู้ติดตามพ่อแก้ว ยกเว้นลูกหลานของพ่อแก้ว มีดังนี้คือ

1. พ่อสอน	จันทรม	5. พ่ออุดม	โทหล้า
2. พ่อนาม	ศรีดาธรรม	6. พ่อสุด	แก้วทอง
3. พ่อจัน	ศรีดาธรรม	7. พ่อดี	พระคลัง
4. พ่อจันทร์	ศรีดาธรรม	8. พ่อเกษ	สุนทรเนตร

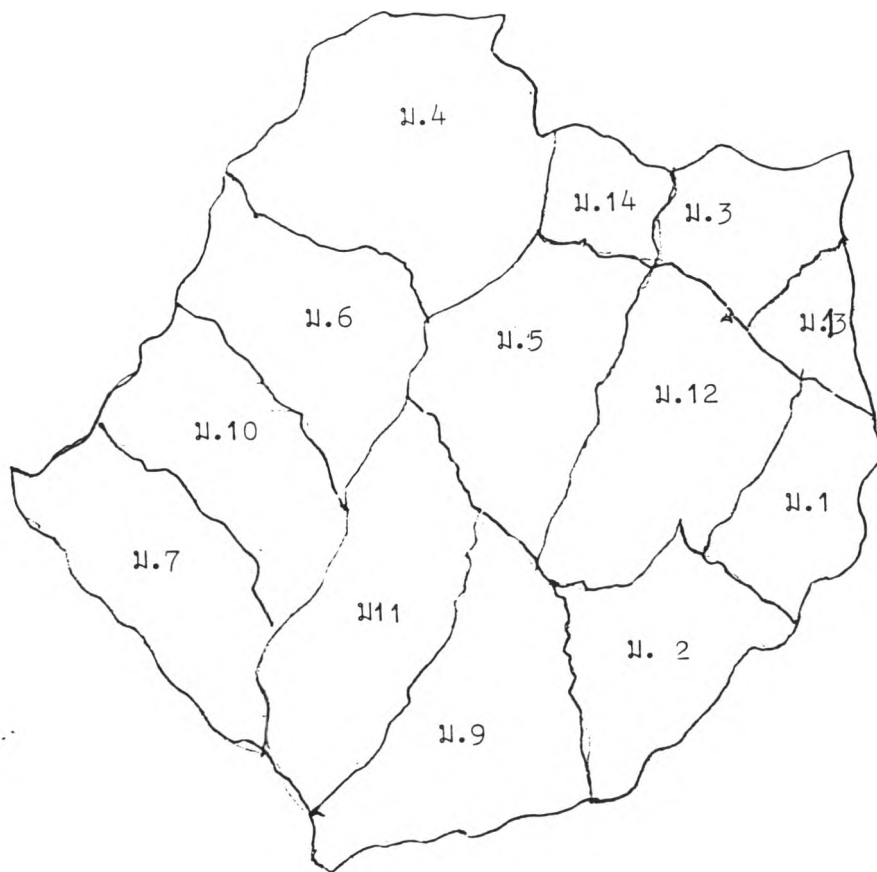
ประมาณปี พ.ศ. 2471 ก็มีคนอพยพเข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านเพิ่มเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่ ประมาณ 50 ครัวเรือน ต่อมาหมู่บ้านขยายออกเป็นลำดับ พ.ศ. ที่คนเข้ามามากที่สุดนั้นจากการสัมภาษณ์ไม่มีใครที่จะสามารถบอกได้จนต่อมาหมู่บ้านได้แยกเป็น 2 หมู่ และแยกเป็น 3 หมู่

เหตุที่บ้านได้ชื่อว่าหนองกงธนสาร(โสภณ)นั้น เพราะบ้านตั้งอยู่ใกล้บริเวณหนองน้ำที่มีป่าทึบหรือ ต้นไม้สูง จึงเรียกว่า หนองกง เดิมทีชาวบ้านเรียกว่า “หนองกงซิมเสี้ยว” หรือ หนองคลอง แต่ที่ได้ชื่อว่า “หนองกงธนสารโสภณ” เพราะต้องการให้เป็นเกียรติแก่ ท่านพระครูธนสารโสภณ ซึ่งเป็นพระที่มาร่วมกันสร้างบ้าน และวัดวาอารามเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นพระที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านและบ้านใกล้เคียง และเป็นพระที่มีความเสียสละต่อชาวบ้านดั่งนั้น เพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านพระครูธนสาร โสภณ ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันตั้งชื่อบ้านว่า “บ้านหนองกงธนสารโสภณ” ปัจจุบันคำว่าโสภณ จะใช้เขียนไว้ในวงเล็บว่า “บ้านหนองกงธนสาร(โสภณ)”

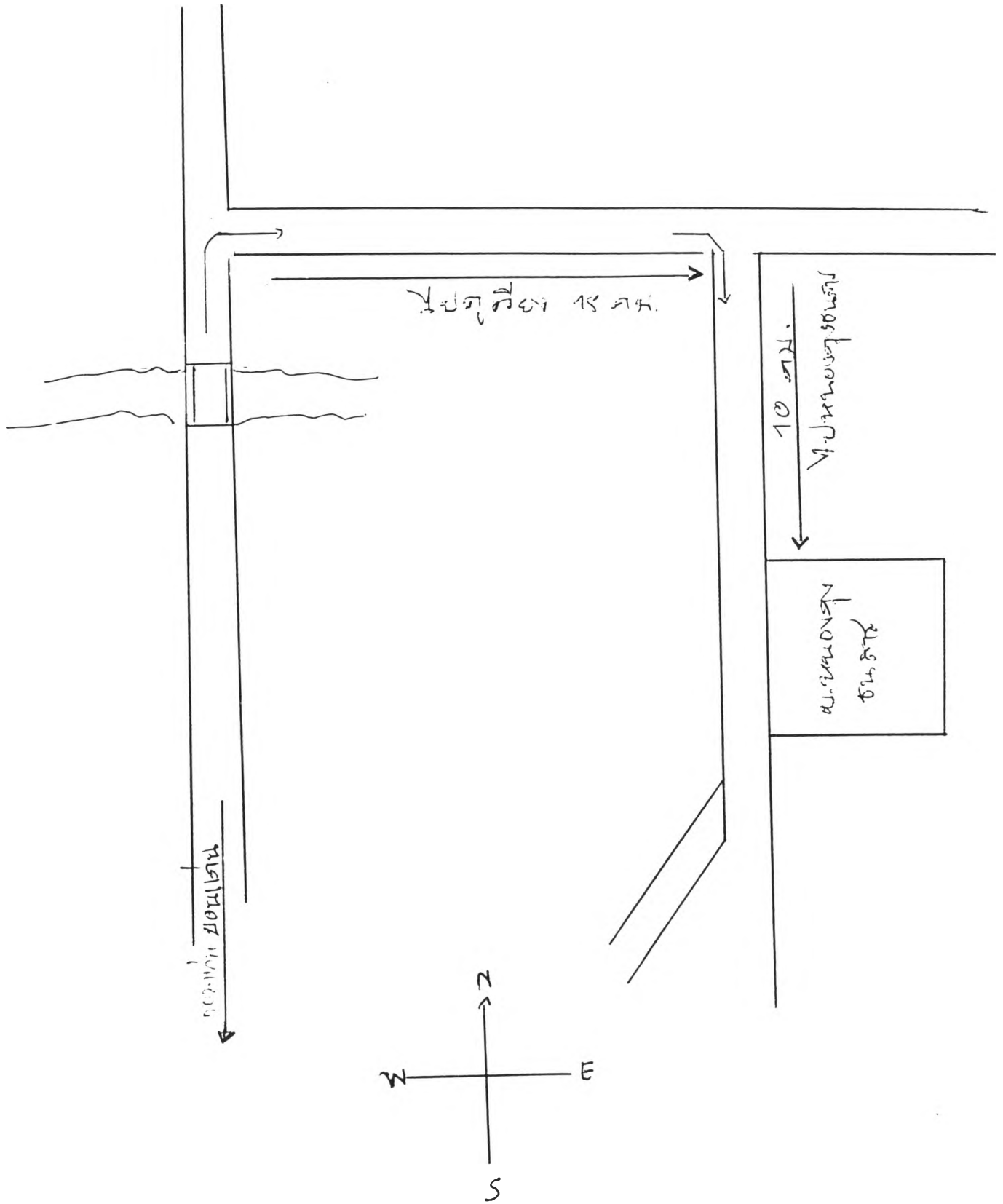
บ้านหนองกงธนสารนั้น เดิมที ขึ้นเป็นเขตปกครองของ ตำบลบ้านเรือ อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. 2512 ทางราชการจังหวัดขอนแก่น จึงแบ่งเขตการปกครองออกเป็นอีกตำบลหนึ่ง คือ ตำบลหนองกงธนสาร ในปัจจุบัน ตำบลหนองกงธนสารนั้นจะประกอบไปด้วย

1. บ้านหนองกงธนสาร หมู่ 1, หมู่ 2 และหมู่ 12
2. บ้านโคกสหกรณ์ หมู่ 3
3. บ้านหัน หมู่ 4 และ 14
4. บ้านโนนสวรรค์ หมู่ 5
5. บ้านท่าเพียง หมู่ 6
6. บ้านโคกไผ่งาม หมู่ 7
7. บ้านหนองลาด หมู่ 9
8. บ้านโนนแคน หมู่ 10
9. บ้านเทพรักษา หมู่ 13

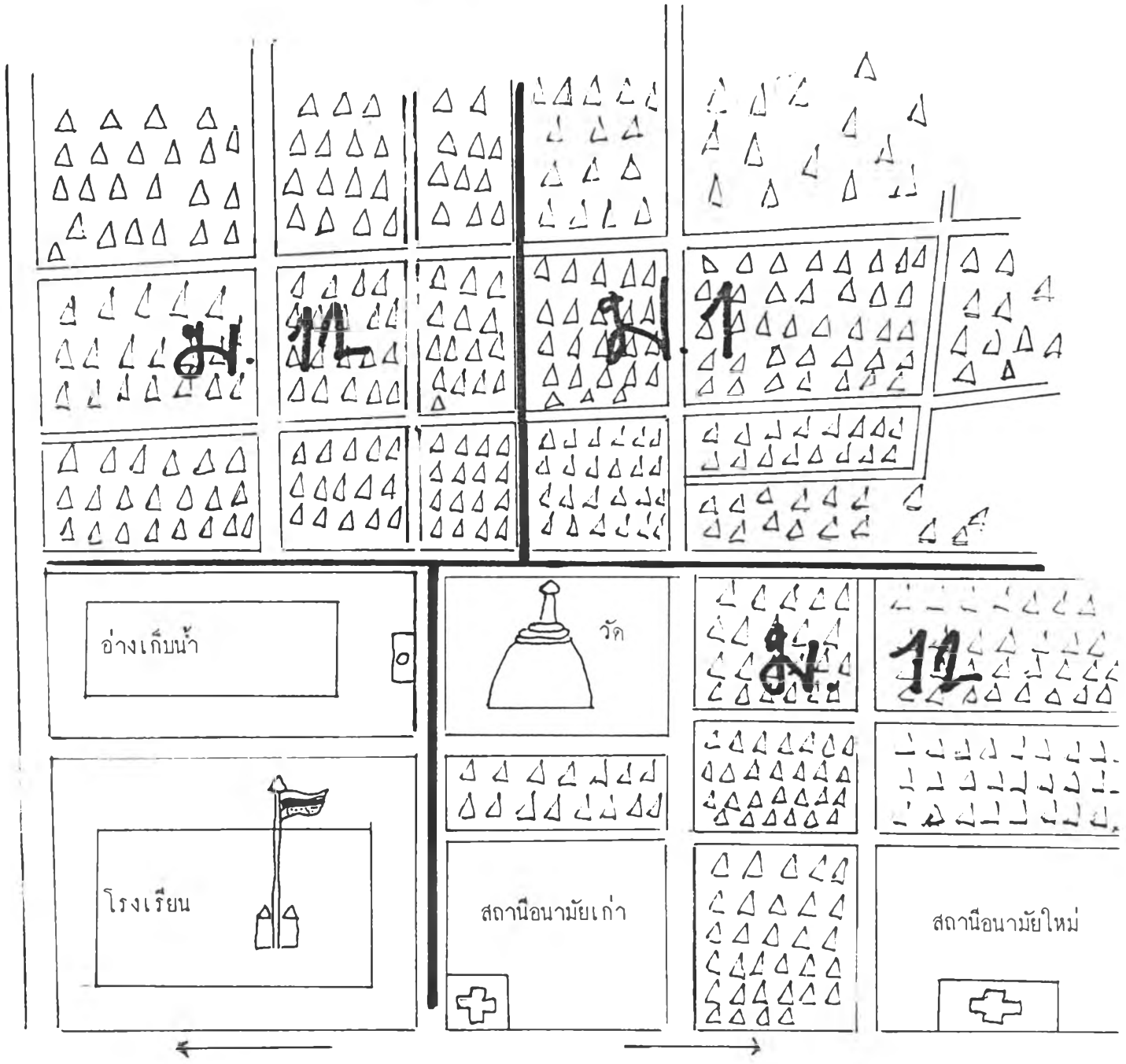
แผนที่ตำบลหนองกงธนสาร

แผนที่ทางเข้าสู่หมู่บ้านหนองกงธนสาร

แผนที่หมู่บ้านหนองกงธนสาร

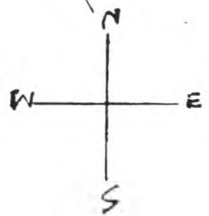
ไปอำเภอภูเวียง

ไป ค.หนองกงเขิน

○ = ศาลเจ้า

△ = บ้านเรือนของชาวบ้าน

— = เส้นเขตของหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่

ลักษณะประชากร

ประชากรบ้านหนองกุงชนสารนั้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่จนแยกเป็น 3 หมู่ ดังนั้นประชากรจึงมีมาก สามารถแยกตามหมู่ได้ดังนี้คือ

หมู่ที่ 1 มีประชากรทั้งหมด 715 คน

หมู่ที่ 2 มีประชากรทั้งหมด 931 คน

หมู่ที่ 12 มีประชากรทั้งหมด 729 คน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ของทั้ง 3 หมู่จะนับถือพุทธศาสนา ประชากรของหมู่บ้านที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 12 สามารถแยกตามอายุได้ดังนี้ คือ

ตารางที่ 1 แสดงลักษณะประชากรหมู่ที่ 1

อายุ	เพศชาย	เพศหญิง
ต่ำกว่า 1 ปี	5	4
1-2	16	20
3-4	20	12
5-6	16	12
7-9	13	25
10-12	15	10
13-14	10	22
15-19	43	26
20-24	40	33
25-29	49	42
30-34	24	33
35-39	29	24
40-44	15	17
45-49	21	24
50-54	20	16
55-59	13	10
60-64	9	15
65-69	10	10
70-74	-	4
75 ปีขึ้นไป	3	5

ตารางที่ 2 แสดงลักษณะประชากรหมู่ที่ 2

อายุ	เพศชาย	เพศหญิง
ต่ำกว่า 1 ปี	4	6
1-2	10	9
3-4	10	13
5-6	23	19
7-9	12	19
10-12	28	28
13-14	22	16
15-19	43	53
20-24	54	59
25-29	48	49
30-34	38	46
35-39	36	26
40-44	28	28
45-49	18	25
50-54	20	22
55-59	16	17
60-64	17	22
70-74	12	13
75 ปีขึ้นไป	4	8

ตารางที่ 3 แสดงลักษณะประชากร หมู่ที่ 12

อายุ	เพศชาย	เพศหญิง
ต่ำกว่า 1 ปี	2	3
1-10 ปี	44	49
10-12	11	12
13-14	16	16
15-19	30	28
20-24	45	37
25-25	39	35
30-34	40	25
35-39	26	25
40-44	18	27
45-49	21	18
50-54	17	18
55-59	12	21
60-64	16	18
65-69	16	8
70 ปีขึ้นไป	10	17

อัตราการเกิดและการตาย

ในหมู่บ้านหนองกุงชนสารนั้น มีอัตราการเกิดและการตาย นับตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2538 ถึง 3 มิถุนายน 2539 แยกตามหมู่ทั้ง 3 หมู่ ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงอัตราการเกิดและการตายของหมู่บ้าน

หมู่ที่	ครัวเรือน	ครอบครัว	ประชากร	เกิด	ตาย
1	181	189	715	9	3
2	206	218	931	10	2
12	191	181	731	7	2

อาหารการกินของคนในหมู่บ้าน

ในบ้านหนองกุงชนสารนั้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เป็นของคนไทยลาว ดังนั้นอาหารของชาวบ้านจึงเป็น อาหารพื้นบ้านเช่น ลาบ น้ำตก น้ำพริกปลาป่น ส้มตำมะละกอ เป็นต้น

คนอีสานนั้นเนื่องจากเป็นคนที่มีความเป็นอยู่ง่าย ดังนั้นคนอีสาน สามารถรับประทานได้หลายอย่างประเภทพืชผัก เช่น บักไข่ผ่า (สาหร่ายชนิดหนึ่งเป็นเม็ดเล็ก ๆ มีสีเขียว) เทา (สาหร่ายน้ำจืดเป็นเส้นเล็ก ๆ คล้ายไหม แต่มีสีเขียว ประเภทสัตว์ เช่น แขน้ กะปอม (กิ้งก่า) ไช้มดแดง กุ้งฝอย เป็นต้น ปัจจุบันชาวบ้านหนองกุงชนสาร รู้จักวิธีทำอาหารได้ถูกต้องมากขึ้น เพราะข่าวสารที่ได้ และเพราะการแนะนำของอนามัยประจำตำบล

ในสมัยก่อนที่ชาวบ้านเข้ามาตั้งหมู่บ้านใหม่ๆ ชาวบ้านมีอาหารที่ค่อนข้างสมบูรณ์ สามารถผลิตข้าวได้หลายถึง ประมาณ 50 ถึงต่อไร่ ดังนั้นการเลี้ยงลูกประมาณ 12 คนจึงไม่มีปัญหาหากทำนา 10ไร่ขึ้นไป ประมาณ 30 กว่าปีคืนหลัง พอฝนตกลงมา น้ำก็เต็มลำห้วย นอกจากจะอาศัยน้ำในการทำนาแล้ว ชาวบ้านยังอาศัยความอุดมสมบูรณ์ ที่เกิดจากน้ำฝนด้วย พอฝนตกจะมี ปู ปลา เขียด กบ อึ่งอ่างออกมาเยอะแยะ ซึ่งล้วนแต่เป็นของโปรดของชาวบ้าน แหล่งที่อุดมสมบูรณ์ที่ชาวบ้านแสวงหาก็คือ ลำเซิน ซึ่งเป็นลำน้ำใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน ก็คือ เขื่อนอุบลรัตน์ นอกจากนั้น แหล่งบริเวณภูเวียงและ บริเวณรอบบ้านยังเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า ซึ่งชาวบ้านสามารถล่ามาเป็นอาหารได้ เช่น หมูป่า งู หนู กวาง เนื้อฟาน เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังมีสัตว์จำพวกแมลง เช่น แมงจิ้งจก แมงมดตัวใหญ่ๆ กุดจี่ นอกจากนั้นยังมีพวกพืชต่างๆ เช่น เห็ด ผักกระโดน ผักหนอก (บัวบก) ผักแว่น ผักคิ้ว สะเดา ผักหอม เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านล้วนนำมาปรุงแต่ง หรือนำมาทานกับน้ำพริก หรือ ปั่น หรือ ปลาแดกบอง (ปลาร้าสับ) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชอบของคนนั้นๆ

สำหรับแหล่งที่หรือแหล่งวัตถุดิบของอาหารนั้น ชาวบ้านหนองกุงชนสารนั้นสามารถหาได้จาก

1. บริเวณหนองกุงที่อยู่ใกล้บ้าน
2. บริเวณทางเขื่อนอุบลรัตน์ ซึ่งห่างจากบ้านประมาณ 15 กม.
3. หุ่นาที่อยู่รอบบ้าน
4. โลก (ป่าไม้) ที่อยู่รอบบ้าน

อาหารที่ได้จากหนองกุง เช่น กุ้งฝอย ปลาชิว และผักบางชนิดที่เกิดตามธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ผักแว่น เป็นต้น

ที่ได้จากเขื่อนก็เป็นจำพวกปลา หอยขม ปู เป็นต้น

ที่ได้จากหุ่นา เช่น ปูนา หนาน้ำมากก็มีปลา และผักที่ชาวบ้านเรียกว่า ผักกะแยง

ที่ได้จากโลก เช่น เห็ดต่าง ๆ ผักบางชนิด สะเดา ผักเม็ก กระโดน เป็นต้น

อีกแหล่งหนึ่ง ที่ชาวบ้านในปัจจุบันนิยมมากก็คือ ตลาดเพราะจะมีแทบทุกอย่าง ที่ชาวบ้านต้องการและมีความสะดวกในการจัดหา

เครื่องนุ่งห่ม

ส่วนในเรื่องของเครื่องนุ่งห่ม ชาวบ้านหนองกงจนสาร ในช่วง 30-40 ปีขึ้นไป ชาวบ้านจะสามารถหาเครื่องนุ่งห่มได้ โดยการผลิตเองเป็นส่วนมาก โดยการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม การทอฝ้ายในปัจจุบันที่บ้านหนองกงจนสารนั้น จากการศึกษาพบว่า ไม่มีการทอผ้าฝ้าย ส่วนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมนั้น ยังมีปรากฏเห็นอยู่เป็นจำนวนมากเพราะชาวบ้านยังทอผ้าไหมใช้ในครัวเรือน จากการสัมภาษณ์ นางทอง สิงห์สี อายุ 50 ปี นางทองจะเลี้ยงไหมทุกปี ส่วนที่ผ้าที่ทอนั้น จะเป็นผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า และผ้าโสร่ง ส่วนจากนั้นก็นำไปแปรรูปเป็นเสื้อผ้า โดยให้ช่างตัดเสื้อเป็นผู้ตัดให้

นอกจากนั้นชาวบ้านยังทอผ้าเพื่อทำเป็นเสื้อ (ฟูกสำหรับนอน) หมอนจืด (หมอนที่มีรูปสี่เหลี่ยม) ซึ่งการทอผ้าที่มามีหมอนจืดนั้นค่อนข้างทอยาก ต้องหาผู้ชำนาญ เท่านั้นมาทอ สีที่ใช้ย้อมผ้าในสมัยก่อนชาวบ้านจะหาจากธรรมชาติ เช่นสีที่ได้จากต้นไม้ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ต้นจิก จะมีสีเหลืองทึบดงาม สีแก่นขนุน ปัจจุบันก็เปลี่ยนมาใช้สีที่ได้จากตลาดแทน เพราะมีให้เลือกหลายสีกว่าสีที่เกิดตามธรรมชาติ

เครื่องใช้ในบ้านอีกประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านทำเอง ก็คือ สาด (เสื่อ) ส่วนมากจะทอเอง เพราะสามารถลดค่าใช้จ่ายในการซื้อ ปัจจุบันก็ยังทำใช้กัน บางทีก็ทำร่วมกันพอทอเสร็จก็แบ่งกันไปใช้ ในหมู่บ้านไม่มีการซื้อขาย หรือทำเพื่อขาย วัสดุที่ใช้ทอเสื่อนั้นก็ได้จากธรรมชาติ เช่น ต้นไทร ฝ่อ เป็นต้น

ที่อยู่อาศัย ในสมัยก่อนชาวบ้านจะสร้างบ้านด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ เช่น ไม้มะค่าโมง ไม้เต็ง ไม้ฮ้าง(ไม้รัง) ชาวบ้านจะตัดมาเลื่อยเอง เสาในสมัยก่อนนั้นเนื่องจากเครื่องมือไม่เจริญ ในสมัยก่อนจะใช้วิธีการตากเสา โดยใช้ขวานที่ชาวบ้านเรียกว่า ขวานโยน สำหรับตากหน้าไม้โดยเฉพาะ ส่วนไม้กระดานปูพื้น ก็ใช้การเลื่อย เลื่อยเสร็จก็นำเอามาไส โดยใช้กบมือ ปัจจุบัน การสร้างบ้านก็ยังคงทำคล้ายแบบเดิม แต่วัสดุที่ใช้จะเปลี่ยนไปบางอย่าง รวมทั้งเครื่องมือก็ทันสมัยมากกว่าเดิม

ยารักษาโรค ในสมัยก่อนจะใช้สมุนไพร เพราะความเจริญรุ่งเรืองด้านการแพทย์ ยังไม่แพร่หลาย การรักษานั้นจะใช้คาถา ส่วนกรรมวิธีการรักษานั้น จะขึ้นอยู่กับแต่ละคนที่เป็นผู้ทำการรักษา ส่วนค่าบริการส่วนมากจะเป็นการเสียค่ายกครุมากกว่า ซึ่งส่วนมากจะเป็นราคาที่ไม่แพง เช่น 9 บาท 11 บาท เป็นต้น ส่วนปัจจุบันจะเป็นหน้าที่ของยาสมัยใหม่ แต่ก็มีบางรายที่ยังนิยมใช้สมุนไพร

ลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชน

ชุมชนบ้านหนองกงรชนสารเนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งมานานประมาณ 70 กว่าปี เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่พอสมควร ดังนั้นวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ จึงได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลานานโดยการสืบทอดนั้นได้ผ่านกระบวนการ การเรียนรู้หลายขั้นตอนซึ่งเราสามารถแยกวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ

1. ระบบครอบครัวและเครือญาติ บ้านหนองกงรชนสาร จากการศึกษาพบว่า จะมีครอบครัวที่มีลักษณะดังนี้

1.1 ครอบครัวในระยะเริ่มต้น คือในหมู่บ้านนั้นมีครอบครัวที่แต่งงานแล้ว จะประกอบไปด้วยลูกที่เกิดจากการแต่งงาน มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าครอบครัวเดี่ยว

1.2 ครอบครัวขยาย คือภายในครอบครัวหนึ่งจะประกอบไปด้วย ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย และพ่อแม่ และลูกหลาน เป็นต้น ซึ่งครอบครัวประเภทนี้จะเห็นมากในหมู่บ้านแห่งนี้ โดยเฉพาะผู้ที่ลูกหลายคนเมื่อแต่งงานหมดแล้ว แยกครอบครัวออกไปแล้วคนสุดท้ายที่ต้องรับหน้าที่เป็นผู้ดูแลพ่อแม่จะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย หรือลูกคนใดก็ตามที่ทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่ในคราวแก่ชรา ครอบครัวของคนนั้นจะมีลักษณะเป็นครอบครัวชาย

ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านทุกครัวเรือนจะเริ่มจากกระบวนการ “การแต่งงาน”

งามพิศ สัตย์สงวน (2540 :151) ได้ให้ความหมายของการแต่งงานว่า “การแต่งงานหมายถึง ประเพณีหรือ กฎเกณฑ์ต่างๆ รวมทั้งข้อผูกพันที่เกิดขึ้นระหว่างชายกับหญิง ที่มีเพศสัมพันธ์กันระหว่างชายหญิงและลูก ๆ ของเขา และความสัมพันธ์ระหว่างญาติสามีและภรรยา”

กระบวนการแต่งงานของชาวบ้านนั้นเริ่มจากการที่หนุ่มสาวมีความชอบพอกันมีการหมั้นหมายมีการแต่งงานกันอย่างถูกต้องตามประเพณี ดังนั้นการแต่งงานจึงหมายถึง กระบวนการของคนสองกลุ่มที่มามีความสัมพันธ์กัน โดยใช้หลักประเพณีเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์

ประเพณีของชาวอีสานเรียกการแต่งงานว่า “การกินดอง” คำว่า “ดอง” หมายถึงพ่อแม่ของคู่บ่าวสาวที่แต่งงานกัน เขาเรียกว่าดอง หมายถึงมีความสัมพันธ์กันโดยที่ ลูกสาว ลูกชายแต่งงานกันทำให้คนสองคนกลายเป็นญาติกันโดยปริยาย

เมื่อมีลูกแล้ว ลูกจะมีความสัมพันธ์กับพ่อ-แม่อย่างใกล้ชิด มากกว่าญาติสายโลหิตแต่ญาติเหล่านั้นจะได้รับการยกย่องฐานะเป็นญาติผู้ใหญ่จากการศึกษาพบว่าใน บ้านหนองกงรชนสาร ลูกๆจะมีความสนิทสนมกับแม่มากกว่าพ่อ เหตุผลทางสรีระวิทยา คือ การที่แม่ต้องคอยดูแลลูกมากกว่าพ่อ และค่านิยมของแม่ในเยาว์วัย อีกเหตุผลหนึ่งเพราะแม่ดูแลบ่มอบทำให้ลูกขาดความกลัวพ่อไม่คอยดูแลแต่นานๆ จะคำที่

การนับญาติ

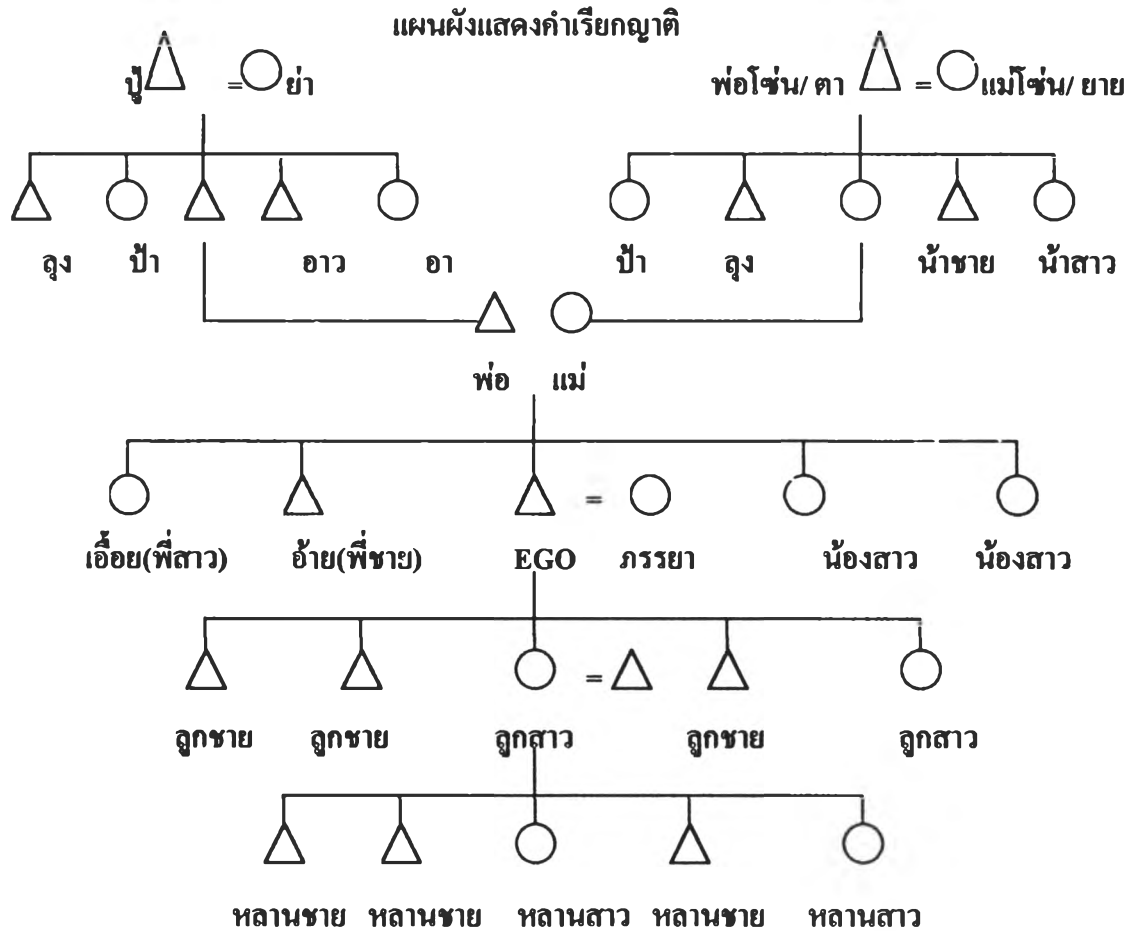
ในบ้านหนองกุงชนสารนั้นการนับญาติ จะนับทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ ให้ความสำคัญเท่า ๆ กันแต่การใช้นามสกุล จะใช้ตามฝ่ายพ่อ และภรรยาจะใช้นามสกุลตามสามี ของตัวเองเป็นส่วนใหญ่

งามพิศ สัตย์สงวน (2538:182) เรียกการนับญาติ แบบนี้ว่า การนับญาติสองสาย คือการที่ ปึงเจกบุคคลมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ที่เป็นญาติทั้งฝ่ายพ่อฝ่ายแม่ ดังนั้นเมื่อคู่บ่าวสาว แต่งงานแล้ว ญาติของทั้งสองฝ่าย จะได้รับการเคารพนับถือจากลูกๆของตัวเอง

คำศัพท์ที่ใช้เรียกคนในครอบครัวและเครือญาติ

ในบ้านหนองกุงชนสารนั้น ก็มีโครงสร้างของการเรียกญาติของ ฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ เช่น เดียวกันกับคนไทยโดยทั่วไป เช่นครอบครัวหนึ่งประกอบไปด้วย ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย พ่อ แม่ และ ลูกหลาน พ่อของพ่อ เรียกว่า ปู่ แม่ของพ่อ เรียกว่า ย่า พ่อของแม่เรียกว่า ตา แม่ของแม่เรียกว่า ยาย ภาษาอีสานเรียกว่า พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ (หมายถึงพ่อ-แม่ ของแม่) พี่ชายพี่สาวของพ่อเรียกว่า ลุง ป้า น้องชายน้องสาวของพ่อเรียกว่า อาว (อาผู้ชาย) อาหญิง พี่ชาย -พี่สาวของแม่เรียกว่า ลุง ป้า ส่วนน้องชายน้องสาวของแม่เรียกว่า น้ำชายหรือน้ำสาว ลูกชายของพี่ชายพ่อ จะมีศักดิ์เป็นลุง ลูกสาวก็เช่นกัน

พี่ชายของพ่อเมื่อถึงคราวที่มีลูก เมื่อเวลาหนึ่งเราจะเปลี่ยนคำเรียกจากลุง เป็น ปู่ เป็นย่า แทน โดยเรียกเป็นตัวอย่างให้ลูกเรียกตาม จากการสอบถามเหตุผล คือเป็นการยกย่องผู้ที่มีอาวุโสของตระกูล เทียบเท่า ปู่ เป็นการให้เกิดรักกันในกรณีของพี่ชาย -พี่สาวของแม่ก็มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกัน ก็จะเรียกว่า พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ อีกอย่างหนึ่งคำว่า พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ นั้นเราใช้เรียกคนที่อาวุโสกว่า เป็นการยกย่องถึง แม้จะเป็นเครือญาติเดียวกันหรือไม่ก็ตาม เราสามารถเขียนคำเรียกเป็นไดอะแกรมได้ดังนี้

2. ระบบเศรษฐกิจ

บ้านหนองกุงชนสารนั้น มีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนั้น เศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวจะขึ้นอยู่กับประกอบอาชีพของคน ซึ่งอาชีพของชาวบ้านนั้น สามารถแยกออกได้ดังนี้คือ

1. อาชีพหลัก นับตั้งแต่มีการอพยพถิ่นฐานมาตั้งที่หมู่บ้านแห่งนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่การทำนา ควบคู่กับการทำไร่ และการค้าขายเป็นบางครั้งเรือน จากการสำรวจประชากรโดยการแจกแบบสอบถามคน ในหมู่บ้านจำนวน 100 ครอบครัว พบว่า 95 ครอบครัว มีอาชีพเป็นเกษตรกรรม 3 ครอบครัว จะมีอาชีพค้าขาย 2 ครอบครัว มีอาชีพรับจ้าง

2. อาชีพรองคือ การทำงานรับจ้างนอกภาคเกษตร เช่น การรับจ้างปลูกอ้อย การค้าขาย การรับจ้าง การรับจ้างขนส่ง การที่ชาวบ้านบางส่วนมาทำงานนอกภาคเกษตร ที่เมืองหลวง เป็นต้น ประเภทของอาชีพในหมู่บ้านหนองกุงชนสารจำแนกได้ดังนี้คือ

1. อาชีพเกษตรกรรม คือการทำไร่ และการทำนา
2. อาชีพค้าขาย ได้แก่การขายของชำ โดยทั่วไป เป็นร้านสินค้าอุปโภคบริโภค
3. อาชีพรับจ้าง ได้แก่การรับจ้างตัดอ้อย รับจ้างปลูกอ้อย รับจ้างทำนา รับจ้างสร้างบ้าน รับจ้างทั่วไป รับจ้างซ่อมจักรยานยนต์ รถจักรยาน
4. อาชีพเสริม ได้แก่ การทำผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน เครื่องจักสาน การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นบ้าน เป็นต้น

การทำนาและการทำไร่

ในการทำนาและทำไร่ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของชาวบ้านในการดำรงชีวิตนั้น เนื่องจากชีวิตของชาวบ้านผูกพันอยู่กับการทำนามาเป็นเวลานาน หลายชั่วอายุคน เป็นอาชีพที่ได้ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ในการทำนาและทำไร่นั้นสิ่งที่สำคัญคือ ปัจจัยการผลิต ซึ่งจะแยกเป็น ที่ดิน ทุน และแรงงาน ดังนั้นในการทำนาและไร่นั้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สำคัญหากขาดอันใดอันหนึ่ง ก็อาจได้ผลไม่ดีพอ

ปัจจัยการผลิต

ที่ดิน ซึ่งหมายถึงการถือครองที่ดินของชาวบ้าน เนื่องจากบ้านหนองกุงชนสารนั้น เป็นสังคมเกษตรกรรมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เริ่มตั้งแต่การตั้งหมู่บ้าน ครั้งแรก ของกลุ่ม ที่อพยพเข้ามาก่อน ในช่วงนั้นที่ดินจะ ไม่มีเจ้าของ แต่มีการจับจองเป็นเจ้าของที่ การจับจองนั้น จะใช้ การคำนวณเอา โดยจะทำเครื่องหมายไว้ที่ดินไม้ใหญ่ ไม่มีเขตแดนที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับ ความสามารถว่า ใครจะเป็นผู้มี ความสามารถในการถาง หรือปรับพื้นที่ให้สามารถทำไร่ ทำนาได้ ดังนั้นที่ดินในยุคบุกเบิกตั้งหมู่บ้าน จึงไม่มีราคา ไม่มีการออกเอกสารสิทธิ์ มีแต่เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ของการจับจองที่เท่านั้น ดังนั้นคนในยุคบุกเบิกจึงสามารถเอาที่ จับจองที่ได้คนละหลายสิบไร่ บางรายก็มีเป็นร้อยไร่

ปัจจุบันการ ถือครองที่ดินของชาวบ้าน ในหมู่บ้านนั้นมีเอกสารสิทธิ์ เรียบร้อย ซึ่งออก โดยทางราชการ ที่ดินที่ชาวบ้านถือครองในปัจจุบันเป็นเอกสารสิทธิ์ประเภท นส.3 เป็นส่วน มาก การถือครองที่ดินของชาวบ้านนั้น จะถือครองที่ดิน ประมาณ 15-20 ไร่ ค่อครัวเรือน ผู้ที่ อพยพมาอยู่ก่อนอาจจะมีเป็นร้อยไร่ แต่ ที่นั้นจะถูกขอยออก เนื่องจากต้องแบ่งให้ลูกให้หลาน ของตัวเอง ดังนั้นการถือครองที่ต่อครัวเรือนจึงลดน้อยลง บางรายก็มีการขายให้กับผู้ที่อพยพ เข้ามาที่หมู่บ้านที่หลัง

ที่ดินของชาวบ้านที่ถือครองกันอยู่ในปัจจุบัน ส่วนมากเป็นที่ดินที่เป็นมรดก คือการได้รับ จากพ่อแม่ของตัวเอง นอกจากนั้นก็เป็นที่ดินที่ได้จากการซื้อขาย เนื่องจากการเพิ่มของประชากร ดังนั้นที่จะจับจองไม่เพียงพอ จึงมีการแลกเปลี่ยน เป็นการซื้อขายในยุคหลังแทน

โดยสรุปแล้ว การ ได้สิทธิ์ครองที่ดินของชาวบ้านตั้งแต่ยุคบุกเบิกนั้นจะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. การจับจอง ผู้ที่จับจองที่ดินคือ ผู้ที่เข้ามาตั้งรกรากในยุคบุกเบิก ในยุคนั้นการถือครองที่ ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ แสดงถึงความเป็นเจ้าของที่ดิน แต่มีสิทธิ์แค่เป็นผู้ที่มีสิทธิ์ทำกิน และจ่ายภาษี บำรุงท้องที่(ก.ท.บ.5) การจับจองไม่มีอาณาเขตในยุคแรกๆ ใครมีกำลังความสามารถทำได้ ดังนั้น ผู้ที่มาอยู่ก่อนจึงมีที่ดินมากเป็นร้อยไร่ก็มี เช่น กรณีนาย บุญคำ โทหกล้า อายุ 99 ปี หมู่ 1 ตำบลหนองกุงชนสาร มีที่ 100 ไร่เศษ ปัจจุบันได้แบ่งขอยให้ลูก 12 คน

2. การซื้อสิทธิ์จากผู้อื่น เนื่องจากผู้ที่อพยพเข้ามาที่หลัง ไม่สามารถที่จับจองได้ จึงจำเป็นต้อง ซื้อจากผู้ที่มาก่อน ส่วนทุนที่ใช้ในการซื้อนั้น ส่วนมากจะเป็นทุนที่ได้จาก การขายที่ของตน ที่มีแต่ เดิมซึ่งส่วนมาก ที่เดิมที่มีอยู่นั้นไม่เพียงพอแก่การแบ่งปันลูกหลาน รวมทั้งบางรายก็มาแสวงหา เนื่องจาก ที่ทำกินในถิ่นเดิมเกิดความแห้งแล้ง ดังนั้นจึงขายที่เดิมแล้วเอาเงินมาซื้อ ที่ใหม่ซึ่ง อุดมสมบูรณ์ มากกว่าที่เดิมของตน ซึ่งการซื้อขายในช่วงแรกนั้น ราคาอาจจะไม่ก็ร้อยบาทต่อไร่ ปัจจุบันที่ราคาไร่ละหลายพันบาท ส่วนมากชาวบ้านในปัจจุบันก็ไม่มีการขายที่ เพราะที่ในปัจจุบัน หายาก ส่วนมากชาวบ้านจะเก็บที่ไว้ทำกินเอง

3. การเช่า ผู้ที่เข้ามาหลังสุด เมื่อกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอ อันเนื่องจากที่นั้น มีราคาที่สูงขึ้น วิธีที่ดีที่สุดนั้นก็คือการเช่าที่ของเพื่อนบ้านทำกิน การเช่านี้เป็นลักษณะของการแบ่งผลผลิต เช่น ผู้ทำอาจจะแบ่งผลผลิตคนละครึ่งกับผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดิน หรือเช่าในลักษณะของการใช้เงินตรา

ตารางแสดงขนาดการถือครองที่ดินของชาวบ้านนั้นของชาวบ้านหนองกงชนสารทั้ง 3 หมู่ หมู่ที่ 1 มีประชากร 181 ครัวเรือน มีอัตราการถือครองที่ดิน จากการสุ่มตัวอย่าง 50 ครัวเรือน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงการถือครองที่ดินของชาวบ้านหนองกงชนสารหมู่ที่ 1

ผู้ถือครองที่ดิน/จำนวนไร่	จำนวนครอบครัว	คิดเป็นร้อยละ
10-15	16	32
15-20	15	30
20 ไร่ขึ้นไป	5	10
ต่ำกว่า 10 ไร่	7	14
ไม่มีที่ทำกิน	7	14

จากตารางนั้นแสดงให้เห็นการถือครองที่ดินของชาวบ้านหนองกงชนสารหมู่ที่ 1 โดยการสุ่มตัวอย่าง 50 ครัวเรือน มี 16 ครัวเรือน ที่มีที่ดินหรือที่นา 10-15 ไร่ คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ร้อยละ 32 เปอร์เซ็นต์ ผู้มีที่ทำกิน หรือการถือครองที่ดิน 15-20 ไร่ มี 15 ครัวเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ร้อยละ 30 เปอร์เซ็นต์ ของหมู่บ้าน ผู้ที่ถือครองที่ดินมากกว่า 20 ไร่ขึ้นไป มีจำนวน 5 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ร้อยละ 10 เปอร์เซ็นต์ของหมู่บ้าน ผู้ที่ถือครองที่ดินต่ำกว่า 10 ไร่ มี 7 ครัวเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ได้ 14 เปอร์เซ็นต์ ส่วนผู้ที่ไม่มียังดิน หรือผู้ที่เช่าเขาทำกิน มี 7 ครัวเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ร้อยละ 14 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรในหมู่บ้าน

ตารางที่ 6 แสดงการถือครองที่ดินของชาวบ้านหนองกงชนสารหมู่ที่ 2

ผู้ถือครองที่ดิน /จำนวนไร่	จำนวนหลังคาเรือน	คิดเป็นร้อยละ
10-15	50	50
15-20	24	24
20 ไร่ขึ้นไป	3	3
ต่ำกว่า 10 ไร่	12	12
ไม่มีที่ทำกิน	11	11

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นถึงการถือครองที่ดินของชาวบ้านหนองกงชนสารหมู่ที่ 2 จากการสุ่มตัวอย่าง 100 ครัวเรือน พบว่า ชาวบ้านที่ถือครองที่ดิน 10-15 ไร่ มีจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 50 ของประชากรครัวเรือน ผู้ที่ถือครองที่ดิน ตั้งแต่ 15-20 ไร่ มีจำนวน 24 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 24 เปอร์เซ็นต์ ตามจำนวนของประชากรตามครัวเรือน ผู้ที่ถือครองที่ดิน 20 ไร่ขึ้นไป มี 3 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรตามครัวเรือน ส่วนผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือ ผู้ที่เช่ามาของคนอื่นทำมี 11 ครัวเรือน

ตารางที่ 7 แสดงการถือครองที่ดินของชาวบ้านหนองกงชนสาร หมู่ที่ 12

ผู้ถือครองที่ดิน/จำนวนไร่	จำนวนครัวเรือน	คิดเป็นร้อยละ
10-15	29	46.30
15-20	19	30.16
20 ไร่ขึ้นไป	4	6.35
ต่ำกว่า 10 ไร่	3	4.76
ไม่มีที่ทำกิน	8	12.70

จากตารางแสดงให้เห็นถึงการถือครองที่ดินของชาวบ้านหนองกงชนสาร หมู่ที่ 12 จากการสุ่มตัวอย่าง 63 ครัวเรือน พบว่า ชาวบ้านที่มีที่ดินถือครอง จำนวน 10-15 ไร่ มี 29 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 46.03 เปอร์เซ็นต์ ผู้ที่มีที่ดินทำกิน หรือถือครองที่ดิน 15-20 ไร่ มีจำนวน 19 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 30.16 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรตามจำนวนครัวเรือน ผู้ที่ถือครองตั้งแต่ 20 ไร่ขึ้นไป มี 4 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 6.35 เปอร์เซ็นต์ ผู้ที่ถือครองที่ดิน ต่ำกว่า 10 ไร่ มี 3 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 4.76 เปอร์เซ็นต์ ส่วนผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือไม่มีที่ดินถือครอง มี 8 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 12.70 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรตามครัวเรือน

ทุน

ในที่นี้หมายถึงเงิน ที่ใช้ในการผลิต หรือค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายไปกับการทำนาหรือทำไร่ ในการเตรียมเครื่องมือ หรือการซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ทุนที่นำมาใช้จ่ายเพื่อให้ได้ผลทางการผลิตนั้น ในยุคแรกของการตั้งหมู่บ้านการผลิตผลทางเศรษฐกิจนั้น ยังไม่ใช้ทุนในการทำมาก เพราะเครื่องมือที่จำเป็นนั้นชาวบ้านจะได้จากการทำเอง เช่นเครื่องมือในการทำนาในสมัยก่อน นั้น มีคราด ไถ เป็นต้นชาวบ้านจะเป็นผู้ทำเอง การซื้อเครื่องมือ จะใช้ทุนเฉพาะ เดียว มีด จอบ เสียม ซึ่งเครื่องเหล็กเหล่านี้ชาวบ้านจะหาซื้อจากตลาด ที่ภูเวียง ที่หนองเรือ ที่ชุมแพ และที่ขอนแก่นซึ่งแต่ก่อนนั้น เครื่องมือเหล่านี้จะราคา เช่น มีด ประมาณ 3-5 บาท เสียม ราคา 1-2.50 บาท หมากไถ(ชาวบ้านเรียก ผาด ไถดิน) ประมาณ 2 บาท ดังนั้นในยุคคั้นนั้น

การใช้เงินที่เป็นต้นทุนในการเตรียมเครื่องมือจึงไม่มาก ทุนที่ได้ส่วนมากจะ ได้จากการเก็บสะสมจากการขายผลผลิต

ชื่อเครื่องมือการผลิต	ราคาของเครื่องมือ ในปัจจุบัน
รถไถเดินตาม	50,000-60,000 บาท
เคียว	50-60 บาท
เสียม	50-60 บาท
จอบ	80-150 บาท
ปุ๋ย	250-300 บาท
มีด	80-150 บาท
น้ำมันลิตรละ	11.00-13.00 บาท

จะเห็นว่าการเตรียมทุนในปัจจุบันค่อนข้างจะสูงมาก ยังไม่รวมค่าจ้างแรงงาน ในการผลิต ที่คิดเป็นราคาต่อวันวันละประมาณ 100-150 บาท ต่อวัน ต่อคน ทุนที่ชาวบ้านได้มาในปัจจุบันนั้น ส่วนมากเป็นทุนของตัวเองที่สะสมไว้ ซึ่งจะได้จากการส่งลูกชาย ลูกสาวเข้ามาทำงาน นอกภาคเกษตร เพื่อส่งสมทุนในการทำนา ซึ่งส่วนมากคนที่เข้ามารับจ้าง ก็ไม่อยากจะกลับไปทำนา ดังนั้น ทางออกก็คือ ส่งเงินให้พ่อ แม่จ้างคนมาทำแทน และมีเป็นบางรายได้มาจาก การกู้ยืมจาก นายทุน และจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

อย่างไรก็ตามเครื่องมือในการทำนานั้น บางอย่างมีอายุการใช้งานได้หลายปี เช่น เคียว มีด จอบ เสียม ไถ เป็นต้น ดังนั้นการลงทุนของชาวบ้านมิใช่หมายถึงการลงทุนทุกปี ยกเว้นบางอย่างที่ต้องลงทุนทุกครั้งที่ทำนา คือ การซื้อปุ๋ย น้ำมันรถไถนา และการจ้างนวดข้าว

แรงงาน

แรงงาน เป็นส่วนที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการทำงานในภาคเกษตรกรรมของชาวบ้าน หนองกงชนสารแรงงาน หมายถึงแรงงานในการทำนานั้น มีที่มา 2 ทาง คือ

1. แรงงานภายในครัวเรือน
2. แรงงานที่ได้จากการจ้าง
3. แรงงานที่ได้จากการเอาแรง

แรงงานในครัวเรือน

แรงงานในการทำนา ในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านจะใช้แรงงานในครัวเรือนของตัวเองเป็นหลัก มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน เช่นในการทำนานั้น ผู้ชายจะมีหน้าที่ในการ ไถนา หว่านกล้า ส่วนการถอนกล้า จะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง การหุงหาอาหาร เป็นต้นจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ในการทำนานั้นจะแบ่งแรงงานได้คือ

1. แรงงานของคน ทุกยุคสมัยการทำนาจะต้องอาศัยแรงงานของคนในครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งในกรณีที่แรงงานของคนในครอบครัวไม่เพียงพอ นั้น จึงจะมีการจ้างแรงงานในบ้านหนองทุ่งนสาร ในยุคบุกเบิก นั้นชาวบ้านอาศัยแรงงานของครอบครัวในการ ถางป่า ปรับพื้นที่เพื่อใช้เป็นที่ทำกิน ผู้ชายมีหน้าที่ในการตัด การถาง ผู้หญิงมีหน้าที่ในการเก็บและเผา ผู้ชายจะรับงานหนักๆ ในการทำนา เช่น การทำคันนา การไถนา การคราดนา การขุดดอนคอไม้ เป็นต้น ดังนั้นเนื่องจากมีงานมากแรงงานจึงเป็นส่วนสำคัญชาวบ้านในยุคต้นๆของการตั้งหมู่บ้าน แต่ละครอบครัวจึงมีลูกหลายคน แรงงานของชาวบ้านในยุคก่อนนั้นจะเริ่มจากเด็ก อายุประมาณ 8-10 ขวบ ก็สามารถเป็นแรงงานได้ แต่งานที่ทำนั้นจะมีไม่มาก นอกจากคอยทำตามผู้ใหญ่ การช่วยเหลือควายเมื่อพักการทำนา ส่วนแรงงานหลักในการทำนานั้น จะเป็นคนที่อยู่ในวัยหนุ่มและวัยสาว ส่วนแรงงานของผู้ใหญ่ที่ชราแล้ว ก็เป็นการดูแลไรรานเล็กน้อย รวมทั้งการดูแลหลานๆให้กับพ่อ แม่ของเด็กที่ทำนา

2. แรงงานของสัตว์ ในสมัยก่อนการทำนานั้นจะใช้แรงงานของสัตว์ ในการไถที่ปรับพื้นที่เพื่อทำนา ซึ่งส่วนมากจะเป็นควาย ใช้ทั้งการไถนา และการขนส่ง โดยนำไปเทียมเกวียน ส่วนแรงงานของสัตว์จะใช้ในการขนส่งอย่างเดียว แรงงานสัตว์ในสมัยก่อนนั้นจะมีการใช้งานราว 10-15 ปี (เอี่ยม ทองดี 2532:18) การใช้แรงงาน สัตว์หรือควายในการทำนานั้น วันหนึ่งๆ จะใช้ในการไถนา 2 ครั้ง คือ ตอนเช้ามืดมาจนถึงเวลาประมาณ 8-9 โมงเช้าก็ จะพัก ให้เด็กนำควายไปเลี้ยง ตอนเย็นประมาณ บ่าย 3 โมงก็นำมาไถนาอีกครั้ง ดังนั้นจึงเป็นงานหนักสำหรับแรงงานสัตว์

แรงงานที่ได้จากการจ้าง

แรงงานที่ได้จากการจ้างนั้น เป็นแรงงานที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน หรือในลักษณะของการแลกเปลี่ยน ในสมัยก่อนนั้นจะเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลผลิต ปัจจุบันเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา ซึ่งส่วนมากจะจ้าง คนที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน การจ้างนั้นจะมีทั้งแบบขอแรง หมายถึงการจ่ายค่าจ้างไม่เต็มอัตรา และการจ้างแบบเต็มอัตรา ซึ่งส่วนมากจะจ้าง คนที่ไม่รู้จักกัน ส่วนการจ้างแบบจ่ายค่าจ้างไม่เต็มอัตรา หมายถึงจะจ้างคนในเครือญาติของคนหรือเพื่อนบ้านที่มีความคุ้นเคยเท่านั้น ส่วนอัตรการจ้างปัจจุบันจะตกวันละ 100-150 บาท ต่อคน

การจ้างแรงงานสัตว์ หมายถึงการจ้างแรงงานของสัตว์ของคนอื่นมาไถนาให้ เนื่องจากแรงงานสัตว์ของตัวเองไม่เพียงพอ ซึ่งในสมัยก่อนทำในลักษณะของการแลกเปลี่ยน เช่นไถ 2 ไร่ จะได้ผลผลิต 2 ถัง เป็นต้น ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างเจ้าของการผลิต และผู้รับจ้าง ส่วนในปัจจุบัน การจ้างแรงงานสัตว์นั้นจะมีเฉพาะ การจ้างในการไถกลบไร่อ้อย ซึ่งคิดเป็นไร่ละ ประมาณ 300-500 บาท

แรงงานจากการเอาแรง

ที่เรียกว่าประเพณีลงแขก การลงแขกนั้นมีใช้หมายถึงเฉพาะการทำนาอย่างเดียว แต่การลงแขกนั้นจะหมายถึงการมาช่วยงานต่างเช่น งานบวช งานแต่ง เป็นต้น แต่ในที่นี้หมายถึงการทำนา ในยุคต้นของการตั้งหมู่บ้านนั้น เนื่องจากแรงงานภายในครัวเรือน ไม่เพียงพอ เช่น การดำนา เนื่องจากกลัวไม่ทันน้ำฝน จึงต้องเอาแรงเพื่อนบ้านมาทำช่วย รวมทั้งการเก็บเกี่ยว การขนข้าวขึ้นลาน การขนข้าวขึ้นยุ้ง เป็นต้น เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานภายในหมู่บ้าน ส่วน การเอาแรงในปัจจุบัน จะเป็นการเอาแรงเฉพาะกลุ่มญาติเท่านั้น เพราะถ้าเป็นกลุ่มนอกเครือญาติจะเป็นการจ้างแรงงาน อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชาวบ้าน รวมทั้ง การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ของสังคมปัจจุบัน

แรงงานในการทำนาในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นแรงงานของคนและแรงงานของสัตว์นั้นจะถูกแทนที่ ด้วยแรงงานของเครื่องจักร เพราะมีความรวดเร็ว เช่น การไถนาสามารถทำได้ตลอด ไม่ต้องพักเหมือนแรงงานของสัตว์ งานของเครื่องจักรนั้น มีหลายรูปแบบเช่น รถไถนา เครื่องนวดข้าว เครื่องสูบน้ำ ซึ่งสมัยก่อนใช้การวิดน้ำเข้านาซึ่งแต่เดิมนั้นใช้แรงงานของคน ในปัจจุบันชาวบ้านหนองกุงชนสาร มีรถไถนาเกือบทุกครัวเรือน

ถึงแม้ทุกครัวเรือนจะมีรถไถนา แต่ก็มีบางครัวเรือนที่ต้องใช้รถไถนารับจ้าง ซึ่งจะรับไถ ในราคาไร่ละ300-4000 บาท ที่ต้องจ้าง เพราะกลัวว่าน้ำจะแห้งเหือดก่อน เพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และเพราะปริมาณน้ำฝนนั้นน้อย

แรงงานและการอพยพแรงงาน

ชาวบ้านหนองกุงชนสารนั้น เนื่องจากอาชีพหลักของชาวบ้านคือ การทำนา ควบคู่กับการทำไร่แรงงานที่ใช้ในการผลิตส่วนมากเป็นแรงงานในครัวเรือน และแรงงานจ้าง แรงงานคน แรงงานสัตว์ แรงงานเครื่องจักร นอกจากนี้ยังมีการขอแรงในกลุ่มของเครือญาติ ส่วนกลุ่มที่ไม่ใช่เครือญาติ จะเป็นการจ้างแรงงาน ซึ่งอัตราค่าจ้าง วันละ 100 บาทต่อวันถึง 130 บาท ต่อวัน

ในส่วนของการอพยพแรงงานไปที่อื่นนั้น ในบ้านหนองกุงชนสาร นิยมที่จะอพยพแรงงานเข้ามาที่กรุงเทพฯเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในวัย 18-30 ปี อันเป็นผลเนื่องมาจากความต้องการเลี้ยงชีพและการไม่มีงานรองรับที่บ้าน ยกเว้นในฤดูกาลทำนา บางคนก็กลับมาที่บ้านเพื่อทำกลับที่บ้านเพื่อทำนา พอเกี่ยวเสร็จแล้วก็มุ่งหน้ามาทำงานที่กรุงเทพฯ

ในส่วนองแรงงานที่อพยพไปที่ต่างประเทศนั้น บ้านหนองกงธนาสาร ไม่นิยมที่จะส่งลูกหลานของตัวเองไปทำงานที่ต่างประเทศ สังเกตมีเพียง คนเดียวเท่านั้นใน 3 หมู่บ้านที่ไปทำงานที่ต่างประเทศ คือ เป็นเพศชาย 1 คน จากหมู่ที่ 1

สาเหตุของการอพยพแรงงานในบ้านหนองกงธนาสารนั้น เป็นเพราะที่บ้านหนองกงธนาสารนั้นมีภาวะที่แห้งแล้ง ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา รวมทั้งการต้องการแสวงหาโชคของคนในวัยแรงงาน ซึ่งเป็นธรรมดาที่เด็กหนุ่มสาวในหมู่บ้านต้องการแสวงหา ประสบการณ์ชีวิตของตัวเอง ต้องการใช้ชีวิตในรูปแบบที่แตกต่างจากเดิม ดังนั้นจึงต้องทิ้งบ้านเกิดมาหางานทำในเมืองและที่เมืองหลวง ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วัยแรงงานในหมู่บ้านนั้นเกิดการอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ เป็นเพราะการชักชวนของเพื่อนที่เข้ามาทำงานแล้วมีเงินส่งกลับบ้าน บางทีผู้ที่มาก่อนกลับไปเล่าความรู้สึกวิไลซ์ ของเมืองให้ฟัง ทำให้หนุ่มสาวที่อยู่บ้านอยากมาหาความแปลกใหม่จึงเกิดการอพยพขึ้น ปัจจัยอีกประการหนึ่งก็คือ การจ้างงานในชนบทนั้นมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน จึงเกิดการอพยพแรงงาน ซึ่งแรงงานที่อพยพมาทำงานในเมืองหลวงในปัจจุบันนั้นจะแบ่งกันไปตามสถานที่ต่างๆ จากการศึกษาพบว่า วัยแรงงานที่เป็นหนุ่มสาวของบ้านหนองกงธนาสารนั้น จะมารับจ้างตามร้านรวงต่างๆ บ้าง ตามโรงงานบ้าง ส่วนหนึ่งนั้นก็มาทำงานตามร้านอาหารตามับ บาร์ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยเหมือนกัน สาเหตุที่พ่อแม่ยอมให้ลูกมาทำงาน โดยไม่เลือกชนิดของงานเพราะ ต้องการสร้างฐานะเป็นหลัก รวมทั้งการแข่งขันของชาวบ้านที่ต้องการมีบ้านหลังใหญ่ ต้องการมี ยานพาหนะขับขี ดังนั้นการที่ลูกมาทำงานจึงไม่เลือกงาน ขอให้เงินส่งให้พ่อแม่ พอ ดังนั้นเมื่อการอพยพแรงงานในหมู่บ้านมากขึ้น แรงงานในภาคเกษตรจึงลดน้อยลงในแต่ละครอบครัว เช่นกรณี นางทอง สิงห์สี บ้านเลขที่ 1 หมู่ 12 มีแรงงานในภาคเกษตรเพียง 2 คน นางหวัง เศรษฐี หมู่ ที่ 12 มีแรงงานในครัวเรือนเพียง 2 คน ส่วนอีกสองคนซึ่งเป็นลูกก็เรียนหนังสือ เป็นต้น

เทคโนโลยีการผลิต

เทคโนโลยีการผลิตในที่นี้จะหมายถึงเครื่องมือที่ใช้ในการทำนา ซึ่งจะนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะนี้

เครื่องมือที่ใช้ในยุคบุกเบิก

ชาวบ้านหนองกงธนาสารในยุคเริ่มต้นสร้างหมู่บ้านนั้น ใช้เครื่องมือแบบพื้นบ้าน คือ เครื่องมือที่ชาวบ้านได้รับตกทอดมาจนปัจจุบันมีบางอย่างที่ยังหลงเหลืออยู่ เครื่องมือเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านทำเองเป็นส่วนมากได้แก่

เครื่องมือในการเตรียมปรับพื้นที่ในการทำนา

1. มีด สำหรับถางป่า มี มีดโต้ (พรีโต้) มีดฆะขอ(มีดถางป่าตัวมีดจะเป็นโค้งๆ) มีดจ๊กดอก (มีดสำหรับใช้ทำดอกมัดกล้า และ มัดข้าวตอนเกี่ยวเสร็จ) ซึ่งมีดเหล่านี้ในสมัยก่อนต้องไปจ้าง

ช่างตีให้ ต่อมาก็มีพ่อค้าคนกลางทำมาขาย เร่ขายในหมู่บ้าน หรือชาวบ้านเข้ามาซื้อที่ตลาด

2. บักจก หรือจอบ และ เสียม ชาวบ้านต้องหาเตรียมไว้เพื่อ ใช้ในการขุดรากไม้ ดอกไม้ เล็กๆ และปิ่นคันทนา หรือขุดร่องน้ำน้ำเข้านา สมัยก่อนต้องจ้างช่างตีให้ ปัจจุบันหาซื้อตามตลาด

3. โถ สมัยก่อนนั้นโถชาวบ้านจะเป็นผู้ทำเองเพราะใช้ไม้ทำ จะซื้อเฉพาะส่วนที่เป็นใบโถ ส่วนหัวโถ งอนโถ(ส่วนที่ใช้จับ) ฮากโถ (ส่วนที่ใช้เชือกมัดติดกับแอกน้อยที่ใส่คอกควาย)

4. แอก มีทั้งแอกน้อย คือส่วนที่ใช้มัดเชือกเชื่อมกันระหว่างฮากโถ กับเชือกที่มัด จากคอกควาย มีลักษณะเป็นไม้ตรง ตรงกลางจะเป็นที่เกี่ยวระหว่างงอนโถ ส่วนปลายทั้งสองข้าง จะเอาเชือก ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ค้ำว” ส่วนแอกใหญ่คือส่วนที่ใช้มัดติดคอกควาย มีลักษณะเป็นตัว วี มีปลายงอนขึ้น ตรงปลายทั้งสองจะทำที่เกาะเชือกไว้ แอกใหญ่จะใส่บนคอกควายแล้วนำเชือก ที่มีหนังเป็นแผ่นมวนรอบใช้เชือกเกี่ยวที่เกาะไว้ จากนั้นจะเอา ค้ำว โยงจากแอกใหญ่ไปหาแอกน้อย

5. คาด หรือคราด ชาวบ้านจะหาไม้มาทำเอง ทั้งพินคราดและตัวคราดใช้สำหรับปรับดิน ที่ไถแล้วให้เสมอ และคราดเอาหญ้าขึ้นจากที่ปักดำ

6. ไม้สักร่อง ใช้เฉพาะในกรณีปลูกข้าวไร่ เนื่องจากไถไม่ได้ชาวบ้านในยุคนั้นก็ใช้ไม้ปัก ลงดินเป็นหลุมเล็กๆ ชาวบ้านเรียกว่า “หล่อง” ใช้เมล็ดข้าวหยอดลง แล้วก็เขี่ยดินกลบ

7. ไม้มอบ คือไม้อะไรก็ได้ยาวๆ ผิวเรียบใช้เพื่อปาดหน้าดินที่ตลาดเสร็จแล้ว เป็นการปรับ หน้าดิน อีกอย่างหนึ่ง ใช้สำหรับมอบข้าว คือ การทำให้ดินข้าวล้มไปทางเดียวกันเพื่อให้เก็บเกี่ยวง่าย

ส่วนเครื่องมืออีกประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ในการเก็บเกี่ยวผลผลิต คือ

1. เคียว ใช้สำหรับเกี่ยวข้าว ที่ชาวบ้านนิยมใช้เป็นเคียวงอ โค้งคล้ายพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว

2. ดอก ใช้มัดข้าวที่เกี่ยวเสร็จ ทำจากไม้ไผ่ ผ่าเป็นซี่แบนเล็กๆยาวประมาณ ดอกหนึ่งไม้ที่ เอามาทำส่วนมากจะเป็นไม้ไผ่บง

3. คันหลาว คือไม้ไผ่ที่เป็นลำกลมๆ ตรงปลายทั้งสองข้างจะทำให้เรียวแหลม สำหรับหาบ มัดข้าวขึ้นลาน

4. ขาดัง หรือขามา คือหลักสำหรับตั้งคันหลาว เหมือนกับนั่งร้าน มีรูปเป็นตัววี เมื่อไม่มีใคร ช่วยเอามัดข้าวเสียบที่คันหลาวก็จะวางคันหลาวที่ขาดังแล้วก็เอามัดข้าวมาเสียบ จากนั้นก็จะหาบข้าวไป เมื่อนำข้าวขึ้นลานแล้วก็มีเครื่องมือที่ใช้ในลานข้าว คือ

1. ไม้ตีข้าว จะทำจากไม้ไผ่สอง อัน ตรงปลายทั้งสองข้างจะมัดติดกันด้วยเชือก ไม้จะยาว ประมาณช่วงแขนหนึ่ง เชือกที่มัดจะยาวประมาณ 70-80 ซม.

2. ไม้สำหรับรองฟาดข้าวเพื่อให้เมล็ดข้าวหลุดออกง่าย ไม่กำหนดรูปแบบ

3. กระดัง สำหรับฝัดข้าวสะนู (หมายถึงข้าวที่ผ่านการตีเสร็จแล้วแต่ยังมีติดอยู่ที่ฟางอีกบ้าง ชาวบ้านจะนำมาแก้มัดแล้วใช้ ไม้ตี เรียกว่าข้าวสะนู)

4. ไม้สะนู ไม้ตีข้าว จะเป็น ไม้ไผ่ลำเล็กๆยาวๆประมาณ 1-2 วา ใช้ตีข้าวที่เมล็ดไม่สมบูรณ์ที่ ติดอยู่กับฟางข้าว

5. ไม้กวาดเศษเพียง (ฟาง) หรือที่เรียกว่า ฟอยหนาม ใช้หนามหันมาติดกับไม้ไผ่แล้ว กวาดเศษ เพียง หรือฟางออกจากกองข้าว

6. คู(ถังคักน้ำ) สาดข้าว สมัยก่อนจะใช้ไม้สาดข้าวขึ้นเป็นกองจากนั้นจะใช้พัดที่ชาวบ้าน เรียกว่า “วี” พัดเศษฟาง และเมล็ดข้าวที่ลืบหรือไม้สมบูรณ์ออก

เครื่องมืออีกประเภทหนึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการขนข้าวขึ้นเล้า หรือยุ้งเมื่อตีข้าว หรือนวดข้าวเสร็จ คือ

1. ล้อ หรือเกวียน ส่วนมากในทางภาคอีสาน จะใช้ควายเทียมล้อหรือเทียมเกวียนมากกว่าการใช้วัว ใช้ในการขนข้าวมาที่ยุ้ง และขนอุปกรณ์ไปที่นา(คำว่า “ล้อ” และ “เกวียน” ต่างกันคือ ล้อจะใช้ควายเทียม ส่วนเกวียนจะใช้วัวเทียม ลักษณะของล้อ และเกวียนของชาวอีสานก็มีความแตกต่างกัน เช่นกับล้อของเกวียนจะบางกว่า ล้อ คมเพลาล้อของเกวียนก็จะเล็กกว่าของล้อ เกวียนจะมีแพคอยู่ด้านนอกของล้อเกวียน ส่วนของล้อ จะไม่มีแพค ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของล้อของเกวียนก็จะใหญ่กว่าล้อ เกวียนมี ส่วนประกอบที่เรียกว่าหลังเต่า ส่วนล้อจะไม่มีหลังเต่า เป็นต้น)

2. กะต้ำ หรือตะกร้า ใช้สำหรับหาบข้าว จะสานจากไม้ไผ่มีฮวงหรือหูสำหรับหิ้วและหาบข้าว สมัยก่อนจริงจะใช้สาแหวก ในการหาบขนข้าว

3. กระสอบ สำหรับใส่หรือบรรจุข้าว กระสอบจะต้องหาซื้อเอง

4. ถัง ใช้สำหรับดวงข้าวเป็นมาตรวัด ทำจากไม้เนื้อแข็ง จะจุข้าวได้ประมาณ 12 กิโลกรัม ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการทำนาในยุคปัจจุบัน ซึ่งส่วนมากเป็นเครื่องมือที่ทันสมัย หรือเครื่องมือสมัยใหม่นั้นคือ

ในการเตรียมที่ปลูกข้าว หรือปรับพื้นที่นั้น ปัจจุบันจะใช้

1. รถไถนาแบบเดินตาม ซึ่งจากการสุ่มตัวอย่าง 50 ครอบครัวยุคที่ 1 พบว่า ทุกครอบครัวใช้รถไถเดินตาม คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ ยุคที่ 2 สุ่มตัวอย่าง 100 ครอบครัวยุคที่ 1 พบว่า ทุกครอบครัวใช้รถไถเดินตาม คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ ยุคที่ 12 สุ่มตัวอย่าง 63 ครอบครัวยุคที่ 1 พบว่า ทุกครอบครัวใช้รถไถเดินตาม คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ รถไถนาเดินตามนั้น ชาวบ้านเรียกว่า ควายเหล็ก ซึ่งจะใช้กำลังของเครื่องยนต์ในการฉุดลาก มีสองล้อ ก่อนที่จะใช้ควายเหล็กนั้น ในยุคหนึ่งชาวบ้านเปลี่ยนจาก ไถที่ทำเองซึ่งเป็นไถไม้ มาใช้ไถเหล็กที่ พ่อค้าคนกลางทำขาย ราคาในสมัยที่ใช้ใหม่ ๆ(ประมาณ พ.ศ.2522-2523) ประมาณ 300-500 บาท

2. คราดเหล็ก ก็จะใช้กับรถไถเดินตาม ใช้ต่อที่เดียวกับกับใบไถของรถไถ โดยจะถอดใบไถออก แล้วใส่คราดแทน

3. ไม้มอบ ก็ใช้มัดติดที่ด้านหลังของพินคราด พอคราดเสร็จ ก็เป็นการมอบไปพร้อมกันไม่ ต้องมอบทีหลังเหมือนก่อน

4. เครื่องสูบน้ำ ในสมัยก่อนจะใช้การวิดน้ำเข้านาอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิดน้ำเข้ามานั้น สมัยก่อนที่บ้านหนองกงชนสารใช้ คันไช้ (อุปกรณ์ที่สานด้วยไม้ไผ่ ทำเป็นรูปคล้ายเสียม แต่จะทำลึกกว่า เพื่อคักน้ำได้ และต้องทำชาตั้ง 3 ขา จากนั้นก็นำคันไช้มามัดติด แล้วก็ให้คนจับที่ด้าน

ของคัน โซ่ตักน้ำวิดน้ำเข้านา) ปัจจุบันใช้เครื่องสูบน้ำในกรณีที่น่าเป็นที่คอน น้ำท่วมขังไม่ถึงต้องใช้เครื่องสูบน้ำเข้านาแทนการวิดน้ำ โดยเครื่องยนต์นั้น จะใช้เครื่องยนต์ของรถไถนา บางคนก็ใช้วิธีการจ้าง โดยคิดเป็นชั่วโมงละ 200-300 บาท

5. เครื่องมือในการนวดข้าว จะใช้รถนวดข้าวแทน เป็นลักษณะของการจ้าง มีรถจากในตลาดมารับจ้าง และมีรถนวดข้าวรับจ้างในหมู่บ้าน ผู้ที่เป็นเจ้าของคือครูใหญ่ของโรงเรียนประจำหมู่บ้าน

6. รถอีดั้น รถยนต์เพื่อการเกษตร ใช้สำหรับขนถ่ายข้าวที่นวดแล้ว ราคาประมาณ 50,000-80,000 บาท มีล้อ ใช้เครื่องยนต์รถไถนาเป็นตัวขับเคลื่อน ปัจจุบันชาวบ้านนิยมเอารถไถนามาดัดแปลงให้เป็นลักษณะของรถพ่วง จะทำเหมือนเกวียน โดยใช้ล้อรถยนต์ ส่วนหน้าต่อเข้าที่รถไถนา ส่วนล้อของรถไถนาก็เปลี่ยนเป็นล้อที่ใช้วิ่งบนถนนเรียบ ทำให้รถทำความเร็วได้มากขึ้น ชาวบ้านก็ไม่ต้องไปจ้างรถขนข้าว รถพ่วงนี้ราคาประมาณ 10,000-20,000 บาท

7. ผ้าเดินที่ หรือผ้าใบสำหรับ ปูรองข้าวที่นวดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ไม่ต้องทำลานเหมือนยุคก่อน ส่วนกระสอบนั้นสำหรับใช้บรรจุข้าวขึ้นเล้าหรือยุ้ง

การเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องมือในการทำนา

ในบ้านหนองกุงชนสารพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือในการทำนา โดยเฉพาะในลักษณะของแรงงาน ที่พบเห็น การใช้แรงงานของสัตว์นั้นมีน้อย ชาวบ้านเป็นส่วนมากนิยมใช้รถไถเดินตาม ซึ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากเครื่องมือที่ใช้แบบพื้นบ้านมาเป็น เครื่องมือที่ทันสมัยขึ้น เป็นเพราะชาวบ้านต้องการความรวดเร็วในการทำนา อันเนื่องจากการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากแรงงานคนรุ่นหนุ่ม ในแต่ละครอบครัวนั้นต้องออกไปทำงาน นอกภาคเกษตร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่ทันสมัย และมีความรวดเร็วในการทำนา

เอี่ยม ทองดี (2532 :30) ได้ศึกษาวัฒนธรรมข้าวที่บ้านหัน ตำบลหนองกุงชนสาร พบว่าการที่ชาวบ้านเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือการทำนาสมัยใหม่ มีสาเหตุมาจาก การที่ชาวบ้านต้องการเป็นคนทันสมัย เช่น หากใครที่ไม่มีรถไถนาจะเป็นคนที่เชยในสายตาของเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญ ที่ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องมือให้ทันสมัย

ในบ้านหนองกุงชนสารนั้น ในยุคแรกการทำนายังใช้เครื่องมือพื้นบ้านที่ทำเอง ในราวปี 2526 ชาวบ้านก็เริ่มมีรถไถใช้เป็นบางครอบครัว ปี 2530 ก็เริ่มกันอย่างแพร่หลาย ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงนั้นชาวบ้านจะค่อยเปลี่ยนตามยุค เช่น ในช่วงยุคบุกเบิกก็ใช้ไถที่ทำจากไม้ โดยจะทำเอง ซื่อเพียงผาดไถเท่านั้น ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นไถที่ทำจากเหล็ก จนกระทั่งมาเปลี่ยนเป็นรถไถแบบเดินตาม ที่ใช้มาจนปัจจุบัน ในยุคแรกของการใช้รถไถนั้น ชาวบ้านจะรู้จักใช้ประโยชน์จากรถเพียงการใช้ไถนาเท่านั้น ต่อมาก็เปลี่ยนดัดแปลงรถให้ใช้ประโยชน์มากกว่าเดิม เช่นทำเป็นรถพ่วง บรรทุกสิ่งของ เป็นต้น

สาเหตุอีกประการหนึ่งนอกจากที่กล่าวมาแล้วคือ สภาพของน้ำฝน หรือดินฟ้า อากาศ ที่ไม่คงต้องตามฤดูกาล ทำให้ชาวบ้านต้องรีบทำนาให้ทันน้ำฝน หากยังใช้เครื่องมือแบบเดิมอาจจะเป็นการชักช้าไม่ทันน้ำฝน ดังนั้นจึงเปลี่ยนเครื่องมือเพื่อให้ทำนาทันน้ำฝน

เครื่องมือในการเก็บเกี่ยว บางอย่างชาวบ้านยังใช้เครื่องมือแบบเดิม เช่น เคียว เป็นต้น เพราะที่บ้านหนองกงชนสารนั้นไม่มีรถสำหรับเก็บเกี่ยวผลผลิต ดังนั้นชาวบ้านยังใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยว ส่วนการขนย้าย ใช้รถไถนาในการขนข้าวมารวมกันไว้ เพื่อให้รถสิ้ได้เข้ามาสีข้าว หรือนวดข้าวได้ง่าย แต่ไม้คั่นหลาวก็ยังคงมีอยู่ เพราะบางครัวเรือนยังใช้การทาบข้าวมารวมกัน ส่วนในเรื่องของลานข้าวแบบโบราณที่ทำกันนั้นคือการคายนธู้ออกกว้าง ประมาณ 5-10 เมตร ยาวถึง 10-15 เมตร จากนั้นก็ใช้ดินเหนียวผสมกับขี้ควายลาดลักษณะคล้ายการลาดปูน โดยการใช้เท้าเกลี่ยไปเรื่อยๆ เสร็จแล้วก็ปล่อยให้แห้ง ลานก็จะแข็ง จากนั้นก็จะทาบมัดข้าวมาไว้ที่ลาน ปัจจุบันลานนั้นได้รับการทดแทนด้วยผ้าใบหรือผ้าเตนท์ ชาวบ้านก็ไม่ต้องหาขี้ควายมาทำลานเหมือนแต่ก่อน ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในลานข้าวบางอย่าง เช่น ไม้สะนู ฟอยหนาม ไม้ตีข้าว จึงเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเพราะการแทนที่ด้วยรถสีข้าว ส่วนการขนข้าวขึ้นเล้า นั้น ก็เปลี่ยนเป็นรถแทนเกวียน เพราะสะดวก และรวดเร็ว ซึ่งรถที่ใช้ขน อาจใช้รถเพื่อการเกษตร หรือรถอีแต่น

โดยสรุปแล้ว สาเหตุที่ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องมือในการทำก็เพราะ

1. ต้องการความรวดเร็วในการทำ
2. เพราะแรงงานในครัวเรือนมีน้อย ดังนั้นเพื่อเป็นการทุ่นแรงจึงต้องใช้เครื่องมือสมัยใหม่
3. เพราะแรงงานต้องรีบเพื่อจะมีเวลาในการ ไปรับจ้างทำงานนอกภาคเกษตร
4. เพราะต้องการเป็นผู้ทันสมัย

กระบวนการผลิต

กระบวนการผลิต หรือการทำนา ในอดีตนั้นชาวบ้านหนองกงชนสารยุคบุกเบิกจนถึงปัจจุบันจะมีกระบวนการผลิตเริ่มจาก

การจับจองที่ดินทำกิน ชาวบ้านที่เข้ามาตั้งรกรากกลุ่มแรกนั้น สิ่งแรกที่ทำคือการจับจองที่ทำกินของตัวเอง การจับจองจะทำสัญญากันว่ามีเจ้าของโดยการทำเครื่องหมายอย่าง ใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้คนที่มาทีหลังได้รู้ ขึ้นอยู่กับความสามารถว่าใครจะทำอะไรได้บ้าง (มีเฉพาะอดีต)

การถางป่าและเผา เมื่อจับจองเสร็จก็ต้องหาเครื่องมือมาถางป่า เพื่อแปลงสภาพเป็นที่ทำกิน การถางป่าของชาวบ้านนั้น จะถางเฉพาะต้นไม้เล็ก ส่วนต้นไม้ใหญ่นั้นจะทำให้กิ่งใบบางลง จากนั้นต่อไม้ที่พอจะซุดได้ก็ซุดออก โดยใช้จอบ ตอที่ใหญ่ก็ใช้วิธีเอากิ่งไม้ไปรวมแล้วก็เผา (มีเฉพาะอดีต ปัจจุบันก็เป็นการเผาฟางเพื่อให้เป็นปุ๋ยแทน)

การปักคันแเท (การทำคันนา) หลังจากเผา ไม้ที่ถางเสร็จเรียบร้อย ก็เป็นการปรับพื้นที่ จากนั้นก็เป็นการคันนาไม่มี การวัดว่าจะเอากว้างยาวเท่าไร การทำคันทันนั้นจะใช้จอบขุดดินบริเวณรอบๆ แล้วเอามากองรวมกัน กว้างประมาณ 1-2 ศอก สูงประมาณ 1-2 ศอกเช่นกัน แล้วแต่ที่นาจะเป็นลักษณะไหน หากเป็นที่ดอน ก็ทำคันทันเล็กลงมาอีก หากเป็นที่ลุ่มก็ทำสูง(ปัจจุบันเป็นการซ่อมแซมส่วนที่ขาดไป)

การแสกนา เมื่อถึงเดือน 6 ก็จะลงไถนาเป็นครั้งแรก ก่อนลงไถนาจะต้องบ่ำ (บน) แม่ธรณี และเลี้ยงผีตาแสดก่อนจากนั้นค่อยลงมือไถนาการไถครั้งแรกจะต้องไถเป็นบริเวณกว้างให้กินเนื้อที่ ทั่วบริเวณนาของตัวเอง จะไถ 3 รอบ

การเตรียมดิน หลังจากที่ย่างแม่ธรณี จากนั้นก็เป็นการไถสุด คือการไถนากลมหญ้าเป็นการไถครั้งแรกต่อจากการไถแสกนา เสร็จจากนั้นเมื่อฝนตกลงมาก็ไถอีกครั้งเพื่อตกล้าง หลังจากไถสุด ก็จะเตรียมหามาที่มีน้ำขังมากๆ เพื่อเอากล้าหรือตกล้าง

การหว่านกล้า ก่อนที่จะหว่านกล้านั้นชาวบ้านจะเลือกเมล็ดพันธุ์ สำหรับที่จะตกล้าง โดยการนำข้าวที่เลือกเป็นเมล็ดพันธุ์ไปแช่น้ำ จากนั้นก็นำไปหว่านในนาที่เตรียมไว้การหว่าน จะนำข้าวเมล็ดพันธุ์ใส่ตะกร้า การหว่านจะต้องหว่านในลักษณะหงายมือขึ้น เพื่อให้เมล็ดข้าวกระจาย

การหลกกกล้าหรือถอนกล้า หลังจากที่จะหว่านกล้าเรียบร้อยแล้ว ก็รอเวลาต้นกล้าโตพอที่จะปักดำ เมื่อเห็นว่าใกล้เวลาปักดำ ก็จะลงมือไถนาที่จะปักดำและปรับพื้นที่เพื่อดำนา พวกผู้หญิงก็เป็นผู้ถอนต้นกล้า การถอนนั้นจะใช้มือที่ตัวเองถนัดเป็นมือนำหน้า จะต้องจับสองมือเพื่อไม่ให้ต้นกล้านั้นหัก เมื่อถอนขึ้นมาจะใช้ฝ่าเท้าเตะดินที่ติดกร้าออก เมื่อได้เต็มมือแล้วก็ จะเอาดอกที่เตรียมไว้มามัดเป็นมัด จากนั้นก็นำมาตั้งไว้ในที่มีน้ำขัง

การปักดำ เมื่อเตรียมพื้นที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็นำกล้าที่ถอนไว้มาตัดปลายกล้าออกแล้วเตรียมนำลงไปปักดำ ก่อนที่จะปักดำจะต้องทำพิธีปลุกข้าวตาแสดเสียก่อนจากนั้นก็นำข้าวไปปักเป็นตาแสด 9 ต้น ที่มุมใดมุมหนึ่งของนาหรือบริเวณใกล้คันนา หรือกลางที่นาก็ได้ เพื่อให้ข้าวนั้นเป็นของตาแสด หรือผีนา การปักดำนั้น จะใช้มือที่ไม่ถนัดจับที่มัดกล้าโดยหันทางโคนออกจากนั้นก็เอามือที่ถนัดจับต้นกล้าประมาณ 3-4 ต้น หรือแล้วแต่ความสมบูรณ์ของต้นกล้า ปักลงในนา ห่างกันประมาณ 1-2 นิ้ว การปักลงในนาจะใช้นิ้วโป้งคั้นโคนของต้นกล้าลงในดินการเดินปักต้นกล้าจะเดินถอยหลัง การปักจะต้องให้ได้มุมพอดี ซึ่งจะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การปักดำส่วนมากจะอาศัยเวลาช่วงเช้าเพราะแดดไม่แรงส่วนช่วงเที่ยงก็เป็นการพักกินข้าวปลาอาหาร และพักผ่อน พอบ่าย 2 โมงก็ลงมือปักดำต่อไป

การดูแลรักษา ในสมัยก่อนนั้นการดูแลรักษาต้นข้าวที่ปลูกแล้วนั้นไม่มีอะไรมากนอกจากการคอยดูแล เรื่องของน้ำ ซึ่งชาวบ้านบอกว่า หากปีไหนที่ทำนาแล้วฝนตกไม่หยุด จะทำให้น้ำหลากมา ดังนั้นต้องระวังไม่ให้น้ำท่วม ดังนั้นจะต้องคอยขังน้ำ (การทำคันนาให้ขาดเป็นช่องเพื่อที่น้ำจะไหลผ่านสะดวก) ถ้าปล่อยให้ น้ำเซาะขาดเอง คันนาอาจได้รับความเสียหายมาก ดังนั้น จึงต้องคอยดูแลในกรณีที่น่าจะต้องคอยสูบน้ำเข้า เพื่อให้ต้นกล้ามีน้ำเลี้ยงลำต้น จึงจะทำให้ข้าวออกผลได้ ส่วนปัจจุบันไม่ต้องคอยดูแลเรื่องน้ำเพราะกลัวคันนาจะขาด แต่จะดูแลเรื่องน้ำขาดแคลน

การใส่ปุ๋ยหลังการปลูกข้าว สมัยก่อนชาวบ้านบอกว่า เนื่องจากมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องใส่ปุ๋ย ถ้าใส่ก็เป็นปุ๋ยธรรมชาติมากกว่า ส่วนปัจจุบันการใส่ปุ๋ยเป็นเรื่องที่ขาดไม่ได้ สาเหตุมาจากดินเสื่อมคุณภาพ เพราะส่วนมากดินที่บ้านแห่งนี้เป็นดินปนทราย

เก็บนํ้านานไม่ได้ และเพราะภาวที่ฝนทิ้งช่วงดังนั้นการดูแลในปัจจุบันจึงมีมากกว่าแต่ก่อน ปลูกที่ชาวบ้านชอบใช้คือ สูตร 16-88 หรือ 16-16-8 ซึ่งชาวบ้านจะหาซื้อได้จากตลาด หรือรทส. ราคาตลาดนั้นจะตกกระสอบละประมาณ 300 บาท ส่วนที่ รทส. นั้นราคากระสอบละ 250 บาท ส่วนการป้องกันแมลงไม่ให้ลงกินข้าวในตอนที่ข้าวเริ่มออกรวงแล้ว ก็คือ การนำถุงพลาสติกไปมัดใส่ไม้เรียวสูงๆแล้วก็นำไปปักไว้ตามคันนา พอลมพัดมาถุงนั้นก็ปลิวทำให้สัตว์เข้าใจว่าคนมาไล่ก็จะบินหนีไป หรือการทำหุ่นไล่กาเป็นต้น บางรายก็ใช้เวทมนต์คาถา (เอี่ยม ทองดี, 2532 :40) เป็นการบนต่อตาแฮก ให้ดูแลไร่นา

การเก็บเกี่ยวผลผลิต เมื่อปลูกข้าวเสร็จ ประมาณเดือน 11-12 ก็เป็น การเก็บเกี่ยวในสมัยโบราณนั้นจะต้อง มีเครื่องมือที่สำคัญคือ เดียว ซึ่งที่ชาวบ้านชอบใช้จะเป็นเดียวมีลักษณะงอ และ มีด้ามที่ทำจากไม้ ต่อกออกมาประมาณ3-4 นิ้ว เพื่อเวลาจับด้ามเดียวจะได้จับถนัด การเกี่ยวข้าวจะต้องใช้มือที่ตัวเองถนัดจับที่เดียว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เกี่ยว” จะยืนโค้งไปข้างหน้า ตามลักษณะของกอหรือต้นข้าวว่าจะโน้มไปลักษณะเช่นไร บางทีในช่วงที่ต้นข้าวกำลังมีรวงแก่ๆ เพื่อให้เกี่ยวได้ง่าย ชาวบ้านจะหาไม้ยาวๆมาทำให้ข้าวล้มไปในลักษณะเดียวกัน เรียกว่า การมอบข้าว การเกี่ยวข้าว จะเอามือรวบต้นข้าวแล้วกำไว้ให้แน่น จากนั้นก็จะเอาเดียวเกี่ยวที่ต้นข้าวตรงกลางลำต้น ต้นข้าวที่เกี่ยวเสร็จแล้วก็นำไปวางไว้ที่ตอเพียง หรือฟาง ให้ได้ประมาณสัก 4-5 กำมือก็จะรวมกันเป็นมัดเดียว จะทำอย่างนี้เรื่อยไปจนเสร็จ การพักก็จะพักในช่วงเที่ยงเพื่อรับประทานอาหาร ในการทำอาหารส่วนมากจะเป็นอาหารที่หาได้จากธรรมชาติ การทานก็ทานง่ายๆ บางทีใช้วัชพืชรกรรชาติเช่นใบตองมารองส้มตำ หรือการใช้ เปลือกหอยแทนซอส (หอยที่ชาวบ้านเรียกหอยกิบจี คล้ายหอยนางลม) ทานเสร็จ บางคนก็พักบางคนก็ไม่พักก็ลงเกี่ยวข้าวต่อเลย จนเย็นประมาณ 18 นาฬิกาก็เลิก กลับบ้าน ในกรณีของผู้ที่มีนาอยู่ไกลบ้านก็ จะขนที่นอนและเครื่องมือ ออกไปนอนที่นา โดยจะนอนที่กระท่อมนา ซึ่งอาจจะตกแต่งให้ดีกว่ากระท่อมนาธรรมดา ชาวบ้านเรียกการนอนแบบนี้ว่า "นอนนาเกี่ยวข้าว" ส่วนการมัดข้าวที่เกี่ยวเสร็จแล้ว ที่ชาวบ้านเรียกว่า “การมัดฟ่อนข้าว” หลังจากที่เกี่ยวเสร็จแล้วก็ตากแดดไว้นาน 3-4 แดดก็จะมัดฟ่อนข้าวด้วยดอกที่เตรียมไว้ การจักดอก จะเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่มีความถนัดเรื่องงานไม้มากกว่า ผู้หญิง เมื่อมัดเสร็จก็จะเอาด้านที่ไม่โคนแดดตากแดด เพื่อรอเวลาขนขึ้นลาน

งานในลานข้าว

ในอดีต เมื่อทำการเกี่ยวและการมัดฟ่อนข้าวเสร็จแล้วในช่วงที่รอข้าวให้แห้งนั้นพวกผู้ชายก็จะเป็นคนค้ายหญ้า เพื่อเอาพื้นที่ทำเป็นลาน การทำลานนั้นจะต้องมีการบอกกล่าว ต่อเจ้าที่เจ้าทางที่ชาวบ้านเรียกว่า เป็นการบอกกล่าวแม่ธรณีเพื่อขออนุญาตในการทำลาน ในช่วงเช้าของวันที่จะทำลานนั้น ก็จะมีคนไปหาขี้ควาย โดยจะเอาจากคอกควายของตัวเอง ในกรณีที่ไม่พอก็เดินตามถนนในหมู่บ้าน เพื่อหาขี้ควาย ที่ถ่ายไว้ตามทาง สมัยก่อนจะใช้การหาบออกไปที่นา ต่อมาก็เป็นใช้รถเข็น

เพราะสามารถนำไปเที่ยวเดียวเลย การทำลานข้าวจะต้องคายนอกและปรับพื้นที่ให้เสมอกัน จากนั้นก็นำข้าวมาผสมกับดินโคลน แล้วก็เทลาดบริเวณลานที่เตรียมไว้ ขนาดของลานไม่จำกัดแล้วแต่ผู้ที่เป็นเจ้าของนาต้องการทำ

จากนั้นก็เป็นการขนข้าวมาขึ้นลาน เป็นการหอบ โดยใช้ไม้คันทลาว เสียบที่มัดข้าวแล้วก็หอบเดินมาที่ลาน ผู้ที่หอบจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ได้ เมื่อหอบมาที่ลานก็มาเทเป็นกองไว้ ก็จะมี ผู้ชายคนหรือสองคน หรือมากกว่านั้น ช่วยกันทำลอมข้าว การทำลอมข้าว หมายถึงการเอามัดข้าวมารวมกันเป็นกองซึ่งการทำนั้นจะต้องวางมัดข้าวให้ปลายออกทั้งสี่ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมโดยภายในจะต้องวางสลับกันไปมา สูงประมาณ 3 เมตร หรือเกินกว่านั้นแล้วแต่จำนวนข้าว ตรงยอดจะทำให้เป็นยอดแหลม

จากนั้นก็เป็นการ “ปลงข้าว” หมายถึงการเลี้ยงแม่ธรณี การปลงข้าวนั้นจะต้องแต่งควาหวาน เป็นท่อเล็ก และหมากพลู บุหรี่ เป็นเครื่อง เช่น ไหว้ จะแต่งเป็น 5 สำหรับ สำหรับหนึ่งสำหรับทำเป็นท่อแขวนไว้ที่ปลายคันทลาว แล้วนำคันทลาวไปเสียบไว้ตรงกลางของลอมข้าว อีก 4 สำหรับจะต้องใส่ใบตองไปวางไว้ที่มุมทั้ง สี่ของลอมข้าว เป็นการเลี้ยงแม่ธรณี วันปลงนั้นส่วนมากจะเป็นวันหยุดหัตถ์ จากนั้นก็จะเป็นการหาฤกษ์ยามเพื่อหาวันเริ่มตีข้าว วันที่ชาวบ้านนิยมนั้นจะต้องเป็นวันดี ผู้ที่รับหน้าที่หาวันดีให้ ผู้ที่หาให้วันนั้นส่วนมากจะเป็นเจ้า ของหมู่บ้าน เมื่อหาได้แล้ว ก็จะเป็น “การเอาแรง” หมายถึง การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านในการนวดข้าว การหาคนนั้นเป็นลักษณะของการวานมาช่วย มากกว่าการจ้าง โดยส่วนมากจะไปหาคนที่มีความคุ้นเคย ไม่มีการจ้าง นอกจากผู้ที่เป็นเจ้าของจะต้องเตรียม ในเรื่องของอาหารสำหรับเลี้ยงเท่านั้น โดยจะบอกวันที่ตีข้าวให้ผู้ที่เราไปหา

วันตีข้าว วันแรกจะต้องมีการบอกแม่ธรณี เครื่องเช่นเหมือนเดิม สิ่งที่เขาไม่ได้ส่วนมากเป็นหมาก พลู บุหรี่ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเช่น จากนั้นก็จะลงมือตีข้าว หรือนวดข้าว โดยใช้ไม้ตีข้าวที่ทำไว้ ให้กับคนที่มาช่วยงาน และที่เป็นแรงงานในครัวเรือนของตัวเอง การตีข้าวจะมีทั้งความเหน็ดเหนื่อย และความสนุกสนาน เพราะหากเป็นการขอแรง หรือการเอาแรงนั้นส่วนมากผู้ที่เป็นพ่อแม่ จะส่งลูกชาย ลูกสาวของตัวเองไปช่วยงาน ดังนั้นจึงเป็นโอกาสดีที่หนุ่มสาวได้พบกัน มีการแข่งขันกันในเรื่องของการ “ซัดเพียง” หมายถึงเมื่อตีข้าวเสร็จทีละมัดหนุ่มสาวก็จะโยนฟางที่ตีข้าวออกเสร็จแล้ว ให้ไปเสียบตรงคันทลาวที่ไปปักไว้ การโยนนั้นจะต้องใช้ไม้ตีข้าวเป็นเครื่องมือ การโยนนั้นเรียกว่า การซัด ดังนั้นถ้าใครเก่งก็จะโยนฟางไปให้คันทลาวเสียบได้ถูกพอดี บางทีก็มีการพนันกัน แต่จะเป็นแบบสนุก เช่นผู้ที่โยนไม่ถูกเป้าก็ต้องทำตามข้อตกลงที่วางกันไว้ เช่นการค้ำน้ำทีละแก้ว เป็นต้น

ในขณะที่กลุ่มหนึ่งกำลังตีข้าว กลุ่มที่ทำงานหนักไม่ค่อยได้ ก็จะนำฟางข้าวที่ตีแล้ว มาตีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “การตีข้าวสะนู” คือส่วนมากจะเป็นผู้หญิง จะนำเอาไม้ตีข้าวสะนูมาตี เอาข้าวเม็ดที่ไม่สมบูรณ์ ส่วนมากก็จะตีเอาไปขาย ตีเสร็จจะต้องมัดข้าวเอาเศษฟางออกและเม็ดที่ไม่สมบูรณ์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เม็ดลึบ” ออก อีกกลุ่มก็จะทำอาหารสำหรับเลี้ยงแขก ซึ่งส่วนมาก

จะเป็นอาหารพื้นบ้าน อาจจะมีเหล้าสาโท ซึ่งเจ้าของข้าวเตรียมทำไว้ล่วงหน้า สำหรับเลี้ยงแขกผู้ชายที่นิยมดื่ม

เมื่อตีข้าวเสร็จก็เป็นการทำข้าวให้เป็นกอง โดยใช้ภาชนะตักสาดขึ้น เพื่อให้เมล็ดที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ได้น้ำหนักปลิวออกด้วย จากนั้นก็จะใช้วี หรือ พัด ที่เตรียมไว้มา วิ ให้รอบกองข้าวเพื่อพัดเอาเศษฟางและเมล็ดข้าวลีบออก รวมทั้งการใช้ พอยหนาม (ไม้กวาดที่ทำจากหนาม) เพื่อกวาดเศษฟางออก

ในปัจจุบันงานในลานข้าว ที่บ้านหนองกุงชนสารนั้น เป็นลักษณะของการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ การเตรียมลานของชาวบ้านก็ไม่มีขั้นตอนนี้ยุ่งยากเพราะ ชาวบ้านใช้ ดางเขียว (ดาข่ายสีเขียว) หรือผ้าเตนท์ มาปู แล้วก็ นำมัดข้าวมารวมกันไว้ แต่จะแยกประเภทออกตามชนิดของข้าว เพื่อให้ข้าวผสมกัน ไม่มีการเอาแรง แต่มีการจ้างงานแทน ส่วนมากจะจ้างคนในกรณีที่อยู่ในครัวเรือนมีแรงงานไม่พอ ส่วนการนวดข้าวก็เป็นการจ้างรถสีข้าวมาสีให้ ข้อดีคือ ความรวดเร็ว ไม่มีการใช้พัดวีหรือการใช้พอยหนาม เพราะจะสืบรรจุกะสอบเลย กระสอบหนึ่งจะบรรจุได้ประมาณ 7 ปี๊บต่อ 1 กระสอบ ไม่มีการเลี้ยงแม่ธณี ข้อเสียของการสีข้าวคือ การที่ฟางข้าวใช้ประโยชน์มากไม่ได้เหมือนการตีข้าว เพราะฟางนั้นมันละเอียด ไม่สามารถนำไปแปรรูปเป็น เครื่องนึ่งหลังคากระท่อมได้ ใช้เก็บไว้เป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง เช่น ควายไม่ได้เหมือนการตีข้าวแบบเดิม เพราะการตีแบบเดิมนั้น ฟางข้าวไม่ละเอียดจึงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง งานในลานข้าว ในปัจจุบันจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่มีขั้นตอนเหมือนแต่ก่อน เพราะความทันสมัยของเทคโนโลยี

การขนข้าว

ในสมัยก่อนการขนข้าวขึ้นยุ้งหรือฉาง ที่ภาษาของชาวบ้านเรียกว่า “เล้า” ชาวบ้านจะใช้เกวียน และล้อ เป็นพาหนะในการขนส่ง โดยจะทำการกระทุ้ง คือ การนำไม้ไผ่มาสานเป็นสี่เหลี่ยมขนาดพอที่จะใส่ในเกวียนหรือ ล้อได้พอดี จากขอบปากกระทุ้งถึงก้นของกระทุ้งจะสูงประมาณ 1 เมตร จากนั้นก็เอาวางบนเกวียน แล้วก็ตักข้าวใส่ จากนั้น ก็ใช้แรงงานของสัตว์เลี้ยงลากเกวียนมาที่บ้าน แล้วก็นำขึ้นใส่ในยุ้ง การขนข้าวลักษณะนี้อาจใช้เวลาในการขนนาน แต่ชาวบ้านก็มีการขอแรงของเพื่อนบ้านที่มีเกวียนมาขนช่วย เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงาน ต่อมาก็มีการนำกระสอบมาใช้บรรจุ แล้วเขี่ยกระสอบ จากนั้นก็ยกขึ้นใส่ล้อ หรือเกวียน ขนมาที่บ้าน

ปัจจุบันการขนข้าวขึ้นนั้น ได้รับความรวดเร็วมากขึ้น เพราะส่วนมากชาวบ้านใช้รถยนต์ ซึ่งมีความเร็วกว่าเกวียน หรือ ล้อ ในช่วงที่ยังใช้คนตีข้าวขึ้น ในการขนโดยรถยนต์ ก็ยังใช้วิธีแบบเดียวกันกับเกวียน คือใช้คน เอาภาชนะเช่นถัง หรือ ปี๊บ เป็นต้น ตักข้าวแล้วก็เทใส่กระบะของรถ ต่อมาเมื่อรถไถนาแพร่หลายชาวบ้านก็ประยุกต์รถไถนา ให้เป็นรถที่สามารถขนถ่ายข้าวได้ จึงนำกระสอบมาบรรจุ แล้วใช้รถไถนาที่ทำเป็นรถพ่วงขนมาที่บ้าน ก่อนที่จะเอาข้าวใส่ยุ้ง หรือ ฉางนั้น ชาวบ้านจะนิยมเก็บดอกไม้ เช่น ดอกเกล็ดลิ้น(ภาษาชาวบ้าน) ใบคูณ ใบยอ และดอกไม้ อะไรก็ได้ อีก 1 คู่(ส่วนมากเป็นดอกไม้ที่ใช้ในการบูชา) มาวางที่ยุ้งก่อน แล้วก็ขนข้าวขึ้นยุ้ง

การเก็บพันธุ์ข้าว ชาวบ้านจะเลือกพันธุ์ข้าวที่ดีไว้ การเก็บนั้นจะนำฟางมามัด ทำเป็นคล้ายถัง แล้วนำพันธุ์ข้าวที่คัดเลือกแล้วมาใส่บรรจุไว้ ปัจจุบันชาวบ้านจะเก็บพันธุ์ข้าวในกระสอบ จากนั้นก็ทำเครื่องหมายเพื่อให้รู้ว่าเป็นพันธุ์อะไรบ้าง เมื่อเก็บข้าวเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะยังไม่นำข้าวที่ขนขึ้นยุ้งใหม่นั้นมาสีข้าวแล้วบริโภค หากยังมีข้าวเก่าจะบริโภคข้าวเก่าก่อน จนกว่าจะได้ฤกษ์ ของการกินข้าวใหม่ ส่วนมากจะเป็น วันออกใหม่ (วันขึ้น) 3 ค่ำ เดือนสาม เพราะชาวบ้านถือว่าเป็นวันดี เป็นวันที่กินข้าวแล้วไม่พ่รองที่ชาวบ้านเรียกว่า วันกบไม่มีปาก นากบมีหูจี้ (วันกบไม่มีปาก นากไม่มีหูจูด) เป็นวันที่กินบ่บก จกบ่พ่รอง

แนวข้าว (พันธุ์ข้าว)

ในบ้านหนองกุงชนสารนั้น พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในหมู่บ้านแบ่งตามลักษณะของการปลูกของชาวบ้าน ได้ดังนี้คือ

1. ข้าวคอ หมายถึง ถึงข้าวเบา เป็นข้าวที่ใช้เวลาในการปลูก 3-4 เดือน ก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เป็นข้าวที่ใช้ปลูกในนาที่มี น้ำน้อย เป็นนาดอน หรือเป็นนาโคก เป็นนาที่เงินไม่ต้องการน้ำมาก พันธุ์ที่ชาวบ้านชอบใช้คือ ข้าวหมากบ่วย ข้าวเหลืองบุญมา ข้าวเจ้า น้อย ข้าวเจ้า หอม
2. ข้าวกลาง เป็นข้าวที่ใช้เวลาในการปลูก ประมาณสี่ถึงห้าเดือน ก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เช่น ข้าวเจ้าน้อย ข้าวแม่เผิง ข้าวดอกคู่ ข้าวเจ้ากลาง ข้าวขาวกรง เป็นต้น
3. ข้าวใหญ่ หรือข้าวหนัก เป็นข้าวที่ใช้เวลาในการปลูกประมาณ 5-6 เดือนจึงสามารถเก็บเกี่ยวข้าวหรือผลผลิตได้ ข้าวประเภทนี้จะต้องใช้ปลูกในนาที่มีน้ำมาก เช่น ข้าวหางหมาจอก ข้าวขาวใหญ่ ข้าวอีเหลืองทอง ข้าวกำ ข้าวจืดมดำ ข้าวจืดมกลาง ข้าวคำผาย ข้าวพวกนี้จะมีเมล็ดใหญ่ เป็นข้าวที่ปลูกในนาถุ่ม จะเก็บเกี่ยวประมาณ เดือนยี่ หรือ เดือนอ้าย

แบ่งตามกาลเวลาได้ดังนี้

1.ข้าวที่ชาวบ้านปลูกในอดีต ได้แก่ ข้าวหมากบ่วย ข้าวกลาง ข้าวกรง ข้าวดอกคู่ ข้าวแม่เผิง ข้าวเจ้าน้อย ข้าวเจ้าใหญ่ ข้าวหางหมาจอก ข้าวขาวใหญ่ ข้าวอีเหลืองทอง ข้าวกำ(ข้าวเหนียวดำ) ข้าวจืดมดำ ข้าวจืดมกลาง ข้าวคำผาย ส่วนมากข้าวพวกนี้เป็นพันธุ์พื้นบ้าน

2.ข้าวที่ชาวบ้านใช้ปลูกในปัจจุบัน เป็นข้าวพันธุ์ใหม่ เช่น ข.ก.5 ข.ก.6 ข้าวหอมมะลิ เป็นข้าวพันธุ์ใหม่ ส่วนที่มีเลขกำกับเพราะจะแบ่งชนิดเป็นข้าวเจ้า และข้าวเหนียวตามหมายเลข เช่น หากเป็นเลขที่ลงท้ายเป็นเลขคี่ ก็หมายถึงเป็นข้าวเจ้า หากเป็นเลขคู่ก็เป็นข้าวเหนียว ข้าวที่ใช้ในปัจจุบันเป็นข้าวที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ตามหลักวิทยาการสมัยใหม่(เอี่ยม ทองดี 2532 :44)

ปัจจุบันพันธุ์ข้าวที่เป็นพันธุ์พื้นบ้านนั้น ได้ถูกทดแทนไปด้วยพันธุ์ข้าวสมัยใหม่ ที่ทางรัฐได้นำไปให้ประชาชนได้ปลูก เพราะข้าวสมัยใหม่เป็นข้าวที่สามารถให้ผลผลิตต่อไร่สูง สามารถทำกำไรให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ดังนั้นข้าวพื้นเมืองจึง ใดลดลง และใกล้สูญพันธุ์ในที่สุด

3. ระบบการเมืองการปกครอง

บ้านหนองกงธนสารนั้น เดิมที ขึ้นเป็นเขตปกครองของ ตำบลบ้านเรือ อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. 2512 ทางราชการจึงแบ่งเขตการปกครอง เป็นอีกตำบลหนึ่ง คือ ตำบลหนองกงธนสาร ในปัจจุบัน ตำบลหนองกงธนสารนั้นจะประกอบไปด้วย

1. บ้านหนองกงธนสาร หมู่ 1, หมู่ 2, และหมู่ 12
2. บ้านโคกสทกรณ์ หมู่ 3
3. บ้านหัน หมู่ 4 และหมู่ 14
4. บ้านโนนสวรรค์ หมู่ 5
5. บ้านนาเพียง หมู่ 6
6. บ้านโคกไม้้งาม หมู่ 7
7. บ้านวังขอนแก่น หมู่ 8
8. บ้านหนองลาด หมู่ 9
9. บ้านห้วยแคน หมู่ 10
10. บ้านโนนคูณ หมู่ 11
11. บ้านเทพรักษา หมู่ 13

การปกครองภายในบ้านหนองกงธนสารนั้น จะขึ้นอยู่กับทางราชการเป็นส่วนใหญ่ และนอกจากนั้นจะมีการปกครองแบบใช้จารีตประเพณีคือชาวบ้านยังเคารพในกฎเกณฑ์ของคนโบราณที่ดั้งเดิมไว้อยู่

นับแต่ตั้งบ้านเป็นดินมา (ราว พ.ศ.2466)ผู้ที่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการของชาวบ้านยุคแรกๆ คือ ผู้ใหญ่ มูล แก้วทอง มีนายจันดีพระคลัง เป็นผู้ช่วย ในช่วงนั้นบ้านหนองกงธนสาร ยังขึ้นอยู่กับตำบลบ้านเรือ เป็นหมู่ที่ 13 ของตำบลบ้านเรือ ราว พ.ศ. 2486 นายมูล แก้วทอง ได้เกษียณอายุราชการ ผู้ที่สืบทอดตำแหน่งคือ นายจันดี พระคลัง ซึ่งเป็นผู้ช่วยในยุคนั้น ได้ขึ้นมารับตำแหน่งแทน จนมาถึง ราว พ.ศ.2495 ผู้ใหญ่เพ็ง นามนวด ก็ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านต่อจากผู้ใหญ่จันดี พระคลัง จนกระทั่งช่วงปี 2497 แยกออกเป็น 2 หมู่ บ้าน คือ หมู่ที่ 1 และ หมู่ที่ 2 ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่ที่ 2 คือ นายคำผิว ศรีดาธรรม ในช่วงนี้ราษฎรของหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จน พ.ศ. 2503 ประชากรของหมู่บ้าน มีประมาณ 300 ครอบครัว ผู้ใหญ่เพ็ง ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 เป็นผู้ใหญ่ผิว ปี 2512 ก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ บ้านหนองกงธนสาร ได้แยกออกมาเป็นตำบล มีบ้านที่อยู่ในเขตปกครองดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านก็ยังคงเดิม จนต่อมา ราว พ.ศ. 2525 ผู้ใหญ่เพ็ง ก็เกษียณราชการ ผู้ที่สืบทอดตำแหน่งก็คือ นายสิงห์ คำมูล ก็ขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 และในปีนั้นเอง หมู่ที่ 1 ก็ได้แยกหมู่บ้าน เป็นหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 12 ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของหมู่ที่ 12 คนแรกคือ นายแสวง นามนวด ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของหมู่ที่ 12 มาจนปัจจุบัน

สำหรับกำนันคนแรกของตำบลหนองกงธนสาร คือนายสังข์ทอง แหนวพรหม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2454 ของหมู่ที่ 12 ต่อมาก็ได้เป็นกำนัน เมื่อ พ.ศ. 2529 เกษียณเมื่อปี พ.ศ. 2539 นายอวน รักษา ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันก็ขึ้นดำรงตำแหน่งแทน

การสืบตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านนั้น จะได้รับการเห็นดีจากชาวบ้าน หมายถึงการได้รับเลือกตั้งจากชาวบ้าน แล้วเสนอชื่อเข้าอำเภอ ผู้ใหญ่ในยุคแรกๆ จะอยู่จนเกษียณ ปัจจุบันนั้นผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ครบวาระ 4 ปี แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ถึงจะมีการเลือกตั้งตามกฎหมายใหม่ แต่ชาวบ้านก็ยังเลือกคนในตระกูลที่เคยเป็นผู้นำของหมู่บ้านเหมือนเดิม

ในปัจจุบันหน่วยงานที่ปกครองหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่ มีผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน แต่ละหมู่จะมีกรรมการแต่ละฝ่าย ช่วยผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ในการบริหารดังต่อไปนี้

หมู่ที่ 1 บ้านหนองกงธนสาร นั้นประกอบด้วยคณะกรรมการคือ

1. ผู้ใหญ่บ้าน
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน
3. กรรมการฝ่ายการเงินการคลัง
4. ฝ่ายส่งเสริมอาชีพ-เกษตร
5. ฝ่ายรักษาความสงบ
6. ฝ่ายประเพณี-วัฒนธรรม
7. ฝ่ายป้องกันและปราบปราม
8. ฝ่ายสาธารณสุข

ในหมู่ที่ 1 นั้นแบ่งออกเป็นคุ้ม แต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าคอยควบคุม คือ

1. คุ้มธนสารพัฒนา
2. คุ้มไผ่ศรีทอง
3. คุ้มรัตนะ
4. คุ้มแสงนภาพัฒนารุ่งเรือง
5. คุ้มหนองลาดบูรพา
6. คุ้มอรุณเบิกฟ้า
7. คุ้มทรายทอง
8. คุ้มแหลมทอง
9. คุ้มแสงสว่างธนสาร
10. คุ้มประสานสามัคคี
11. คุ้มสุขจี

สำหรับหมู่ที่ 2 นั้นมีคณะกรรมการประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

1. ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้ากรรมการฝ่ายปกครอง
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2คน เป็นหัวหน้ากรรมการฝ่ายป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย
3. กรรมการฝ่ายกิจการ การศึกษาและวัฒนธรรม
4. กรรมการฝ่ายสาธารณสุข
5. กรรมการฝ่ายสวัสดิการและสังคม
6. กรรมการฝ่ายกิจการสตรี
7. กรรมการฝ่ายพัฒนาหมู่บ้านและส่งเสริมอาชีพ
8. กรรมการฝ่าย การคลัง

ในหมู่ที่ 2 นั้นแบ่งเป็นคุ้มต่างๆ แต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าควบคุมดังนี้

1. คุ้มแก้วดวงใจ
2. คุ้มอีสานบ้านเฮา
3. คุ้มแผ่นดินทอง
4. คุ้มสิงโตทอง
5. คุ้มพิทักษ์ไทย

ในหมู่ที่ 12 นั้น มีคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆดังต่อไปนี้

1. ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน
2. ผู้ช่วย 2 คน

ประกอบด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้

1. ฝ่ายปกครอง
2. ฝ่ายการคลัง
3. ฝ่ายสวัสดิการ
4. ฝ่ายศีลธรรมและวัฒนธรรม
5. ฝ่ายกิจการสตรี
6. ฝ่ายรักษาความสงบ

ในหมู่ที่ 12 แบ่งออกเป็นคุ้ม แต่ละคุ้มมีหัวหน้าควบคุมดังนี้

1. คุ้มอุบลพัทธยา
2. คุ้มตะวันลับฟ้า
3. คุ้มศรียรัตน์
4. คุ้มประชาสามัคคี
5. คุ้มเบญจธนสาร
6. คุ้มริมบึง

กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับของชาวบ้านที่ตกลงกันไว้มีดังนี้คือ

1. ห้ามใช้แรงงานของสัตว์ในวันพระ
2. ห้ามเสีข้าวในวันพระ
3. ห้ามนำหิ้ว(พิน) เข้าบ้านในวันพระ
4. ห้ามยิงปืนในเวลาวิกาล ภายในหมู่บ้าน
5. ห้ามก่อการวิวาทในถนนหลวง
6. ห้ามรถไถนาเหยียบถนนโดยที่ไม่มียางรถรองรับ
7. ห้ามฆ่าสัตว์ เช่น โค กระบือ และหมู เป็นต้นในวันพระ

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หนองกงธนสาร

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกงธนสาร ได้ยกฐานะขึ้นเป็น องค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 ประกอบด้วยสมาชิกสภา อบต. 43 คน โดยนายจันดี ชมภูเขียว เป็นประธานกรรมการฝ่ายบริหาร และนายไสว คำขุนทด เป็นประธานสภา

สำนักงาน ปลัด อบต. หนองกงธนสาร ประกอบด้วยพนักงาน ส่วนตำบล 3 ตำแหน่ง

1. ตำแหน่งปลัด อบต.
2. หัวหน้าส่วนการคลัง
3. หัวหน้าส่วนโยธา

อาคารที่ทำการของ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกงธนสาร ตั้งอยู่ที่บ้านหนองกงธนสาร มีหมู่บ้านทั้งหมด 14 หมู่บ้าน ประชากรทั้งหมดประมาณ 9,950 คน เป็นหน่วยงานราชการท้องถิ่นที่ตั้งขึ้นมาใหม่ ตามการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจ จากส่วนกลางเข้าสู่ส่วน ภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนเข้าใจระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

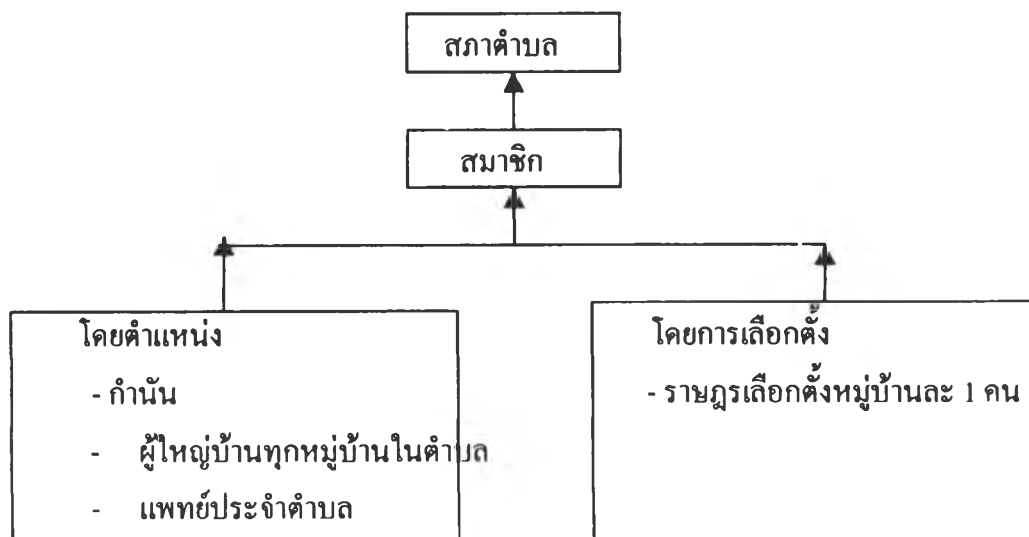
หน้าที่ของ องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจในการพัฒนาตำบล ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

1. จัดให้มีการรักษาความสะอาดทั้งทางน้ำและทางบก
2. รักษาความสะอาดถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะรวมทั้งกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
3. ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
4. ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
5. ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
6. ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
7. คุ้มครองดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
8. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ตามที่ทางราชการมอบหมาย

สมาชิกสภาตำบล ประกอบด้วยสมาชิก 2 ส่วน คือ

1. สมาชิกโดยตำแหน่ง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบล และแพทย์ประจำตำบล
2. สมาชิกซึ่งได้รับเลือกตั้งจากราษฎรแต่ละหมู่บ้านในตำบลนั้น หมู่บ้านละ 1 คน มีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี

แผนภูมิโครงสร้างสภาตำบล

การบริหารงาน

สภาตำบล มีกํานันเป็นประธานสภาตำบล และมีรองประธานสภาตำบลคนหนึ่ง ซึ่งรองประธานสภาตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี ประธานสภาตำบล มีหน้าที่รับผิดชอบ ในการดำเนินการกิจการของสภาตำบล ภายใต้กฎหมายที่กำหนดไว้ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสภาตำบล และบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการ

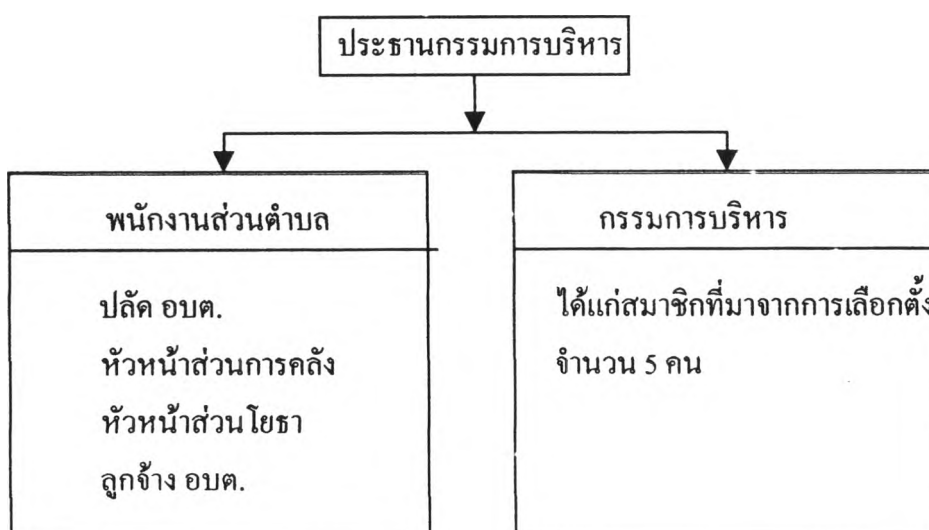
ในการทำนิติกรรมของสภาตำบล จะต้องประกอบด้วยบุคคล 3 คน คือ

1. ประธานสภาตำบล
2. เลขานุการสภาตำบล
3. สมาชิกสภาตำบล

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกงชนสารนั้น ประกอบด้วย

1. ประธานสภา อบต.
2. รองประธาน อบต.
3. เลขานุการ
4. สมาชิกโดยตำแหน่ง หมู่บ้านละ 1 คน รวมทั้งแพทย์ประจำตำบล
5. สมาชิกโดยการเลือกตั้งหมู่บ้านละ 1 คน

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกงชนสาร (อบต.)

กลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มภายในหมู่บ้าน มีลักษณะเป็น 2 คือ เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นทางการหมายถึง การที่กลุ่มนั้นได้รับการจัดตั้งขึ้น จากความเห็นชอบของผู้ที่บริหารหมู่บ้าน และได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานของรัฐ เช่น

1. กลุ่มสตรีจะได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานของรัฐและความเห็นชอบของคณะผู้บริหารหมู่บ้านมี นางผ่าน ทะสี เป็นประธานกลุ่ม มีแม่บ้านที่เป็นสมาชิกทุกคน เป็นกรรมการ วัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่มแม่บ้านคือ

1.1 เพื่อเป็นการพัฒนาบทบาทของสตรีในหมู่บ้าน

1.2 เพื่อช่วยเหลือและเป็นผู้นำลูกหลานในครัวที่มีงานประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

1.3 เพื่อพัฒนางานด้านต่าง ๆ ของสตรีในหมู่บ้าน

2. กลุ่มเยาวชน ซึ่งปัจจุบันกลุ่มนี้ไม่ได้รับการสานต่อและบทบาทในหมู่บ้านก็ลดลงไป
3. กลุ่มพ่อบ้าน ปัจจุบันกลุ่มไม่มีการรวมตัว เป็นกลุ่มอย่างแน่นอน
4. กลุ่ม อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน) ประกอบด้วยคณะกรรมการทั้งหมด 11 คน

จุดประสงค์ของการตั้งกลุ่ม

1. ช่วยสำรวจพื้นที่ ใจปฐ.
2. ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการชั่งน้ำหนักเด็ก
3. ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ในการสำรวจครัวเรือน
4. แล้วแต่ทางเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะสั่งงานอะไรมา มีหน้าที่คอยสนองงานเหล่านั้น

ทุนที่สนับสนุน

ผู้ที่เป็นกรรมการของกลุ่ม จะได้รับเบี้ยเลี้ยงตอบแทนเป็นรายวัน เฉพาะวันที่มีการประชุม กลุ่มร่วมกับหมู่บ้านแห่งอื่นวันละ 100 บาท นอกนั้นจะได้รับการสนับสนุนเป็นวัสดุ เช่น ยาสามัญประจำบ้านจากหน่วยงานของรัฐ

5. กลุ่มแม่บ้าน ประกอบด้วยคณะกรรมการจำนวน 10 คน

- ประธานของกลุ่ม 1 คน

- คณะกรรมการ 9 คน

การเป็นสมาชิกของกลุ่ม จะไม่กำหนดว่า ใครจะอยู่นานเท่าใด แล้วแต่ใครจะลาออกก็ได้

หน้าที่ของกลุ่มแม่บ้าน

1. จ่ายค่ากองทุนสำหรับกลุ่มแม่บ้าน โดยเฉพาะ
2. ช่วยงานส่วนรวมของหมู่บ้าน เช่น งานประเพณีต่าง ๆ
3. รับผิดชอบที่เป็นฝ่ายจัดทำอาหารต้อนรับแขก เมื่อมีงานส่วนรวมของหมู่บ้าน
4. ช่วยงานพัฒนาหมู่บ้าน

กองทุนแม่บ้าน

1. ได้จากการเก็บจากแม่บ้าน
2. ได้รับการสนับสนุนจากองค์การยูนิเซฟ(ปัจจุบันไม่ได้รับอีกแล้วยูนิเซฟช่วยเพียงช่วงเริ่ม)

การกู้ยืม

1. ต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มแม่บ้าน
2. กู้ได้ครั้งละไม่เกิน 2 หมื่นบาท (อัตราดอกเบี้ยไม่ทราบแน่นอน ผู้บริหารบางท่านบอกว่า ร้อยละ 50 สตางค์ ต่อเดือน)

กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ หมายถึง กลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นมา เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานของรัฐ หรือผู้บริหารหมู่บ้าน เช่น กลุ่มเอาแรง ซึ่งปัจจุบัน กลุ่มเอาแรงจะมีให้เห็นเฉพาะภายในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน เช่น การของแรงในการทำนา การลงแขกในกลุ่มของบุคคลนอกเครือญาติ จะเป็นการจ้างงานมากกว่า การแลกเปลี่ยนแรงงาน

นอกจากการที่ชาวบ้าน ตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ ในการบริหารบ้านเมืองแล้ว ชาวบ้านยังใช้ประเพณีต่าง ๆ เป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับเป็นลักษณะของสังคมประเพณีนำ เช่น ลักษณะหนึ่งของชาวอีสานที่ใช้การช่วยการปกครอง เพื่อให้เกิดความสามัคคี เช่น การใช้กฎเกณฑ์ข้อห้ามที่เรียกว่า “คะลำ” หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านทำแล้ว จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเช่นการไม่หยุดงานในวันที่มีคนตาย การไม่หยุดทำงานนั้นแหละเขาเรียกว่า “ไม่คะลำ” คือเป็นคนที่ไม่มีความเห็นอกเห็นใจคนอื่น ที่สูญเสียคนที่เป็นที่รัก

อีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านหนองกงธนสาร ใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการปกครองดูแลกันแลกัน คือการใช้ระบบ อาวุโส คือผู้อาวุโส ของหมู่บ้านจะได้รับการยกย่องว่า “ปู่” ของชาวบ้านและชาวบ้านจะเรียกปู่ทุกครั้งนำหน้าชื่อ เช่น ปู่บุญ ปู่ผิว เป็นต้น ทั้งสองท่านนี้ เป็นผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดของหมู่บ้านทั้งสองจะ ได้รับการยกย่องจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก คำพูดของทั้งสองท่านจะมีผลเป็นอย่างมากต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก คำพูดของทั้งสองท่านจะมีผลเป็นอย่างมากต่อชาวบ้าน เนื่องจากท่านเป็นลูกหลานของ ผู้ที่มาสร้างบ้านแปลงเมือง (เป็นเด็ก ประมาณ 16-17 ปี ในช่วงที่มาตั้งบ้านแห่งนี้ใหม่ๆ)

นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้ประเพณีต่างๆ ที่เรียกว่า “ฮีด 12 ครอง 14” มาเป็นเครื่องมือในการปกครอง คือคนที่ทำผิด ทำนองคลองธรรมจะได้รับการเตือนจากชาวบ้านทั่วไป (ฮีด 12 ครอง 14 จะกล่าวถึงในส่วนที่ว่าด้วยประเพณีของหมู่บ้าน)

ความสัมพันธ์กับรัฐ

ในอดีตบ้านหนองกงธนสารนั้น เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นหมู่บ้านพึ่งตนเอง ในสมัยก่อนความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับรัฐ มักไม่มีกิจกรรมร่วมกัน นอกจากการเข้าประชุมของผู้ใหญ่บ้าน

¹ ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก, หน้า 315.

ซึ่งการเดินทางไปประชุมของ แต่ละครั้งนั้นจะต้องใช้เวลาในการเดินทางนานเพราะในสมัยก่อนนั้น อาศัยการเดินทางด้วยเท้า ประมาณ 50 ปีคืบหลัง การเข้าร่วมประชุมแต่ละครั้ง ใช้เวลาประมาณ 1-2 วัน ขึ้นไป ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของรัฐกับชาวบ้านนั้นมีน้อยมาก ถึงแม้ ผู้ใหญ่บ้านจะได้รับแต่งตั้งเป็นทางการแต่ รัฐก็ไม่ได้มายุ่งเกี่ยว เหมือนการปกครองในปัจจุบัน เพราะไม่มีโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ไม่มีโครงการสร้างพื้นฐานของสังคม

สิ่งหนึ่งที่รัฐได้จากชาวบ้านก็คือการเก็บภาษีของรัฐ ที่เรียกว่าเงิน รัชชูปการ หรือเงินเสียค่าหัวของชายฉกรรจ์ คนละ 4 บาทต่อปี ต่อมา ปี 2465 ก็เก็บภาษีการศึกษา ที่เรียกว่าเงินศึกษาพลี คนละ 2 บาทต่อปี ปี 2473 ยกเลิกเงินภาษีการศึกษา แต่ยังคงเก็บเงินรัชชูปการ จนปี 2474 ก็ลดลงมาเหลือคนละ 2 บาทต่อปี จน 1 เมษายน 2483 จึงเลิกเงินรัชชูปการ เงินรัชชูปการนั้นจะเก็บตั้งแต่ อายุ 20 ปีขึ้นไป เงินการศึกษาเก็บตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปจน 60 ปีก็ไม่ต้องเสีย ถ้าไม่มีเงินก็จะถูกเกณฑ์ไปทำงานโยธา เช่น การถางหญ้า ขุดดิน บริเวณอำเภอ ประมาณ 7-8 วันจึงปล่อยกลับบ้าน อีกประการหนึ่งรัฐจะเรียกเกณฑ์ทหาร อายุ 20 ปีทุกคนจะต้องไปจับหมายเลขที่อำเภอ ถ้าใครจับได้ใบแดงต้องไปเป็นทหาร 2 ปี

งานที่ผู้ใหญ่บ้านแบ่งเบาภาระของทางรัฐก็คือ การคัดสรรความลูกบ้าน ไกล่เกลี่ยเรื่องที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่นการทะเลาะวิวาท ปัจจุบันเนื่องจากมีโครงการต่างๆ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ชาวบ้านและรัฐมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ชาวบ้านไม่เห็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้สูงศักดิ์ เหมือนอดีตที่ผ่านมา

4. ระบบการศึกษาและการจัดเวลาทางสังคม

ในบ้านหนองกุงชนสารนั้น มีสถานที่อบรมเด็กในเมืองต้นที่ต่อจากพ่อแม่ ของเด็กคือ โรงเรียนประจำหมู่บ้านและวัดประจำหมู่บ้าน

ภายในวัดนั้นจะมีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ คือเป็นการเตรียมความพร้อมของเด็ก ก่อนที่เด็กจะเข้าเรียนต่อในชั้นอนุบาลของโรงเรียน โดยมีท่านพระครูโสภาสรตณสารเป็นผู้อำนวยการ มีครูที่คอยอบรมเด็ก 1 คน เป็นผู้หญิง มีเด็กที่เรียนประมาณ 30 คน ใช้ศาลาหลังเก่าเป็นที่เล่าเรียนของเด็ก

หลังจากนั้นเมื่อเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลแล้ว โดยโรงเรียนนั้นตั้งอยู่ที่ทางเข้าหมู่บ้านทางทิศตะวันตก เมื่อไปทางทิศใต้ของวัด โดยการเรียนการสอนนั้นจะเปิดตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังจากนั้นเด็กก็จะเลือกเข้าเรียน ในสถานที่ตัวเองชอบ เช่น ที่โรงเรียนภูเวียงวิทยาคมซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ อำเภอ และที่จังหวัดขอนแก่น รวมทั้งที่กรุงเทพฯ เป็นบางส่วน

ปัจจุบันเด็กจะเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 เป็นส่วนมาก ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนครูที่ทำการสอนที่โรงเรียนหนองกุงชนสารนั้น ปัจจุบันมี 22 คน

การจัดเกลาอนุกรมการศึกษา

ในบ้านหนองกุงชนสารนั้น นอกจากการศึกษาแล้ว ชาวบ้านยังใช้รูปแบบทางประเพณีในการช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ และเป็นการถ่ายทอดการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เช่นการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านและโรงเรียนจะพยายามให้เด็กมีส่วนร่วม สืบเนื่องจากประเพณีบุญบั้งไฟที่ผ่านมา ชาวบ้านจะเปิดโอกาสให้เด็กแสดงออก เช่นให้มีขบวนแห่ของเด็ก การให้เด็กแต่งตัวที่แสดงถึงเครื่องหมายของ บุญบั้งไฟ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นการถ่ายทอดโดยให้เด็ก ได้มีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของงานที่จัดขึ้น

นอกจากการใช้ประเพณีเป็นสื่อของการเรียนรู้แล้วพ่อแม่ของเด็กเองนับว่ามีส่วนสำคัญของการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิต เช่น ปกติทุกวันพระ ชาวบ้านหนองกุงชนสารจะให้ลูกๆ ของตัวเองไปทำบุญที่วัด

ทำให้เด็กและหนุ่มสาวได้มีโอกาส ในการที่จะใช้ศาสนาจัดเกลาจิตใจของตัวเอง พร้อมทั้งให้เรียนรู้ว่า วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นแบบนี้ เพราะพ่อแม่ก็ได้รับการสืบทอดมาแบบนี้ เหล่านี้เป็นรูปแบบหนึ่งในการอบรมจัดเกลาเด็ก

ในส่วนของผู้ใหญ่จะให้ศาสนา และผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นผู้ที่อบรม หมายถึง ให้พระเป็นผู้นำในการจัดเกลา โดยใช้คำสอนของพระพุทธองค์เป็นเครื่องชี้นำ เช่นคนคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านจะเข้ารับการอบรมด้านจิตใจทุกวันพระคือการเข้าวัดรักษาศีลอุโบสถ โดยการเข้ามาอยู่ที่วัดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งและถือโอกาสนี้ สนทนากับพระคุณเจ้าที่มีความรู้และฟังเทศน์ในช่วงเช้าและเย็นเป็นต้น ส่วนคนหนุ่มนั้นก็ถือว่าการบวชเป็นช่วงที่มีคุณค่าเพราะได้เรียนรู้กระบวนการทางศาสนา และเป็นการเรียนรู้ประเพณี รวมทั้งเป็นการอบรมจัดเกลาตัวเองไปด้วยช่วงที่อยู่ในสนามวิชัยนั้น มีโอกาสได้พูดคุยกับ พระที่บวชใหม่ ได้ถามพระใหม่ทำไมถึงเข้ามาบวชได้รู้คำตอบว่า เพราะสนองคุณของพ่อแม่ และเพื่อรักษาประเพณีการบวช นี่คือจุดประสงค์หลักของการบวช แต่ผลที่ตามมาคือการได้ศึกษาธรรมและการได้รับการจัดเกลาจิตใจ

สรุปแล้วการจัดเกลาของคนในหมู่บ้านจะผ่านกระบวนการเหล่านี้คือ

- 1.ขั้นเตรียมการของเด็กก่อนที่จะเข้าเรียนในโรงเรียน หมายถึง การอบรม ก่อนที่เด็กจะเข้าชั้นเรียนนั้น พ่อแม่ของเด็กจะเป็นผู้ที่สอน สิ่งต่างๆ ให้เด็ก รวมทั้งหลักการดำรงชีวิต เมื่อเด็กโตโดยผู้ที่รับบทบาทมากจะเป็นแม่ เพราะมีเวลาอยู่กับลูกมากกว่าผู้ชาย หากเป็นลูกผู้หญิงก็จะผ่านกาอบรมในเรื่องมารยาทของหญิง รวมทั้งการทำอาหาร งานบ้าน ส่วนผู้ชายก็จะเรียนรู้การเป็นผู้นำจากพ่อ การงานในบ้านที่จะต้องรับผิดชอบรวมทั้งงานนอกบ้านที่ถือเป็นหน้าที่หลักของผู้ชาย การถ่ายทอดนั้น จะเป็นลักษณะของการทำให้เห็นมากกว่าทฤษฎี

2. ขั้นตอนของการเรียนในห้องเรียน เป็นการเรียนรู้เพิ่มเติม การเรียนรู้เพื่อให้เด็กมีความคิดที่แปลกใหม่จากความรู้เดิม เป็นภาคทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ รวมทั้งเป็นการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่สังคมใหม่ ผู้ที่ทำหน้าที่ก็คือ ครู ในโรงเรียน พระภิกษุ เป็นต้น

3. ขั้นตอนของการเรียนรู้จากการได้เป็นผู้ร่วมปฏิบัติ หมายถึง การสอนโดยให้ได้รับ ความรู้จากการเป็นผู้ร่วมปฏิบัติ ส่วนมากจะเป็นการสอน โดยใช้หลักประเพณี เช่น การจัดงาน เทศกาลต่าง ๆ งานประจำปี สืบ 12 ครอง 14 ที่ชาวบ้านยึดถือ

4. ขั้นตอนของการยกระดับจิตใจโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหมายถึง การได้เรียนรู้หลักศาสนาที่ตัวเองนับถือ เช่น ลูกผู้ชายที่บ้านหนองกงชนสารนั้น จะผ่านขั้นตอนของการบวช รวมทั้งลูกผู้หญิงที่แม่ส่งเข้าศึกษา เข้าวัดในวันสำคัญทางศาสนา

5. ระบบการแพทย์และสาธารณสุข

การแพทย์และการสาธารณสุขนั้น เป็นเรื่องของการห่วงความปลอดภัยในชีวิตของชาวบ้าน เพราะชีวิตของคนก็เปรียบเหมือนกับเครื่องยนต์ ที่ต้องคอยดูแลอยู่เป็นประจำ

ในบ้านหนองกงชนสารนั้น เมื่อการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ชาวบ้านนิยมที่จะใช้บริการในบ้านของตัวเองคือ การหาหมอประจำหมู่บ้าน ที่สถานีอนามัยประจำตำบล ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นอาคารสองชั้น เมื่อถึงขั้นของการเจ็บไข้ที่รุนแรงชาวบ้านจะไป ที่โรงพยาบาลประจำอำเภอเวียงและที่โรงพยาบาล ประจำจังหวัดขอนแก่น คือโรงพยาบาลศรีนครินทร์ และโรงพยาบาลประจำจังหวัดอีกแห่ง

นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้รับการอบรมในเรื่องของสมุนไพรและบางทีก็ได้รับการอบรมวางแผนครอบครัวอยู่เป็นประจำ จากเจ้าหน้าที่ของอนามัยประจำหมู่บ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของกลุ่มอสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน) ที่มีที่อำนวยความสะดวกอยู่ที่บ้านของผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 คือ นายอวน รักษา

นอกจากชาวบ้านจะใช้บริการจากหน่วยงาน ที่กล่าวมาแล้วนั้น ชาวบ้านยังใช้การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านในการรักษาการเจ็บไข้ ซึ่งมีหมอประเภทต่างในหมู่บ้าน เช่น หมอธรรม หมอสมุนไพรที่รักษาควบคู่กับการใช้เวทย์มนต์ในการรักษาหมอลำปาว เป็นต้น

หมอน้ำมันต์ เช่น นายทองสา โทล่า ซึ่งเป็นหมอที่รักษาและสะเดาะเคราะห์ของคนไข้ที่ใช้มนต์คาถา เช่น การรักษาความเจ็บปวดที่เกิดจากแมลงกัด ภาษามอโบราณเข้า เรียกว่า ต้องดับพิษร้อน คือพิษที่ทำให้เกิดอาการปวด จะใช้คาถาทำน้ำมันต์เป่าไปที่ตรงแมลงกัด และให้ดื่มน้ำมันต์นั้น พิษร้อนก็จะหายไป หรือแม้แต่การ โคนมีดบาดมือ ก็ใช้คาถาในการห้ามเลือด

หมอลำปาว ในกรณีของการรักษาคนที่ไม่สบายที่หมอไม่รับการรักษาแล้ว ชาวบ้านก็ใช้หมอที่มีอยู่ในหมู่บ้าน คือหมอที่เรียกว่า เป็นหมอลำปาว ซึ่งบ้านของผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะลำปาว (การรำผีฟ้า) นั้นอยู่ที่กลุ่มหมู่บ้าน ที่ 2 การลำคือการที่เอาคนป่วยมานอนตรงหน้าแล้ว ตั้งขัณฑ์ขยัน

(ทำพิธียกครุ) เสร็จแล้วก็มีสาธุชนโยงมาที่คนไข้ จากนั้นก็เริ่มพิธีล่า ในบทล้าจะเป็นการขับไล่สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ในขณะของกลุ่มล้าปีวนั้น มีผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่สอง คือ นายอวน รักษา เป็นสมาชิกคนหนึ่งซึ่งผู้วิจัยมีโอกาสไปสวดมนต์ที่บ้าน ของหัวหน้าซึ่งจะเขาจะดักบาตรบ้านทุกปี

ในปีนี้ ผู้ที่เป็นเจ้าของพิธีได้ดักบาตรบ้านเป็นการเลี้ยงของที่รักษาตัวเอง(หมายถึงการเช่นครูบาอาจารย์ ที่ถ่ายทอดความรู้ให้) เป็นการเอาฤกษ์ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันที่เข้าจะเริ่มล้าปีว จะต้องดักบาตรบ้านก่อนทุกปี

การรักษาแบบล้าปีวนั้น ผู้ที่ไปรับการรักษานั้นจะต้องมาฝากตัวเป็น “ลูกเผ็ง ลูกเทียน” หมายความว่า จะต้องไปมอบตัวเป็นลูกศิษย์ ของผู้ที่ทำการรักษา ที่เรียกว่า หมอล้าปีว ผู้ที่เป็นหมอล้าปีวนั้น จะทำพิธี ส่งเขา หรือบ่เขา หมายความว่า จะทำพิธีดูว่า คนนี้พอมิแนวทางที่จะรักษาหายหรือไม่ หากเห็นว่า พอมิแนวทาง ที่จะรักษาให้หายได้ก็จะทำการรักษาให้ โดยการดูอาการนั้น จะต้องแต่งกาย หรือเครื่องยกครุ คือ

1. ขันธ 5 หรือ ขันธ 8
2. ผ้าขาว 1 วา
3. เงิน 8 บาท 26 สตางค์
4. ซวยดอกนิมนต์ หรือซวยดอกไม้ คำว่า ซวย หมายถึง การนำใบตองบงกล้วยมาทำเป็นรูปกรวยเล็กๆ แล้วก็เอาดอกไม้รูปเทียน อย่างละคู่ใส่ในกรวยนั้น ซวยนั้นมี 4 อย่าง
  - 4.1 ซวยเกด มีลักษณะ คล้ายหมากเบ็ง แต่เล็กกว่า ทำจากใบตอง 3 แผ่น
  - 4.2 ซวยปันแบ่ง มีลักษณะคล้ายขันหมากเบ็งแต่ทำเป็นรูปแบนๆ
  - 4.3 ซวยกลม มีลักษณะเหมือนขันหมากเบ็ง แต่ทำเป็นกลมๆ ก้นของซวยจะเป็นลักษณะเรียวยแหลม
  - 4.4 ซวยดอกนิมนต์
5. เทียนง่า หมายถึงเทียน 3 ง่าม
6. ผ้าด้าย หรือ ผ้าขาว 1 วา
7. เทียนเล่มบาท หมายถึงเทียนที่หนัก 1 บาท 1 คู่
8. เทียนเงิน-เทียนคำ 1 คู่ (จะเอาไม้มอน หรือต้นหม่อน มาทำ โดยการทำเป็นเทียนเงินจะปอกเปลือกให้เป็นสีขาว ส่วนเทียนคำ จะใช้สีเหลืองทาให้เป็นสีทอง ส่วนมากจะใช้ขมิ้นข้อม)
9. หมาก 4 คำ ยา 4 กอก(มวน) มีข้อแม้ ยาสูบนั้นจะต้องมวนด้วยใบตองแห้ง ห้ามเอากระดาษมวน
10. เงิน 12 บาท

ในช่วงที่มาเรียก หรือการเชิญหมอไปรักษานั้น จะต้องมีการเรียก โดยจะต้องให้ญาติของผู้ป่วยเชิญ การเชิญนั้นจะทำเหมือนการนิมนต์พระ คือการแต่งขันดอกไม้ ไปเชิญหมอที่บ้าน เมื่อหมอรับขันธเชิญแล้ว ต้องไปบ้านของผู้ป่วย ส่วนการจะรักษาหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ต้องแล้วแต่การส่องดู ว่า จะรักษาให้หายได้หรือไม่หากได้ ก็จะทำการรักษาให้ หากเห็นว่า ไม่ได้ก็
จะไม่ทำพิธีรักษาให้ การที่ชาวบ้านนั้นไปเชิญผู้ที่เป็นหมอจะปฏิเสธไม่ได้ (ภาษาชาวบ้านเรียก
ห้ามจิน ชันดอกไม้) เมื่อรักษาหายแล้ว ผู้ที่หายจากโรคนั้น จะฝากตัวเป็นลูกเลี้ยง ลูกเทียบ ก็ได้ หรือ
ไม่ฝากตัวเป็นก็ได้ขึ้นอยู่กับตัวของ ผู้ที่ได้รับการรักษาแล้วแต่หากจะฝากตัวนั้น จะต้อง นำขันธคาย
มายกครูอีกครั้งหนึ่ง ขันธครู ก็เหมือนเดิม

ในกรณีที่ทำผิด หมายถึง ผู้ที่ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ เป็นการผิดครู จะต้องได้รับโทษปรับถวาย
หมายถึงจะต้องแต่ง เครื่องยกครู ไปถวาย เครื่องยกครู จะต้องประกอบด้วน ขันธ 5 ขันธ 8 ชันผืน
แพรวา ผ้าขาว เล็งพัน(จี๊ผึ่ง หรือ สีผึ่ง จะเอาฝ้ายมานับให้ได้พันคู่ แล้วก็นำไปนำไปจุ่มที่ในหม้อ
จี๊ผึ่งที่ต้มไว้) น้ำมันหมื่น (ต้องเป็นน้ำมันมะพร้าว) บาตรเหล็ก ไตรจักรของพระสงฆ์ ที่พินทุ(พิธีทำ
เครื่องหมายบนผ้าก่อนที่จะใช้ผ้าผืนใหม่ ทุกผืนที่พระท่านใช้ จะต้องผ่านการพินทุ) รวมทั้ง บริหาร
8 ข้อแม้ บริหาร โดยเฉพาะจักรของพระนั้น จะต้องเป็นพระที่ไม่ต้องอาบัติเป็นประจำและไม่ทำสาร
จะนำมาจากวัด (เป็นเครื่องบวชอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านเพิ่มเข้าไปนอกจากบริหาร 8)

การรักษาจะต้องเอาสตางค์แดง ที่ยกครู 26 สตางค์ มาทำพิธีเสี่ยงทาย การเสี่ยงทายนั้น
จะต้องเอากระงมมาวางหงาย ให้ราบกับพื้น จากนั้นก็จะเอาสตางค์ตั้ง การทายนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เสี่ยง
ทาย จะต้องการให้สตางค์ ล้มหรือไม่ หรือจะใช้มือตะครุบ ให้ออกหัวก้อย ก็ขึ้นอยู่กับคนที่ทำ
การเสี่ยง หากออกในลักษณะที่ผู้ต้องการ ก็แสดงว่า มีทางรักษาให้หายได้ ผู้ทำหน้าที่ต้องเป็น
ผู้ทรงเท่านั้น ผู้ที่รักษานั้น จะแต่งตัวตามชั้น เช่น หากเป็นชั้นครูลงมา จะต้องใช้ผ้าควบ และผ้าวา
หมายถึงผ้าไหมที่เขาทำเป็นสองชั้น สีเขียว หากเป็นครูบาอาจารย์ จะใช้ผ้าแดง โทกหัว หรือผ้าขาว
ก็ได้ หากเป็นผู้หญิง จะต้องใช้ผ้าชั้นควบเป็นผ้าชั้นที่ทำจากไหม ดิคหัว ดิคตีน หมายถึงผ้าไหมที่ทำ
เป็นผ้าถุงแล้ว จะทำชายที่เป็นลวดลายมาติดที่ชายด้านบน และด้านล่างเป็นเครื่องแต่งตัว

การเสี่ยงของรักษา หมายถึงการบวงสรวงนั้นจะต้องร้อยดอกไม้ (ร้อยมาลัย) จากนั้นก็จะลำ
บวงสรวง แต่จะต้องมีสิ่งมาเทียม (หมายถึง การมีสิ่งที้นับถือมาเข้าสิงในร่าง) การลำปิว จะลำ
เหมือนหมอลำทั่วไปไม่ได้ เมื่อจะลำจะต้องมีการยกครู สิ่งทีลำหรือชื่อของวิชาที่เรียนนั้นเรียกว่า
“อ้อยออกธรรม” คือ การเชิญ สิ่งที่อยู่ข้างเมืองบน หมายถึงการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเข้าทรง การลำนั้น
จะมี 2 แบบคือ

1. การลำในเดือนห้า เรียกว่าการลำฟ้า ลำทรง หรือ รำผีฟ้า ผีทรง
2. การลำอ้อย ลำแกน หมายถึงการลำอ้อยออกธรรม

การรักษา จะต้องนำคนป่วย มานอนตรงหน้า แล้วก็แต่งคายรักษาขึ้น คายรักษานั้นจะมี

3. ขันธ 5 และขันธ 8
4. ข้าวสาร 1 ถ้วย
5. เทียนตั้งในถ้วยข้าวสาร เป็นเทียนกิ่ง เทียนง่า และเทียนบาท 1 คู่
6. หมาก 2 คำ ยา 2 กอก

7. เงินใส่ด้วยข้าวสาร 1 สลึงกับอีก 1 สตางค์(26สตางค์)
8. ผ้าชิ้น กระจกสำหรับต๋องอันเล็กๆ 1 อัน และเงินอีก6 บาท ทั้งสามนี้จะวางใส่ถาดแล้วนำด้วยข้าวสารมาตั้งข้างบน
9. คนทำหน้าที่รักษา
10. หมอแคน (จะต้องเป็นหมอแคนที่เคยเป่าให้)

เมื่อตั้งขันคายเสร็จแล้วก็ทำการรักษาโดยการล่า(การร้องเป็นทำนอง)และรำ(การฟ้อนรำ) รอบคนป่วย หรือบางทีก็จับคนป่วยให้ลุกขึ้นมาล่าได้

คำรักษา การคิดคำรักษานั้น แล้วแต่จะตกลงกันระหว่างผู้รักษา กับญาติของผู้ป่วย ส่วนมากน้อยแล้วแต่การตกลงกัน 100-1,000 หรือ มากกว่านั้น ส่วนมากจะคิดว่าเป็นค่าแรง หรือค่าเดินทาง โดยจากการสัมภาษณ์บอกว่า เมื่อลงจากบ้านต้องคิดคำรักษา หรือค่าแรง ส่วนเงินที่ใช้ในการยกขันครุ เป็นสิ่งที่จะขาดไม่ได้ ส่วนเรื่องการหายไม่หายเป็นเรื่องหนึ่ง ต่างหาก

ส่วนระยะเวลาในการล่ารักษานั้นจะต้องดูว่า คนป่วยเป็นอย่างไร อาจใช้เวลา เป็นเดือนหรือครึ่งเดือน การล่าในช่วงหนึ่งอาจใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง ส่วนการล่าบวงสรวงนั้นจะใช้เวลาเป็นวัน จากการสอบถามที่ผ่านมการักษาส่วนมากจะหายจากโรค มีบางส่วนเหมือนกันที่รักษาไม่ได้

ในกรณีของการล่าปีว เมื่อล่าไปแล้วอาการของผู้ป่วยไม่ดีขึ้น ก็อาจใช้เวลาล่าต่อไปอีกระยะหนึ่ง จากนั้นหากไม่หาย เพราะเห็นว่า ชิน ไม่ถูกกัน (หมายถึงดวงของผู้ล่ารักษาและผู้ที่ได้รับ การรักษาไม่ถูกกัน) ก็จะหยุดรักษา จากนั้นก็จะหาคนอื่นมารักษาแทน ห้ามค้นทุรังเป็นอันขาด

ปัจจุบัน ผู้ที่สมัครเป็นลูกฝั่งลูกเทียนเป็นจำนวน ไม่ต่ำกว่าร้อย ที่รักษาหายแล้วมาสมัครเป็นลูกศิษย์ ส่วนมากจะเป็นคนที่สูงอายุ เพราะการรักษาจะต้องทำตามความเชื่อถือของผู้รักษา การเลี้ยงคนเป่าแคนนั้น จะต้องใช้เหล้าเลี้ยง เพราะเชื่อว่า ทำให้เหนียวซ้ำ

การปฏิบัติการรักษาแบบโบราณนั้น ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับแนวทางของผู้รักษาเองว่าจะมีข้อห้ามและข้อที่ให้ปฏิบัติอย่างไร เพราะแต่ละคนมีแนวทางของการรักษาที่แตกต่างกันเพราะการร่ำเรียนมาจากอาจารย์ ที่แตกต่างกันเป็นศิษย์ละสำนักกัน

ผู้ที่เป็นหมอล่าปีว ในหมู่บ้านนั้น คือ นายอวน รักษา ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 ซึ่งก่อนที่จะมาเป็นหมอล่าปีวนั้น เป็นเพราะในช่วงหนึ่ง นายอวน เจ็บไข้ไม่สบาย ไปรักษาที่โรงพยาบาลแล้วก็ไม่หายขาดสักที เลยตัดสินใจไปรับการล่าปีวจาก แม่จอม ภูมะลา ซึ่งเป็นหมอล่าปีวในขณะนั้น จนกระทั่งหายขาด จึงได้ฝากตัวเป็นลูกฝั่ง(ฝั่ง)ลูกเทียน ของแม่จอมซึ่งได้เรียนวิชามาจากศรีษะเกษ จากนั้นก็ขอเล่าเรียนวิชาจากแม่จอม ต่อมาได้รับคัดเลือกเป็นลูกศิษย์คน หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่แทนทุกอย่าง เป็นผู้ที่จะได้สืบทอดวิชา จนกระทั่งแม่จอม ได้ตายไป นายอวนก็เลยเป็นผู้สืบตำแหน่งโดยสมบูรณ์ ส่วนสถานที่ไหว้ครุณั้นยังอยู่ที่บ้านของคุณแม่จอม โดยจัดเป็นห้องเบิงอยู่ที่บ้านนั้นทุกวัน ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 6 จะทำพิธีไหว้ครุห้องเบิงนั้นส่วนมากจะทำกว้างกว่าปกติ เพราะต้องเป็นที่รองรับลูกฝั่งลูกเทียนที่มาไหว้

ผู้ที่เรียนวิชานั้นจะต้องเป็นคนเคร่งครัดในกฎข้อห้าม ที่ชาวบ้านเรียกว่า เป็นข้อละดำเช่น การกินสิ่งที่เป็นเคน หรือของที่คนอื่นกินก่อนแล้ว จะไม่กินเป็นอันขาด ลูกฝั่งลูกเทียนนั้นจะนับถือ

กันตามลำดับอาวุโส เหมือนกับพระที่นับพรรษา หมายความว่าผู้ใดที่เข้ามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ ลูกเขยนก่อนก็จะเป็นผู้ที่มีอาวุโสกว่า ไม่นับอายุเป็นสำคัญ

6. ระบบการคมนาคมและการสื่อสาร

บ้านหนองกงธนสารนี้ ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่น ประมาณ 70 กิโลเมตร ห่างจากตัวเมืองอำเภอกุเวียง 10 กิโลเมตร การติดต่อระหว่างบ้านกับจังหวัดนั้นชาวบ้านจะนั่งรถโดยสารสองทอด คือจากหมู่บ้านมาที่อำเภอ และจากอำเภอเข้าสู่จังหวัด โดยใช้รถโดยสารประจำทาง

เส้นทางจากหมู่บ้านมาที่อำเภอนั้น เป็นทางหรือถนนลูกรัง 8 กิโลเมตร หากต้องการใช้เส้นทางที่ค่อนข้างสบาย ชาวบ้านจะใช้เส้นทางออกทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ไปยังบ้านโคกสทกรณ ประมาณ 3 ก.ม. จากโคกสทกรณไปเป็นเส้นทางที่ลาดยาง เข้าสู่อำเภอกุเวียงประมาณ 18-19 ก.ม.

ปัจจุบันเส้นทางของหมู่บ้านกำลังได้รับการปรับปรุงและขยายออกและมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนเป็นทางลาดยาง โครงการนี้จะเสร็จประมาณต้นปี 2541

การติดต่อระหว่างหมู่บ้านชาวบ้านใช้ ทางที่ตัดไปมาในหมู่บ้าน ซึ่งมีรูปเป็นแบบคันทนาของชาวบ้าน

ในช่วงแรกของการตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านนั้นใช้ทางเกวียนจนกระทั่งปี 2498 เป็นปีที่เริ่มตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้าน โดยท่านพระครูธนสาร โสภณปรับปรุงถนนสายเดิม ที่เป็นทางเกวียนให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ปี พ.ศ. 2508 ท่านพระครูธนสาร โสภณ ขณะนั้นท่านมีพรรษา 45 พรรษา ได้ชักชวนชาวบ้านหนองกงธนสาร และหมู่บ้านที่ใกล้เคียงได้ตัดถนนสายใหม่ แทนสายเดิม เพราะสายเดิมนั้นเต็มไปด้วยดินเลน ไม่สะดวกในการเดินทาง ในช่วงหน้าฝน โดยตัดเป็นที่ตรงกว่าเดิมที่เดิวกัดเป็นถนนกว้าง 6 เมตร ระยะทาง 8 กิโลเมตร ต่อมาก็ขยายเป็น 21 เมตร จนกระทั่งสำเร็จลงด้วยดี การตัดถนนนั้น อาศัยแรงงานของชาวบ้าน โดยการเปลี่ยนวาระกันไปทำ โดยจะแบ่งเป็นกลุ่มจะหมุนเวียนกันไปทำ รวมทั้งแรงงานของพระก็ให้ออกไปช่วยชาวบ้าน ส่วนข้าวปลาอาหารก็เตรียมไปเลี้ยงกันด้วย ส่วนสภาพของป่าในช่วงนั้น จะเต็มไปด้วย ไม้จิก ไม้รัง ไม้แดง แรงงานคนสูงอายุ ส่วนมากจะเป็นผู้ที่ออกแนวคิด และทำอาหาร ส่วนผู้หญิงก็ถางไม้เล็กและเผาไม้

ต่อมาในยุคที่ท่านอดีตนายกรัฐมนตรี คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ครั้งเมื่อดำรงตำแหน่งเป็นนายกอยู่นั้น(ราว พ.ศ. 2517) มีโครงการให้เงินค้ำแก่ชาวบ้าน ชาวบ้านจึงนำเงินนั้นมาปรับปรุงถนนให้เป็นถนนลูกรัง ค่าจ้างในยุคที่ทำถนนลูกรังนั้น เป็นข้าวสารโดยคิดเป็นคิว ใครทำได้มากก็ได้รับข้าวสารเป็นค่าตอบแทนมาก

ส่วนถนนที่ชาวบ้าน ใช้ภายในหมู่บ้าน ประมาณ พ.ศ. 2486 รัฐบาลได้มีนโยบายให้ตัดถนนในช่วงนั้น มีนายลี ฮามพิทักษ์ เป็นครูใหญ่ของโรงเรียน ได้ให้นักเรียนในช่วงนั้นถือเชือกเข้าไปวัดที่เพื่อทำทาง โดยการถือเอา ตรงเป็นสำคัญ หากตรงที่หรือนาสวนของใคร ก็ให้เจ้าของที่สละ เพราะต้องการทำให้ถนนตรง เป็นระเบียบ การตัดถนนนั้น ผู้ที่เป็นผู้นำ คือท่านพระครูธนสาร โสภณ การตัดถนนจะทำเป็นตารางเหมือนคันทนา

พาหนะที่ใช้ในการสัญจร

ในบ้านหนองกุงชนสาร มีพาหนะที่ใช้ในการสัญจร คือ

1. การไปมาระหว่างหมู่บ้านและตลาดนั้น ใช้พาหนะเหล่านี้ คือ

- รถโดยสารประจำทาง
- รถสามล้อและรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง
- รถส่วนตัว

2. ในการขนถ่ายสินค้า จะใช้รถเหล่านี้คือ

- รถเพื่อการเกษตร (รถอีแต๋น)
- รถไถนาที่ใช้สองล้อต่อท้ายเหมือนเกวียน
- รถยนต์ที่ใช้บรรทุกรับจ้าง

พาหนะนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวบ้านใช้ ในการสัญจร และบรรทุกสินค้า เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้าน และแลกเปลี่ยนสินค้าที่ตลาด ในยุคเริ่มต้นของการตั้งรกรากประมาณ พ.ศ. 2464 ชาวบ้านนั้น ใช้ การเดิน และเกวียนในการเดินทาง การเดินทางเข้าตัวเมืองแต่ละครั้งนั้นจะต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไปด้วย เพราะบางทีการเดินทางเข้าตัวอำเภอยังใช้เวลาเป็นวันสองวัน ประมาณ พ.ศ. 2508 เป็นปีที่มีการตัดถนน เข้าสู่หมู่บ้านอย่างจริงจัง โดยการนำของท่านพระครูชนสาร โสภณ ในช่วงนั้นเป็นถนนที่กว้าง 6 เมตร ระยะทาง 8 กิโลเมตรโดยยกทรงเป็นผิวถนน จึงทำให้ชาวบ้านอย่างอื่นนอกจากเกวียนและล้อเข้าสู่หมู่บ้านได้

ในยุคต่อมาจักรยานเป็นพาหนะที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ผู้ที่มีจักรยานคนแรกในหมู่บ้านคือ นายสงวน พระคลัง (ปัจจุบัน อายุ 70 ปี) ซึ่งเป็นลูกของผู้ใหญ่บ้านในยุคนั้น โดยปีแรกที่มีจักรยานคันแรกในหมู่บ้านก็คือ ปีพ.ศ. 2493 ชาวบ้านเริ่มมีรถโดยสาร ไว้คอยให้บริการเมื่อปี พ.ศ. 2490 ผู้ที่มีรถโดยสาร เป็นคนแรกคือ ผู้ใหญ่ จันดี พระคลัง ได้ร่วมมือกันกับคนจีนที่มาทำงาน ชาวบ้านเรียกว่า “เจ๊กโก”

ในยุคต่อมาชาวบ้านก็เริ่มมีรถโดยสารมาบริการมากขึ้น ก่อนที่จักรยานยนต์จะเข้ามามีบทบาทต่อชาวบ้าน ปัจจุบันชาวบ้านหนองกุงชนสารมีจักรยานยนต์ใช้ จากการศึกษาจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ของหมู่ ที่ 1 จำนวนครอบครัว 50 ครอบครัว พบว่า 46 ครอบครัวมีจักรยานยนต์ส่วนตัวใช้ คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ได้ 92 เปอร์เซ็นต์ ส่วนครอบครัวที่ไม่มีรถจักรยานยนต์ จาก 50 ครอบครัว มีเพียง 4 ครอบครัวที่ไม่มีรถ คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 8 เปอร์เซ็นต์ ของหมู่บ้าน จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านนั้นได้นิยมใช้จักรยานยนต์กันอย่างกว้างขวาง เหตุผลหนึ่งก็คือ ความรวดเร็วในการไปมาหาสู่ การติดต่อระหว่างกัน นอกจากรถจักรยานยนต์ ยังมีบางบ้านที่มีรถยนต์เป็นของตัวเอง นอกจากนั้นชาวบ้านที่ไม่มีรถยนต์ ก็นิยมใช้รถโดยสารประจำทาง เพราะที่บ้านนั้นมีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่าน ในช่วงเช้าเวลาประมาณ 6.00 เป็นเที่ยวแรกที่บรรทุกคนโดยสารไปตลาด ค่ารถโดยสาร คิดคนละ 10 บาท ขาเดียว ส่วนที่ตลาดนั้นก็มีการจักรยานยนต์

รับจ้าง ซึ่งคิดอัตราค่าโดยสาร เทียบละ 60 บาท และรถอีกประเภทหนึ่งคือ รถสามล้อ เป็นรถมอเตอร์ไซด์ที่นำมาดัดแปลง สามารถบรรทุกผู้โดยสารประมาณ 5-6 คนคิดอัตราค่าโดยสาร เป็นเทียบละ 60 บาท เหมือนรถมอเตอร์ไซด์

การรับทราบข่าวสาร

ชาวบ้านหนองกุงชนสารนั้น สามารถที่จะทราบข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ จากแหล่งดังต่อไปนี้ คือ

1. หอกระจายข่าวที่มีอยู่ในหมู่บ้านและวัด
2. จากที่ทำการของผู้ใหญ่บ้าน
3. จากสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีของการสื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้ง การรับทราบข่าวจากคนที่ติดต่อด่วนในเมือง
4. จากพระคุณเจ้าในวัด ซึ่งทำหน้าที่ประกาศข่าวให้ชาวบ้านทราบ หลังจากได้ประชุมมา หรือทราบข่าวมา
5. จากสถานีอนามัยประจำตำบล ซึ่งส่วนมากจะเป็นข้อมูลด้านสาธารณสุข
6. จากกลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้าน เช่นกลุ่ม อสม.
7. จากการติดต่อกับคนนอกหมู่บ้าน ทั้งทางโทรศัพท์ ที่มีอยู่ที่หมู่บ้าน และการติดต่อด่วนด้วยตนเองรวมทั้งการเขียนจดหมาย เป็นต้น

ในการประกาศข้อมูลข่าวสารของบ้านเมือง เป็นสิ่งที่สำคัญของชาวบ้าน เพราะได้รับรู้ภาวะต่าง ๆ ของบ้านเมืองทั้งที่เป็น ด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ สาธารณสุข เป็นต้น ดังนั้นแหล่งข่าวเหล่านี้จึงนับว่ามีความสำคัญต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก

ในอดีตชาวบ้านหนองกุงชนสารนั้นได้รับทราบข่าวสารทางราชการ หรือข่าวสารอื่นๆ จากผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น เพราะผู้ใหญ่ จะเป็นผู้ที่ไปมาหาสู่ตลาดบ่อย อันเนื่องมาจากธุระส่วนตัวหรือจากการเข้าไปประชุมประจำอำเภอ ผู้ใหญ่ก็จะนำข่าวสารนั้นมาแจ้งแก่ลูกบ้าน ซึ่งเดือนหนึ่งอาจจะไปสักครั้งหนึ่ง

ผู้ที่นำข่าวสารทางราชการมาแจ้งแก่ชาวบ้านอีกในช่วง พ.ศ. 2470 อีกท่านหนึ่ง คือท่านพระครูชนสารโสภณ ซึ่งท่านเป็นพระนักพัฒนาในยุคนั้น เป็นผู้นำชาวบ้านในการสร้างสาธารณะประโยชน์ต่างๆ จนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง เพราะท่านเป็นพระที่มีวิสัยทัศน์ ที่ก้าวไกลในช่วงนั้น เช่น การที่ท่านเป็นผู้นำชาวบ้านในการตัดถนนเข้าสู่ตัวอำเภอ ใน ปี 2505จนทำให้ชาวบ้านสามารถติดต่อกับคนภายนอกหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ต่อมาชาวบ้านก็ได้รับฟังจากวิทยุ จนมาถึงประมาณ ปี 2524 ก็เป็นปีที่โทรทัศน์ เริ่มเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านสามารถรู้ข่าวสารต่างๆ จนปัจจุบัน เครื่องมือการสื่อสารต่างได้เข้าสู่ หมู่บ้านรวมทั้งโทรศัพท์ ทำให้ชาวบ้านสามารถติดต่อกับคนที่อยู่ไกลได้

7. ระบบศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาในหมู่บ้านเป็นสิ่งที่ทุกคนในหมู่บ้านให้ความเคารพเทิดทูนไว้อย่างสูง เพราะชาวบ้านถือว่าเป็นมรดกที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตัวเอง โดยรวมแล้วศาสนาในหมู่บ้านนั้นมีเพียงศาสนาเดียวคือ พุทธศาสนา โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นก่อน ๆ

ดังนั้นความเชื่อของชาวบ้าน เนื่องจากได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนารวมกับความเชื่อดั้งเดิม ที่ชาวบ้านมีอยู่จึงแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความเชื่อดั้งเดิม คือ เรื่อง ผี และไสยศาสตร์
2. ความเชื่อของศาสนา ในเรื่อง นรกสวรรค์ บาปกรรม เป็นต้น

กิจกรรมที่ชาวบ้านทำลงไป จะต้องทำบนพื้นฐานของความเชื่อเหล่านี้โดยเอา กฎของศาสนาและพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นเกณฑ์ ศูนย์รวมของความเชื่อในเรื่องของผีและไสยศาสตร์ อยู่ที่ หมอธรรม หมอรักษา ด้วยเวทย์มนต์คาถา หมอลำผีฟ้า เป็นต้น จากการสังเกตเห็นความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ ผังลึกลงในจิตใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก รวมทั้งการมีศาลประจำหมู่บ้าน มีเจ้าประจำหมู่บ้าน โดยเฉพาะที่ศาลนั้น ชาวบ้านให้ความนับถือ เพราะเชื่อว่าสามารถคลันแคลทุกอย่างให้ได้ ตามความต้องการของเรา คือ เมื่อใครก็ตามในหมู่บ้านต้องการสิ่งใดที่เป็นความชอบธรรมเมื่อไปทำพิธีบำ (อธิษฐาน) ต่อหน้า เมื่อได้สิ่งที่ต้องการแล้ว จะต้องไปแก้บน ที่ชาวบ้านกำลังแก้บนให้กับสมาชิกองค์การบริการส่วนตำบล คนหนึ่งซึ่งได้รับเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่โดยที่ก่อนหน้านี้จะเลือกตั้งเขาลงสมัคร และมาบำหรือบนไว้ เพราะเขาไม่ได้ใช้วงเงินแม้แต่บาทเดียวในการสมัครเลือกตั้ง ดังนั้นเมื่อได้รับเลือก จึงเชื่อว่าเป็นเพราะอำนาจของปู่ที่ศาล ตามที่ตัวเองบนไว้ ดังนั้นจึงไปวานให้พ่อเจ้าประจำหมู่บ้านมาแก้บนให้

เรื่องของเจ้า เจ้าหมายถึงหมอผู้พิทักษ์ไสยศาสตร์ เป็นหมอผีที่คอยดูแลศาลประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้ที่มาบนบาน โดยเจ้าจะเป็นคนนำในการบนบาน การบนบานนั้นมีสิ่งของที่นิยมใช้คือ

- เทียนเงิน
- เทียนคำ
- ผ้าสีนแพรขาว
- ไก่ 1 ตัว
- เหล้า 1 ไห (1 ขวด)
- หมากลิ้นคำ
- ยาสี่กอก (สี่มวน)

สิ่งทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นของที่นิยมใช้ในอดีต และมีใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นบางอย่าง ซึ่งจากการสอบถามเจ้าประจำหมู่บ้าน คือ “นายทองสุข อุคปสุนทร” บอกว่า บางคนก็ใช้เบียร์กระป๋อง กระทั่งแดง (เพราะมีคนเคยทำแล้วถูกใจเจ้าพ่อ หรือ พ่อปู่ของศาลหมู่บ้าน)

คนที่ดูแลศาลนั้นชาวบ้านเรียกว่า ปู่จ้ำ และภรรยาชื่อว่าเป็นย่าจ้ำ ซึ่งทั้งสองมีหน้าที่ดั่งที่กล่าวมาแล้วนั้นนอกจากนั้นชาวบ้านบางคนบอกว่า จ้ำก็คือ ผู้สามารถติดต่อกับ ผี และวิญญาณได้

การสืบตำแหน่งของจ้ำ การสืบทอดตำแหน่งของจ้ำนั้นผู้ที่ป็นจ้ำ จะต้องผ่านการคัดเลือกจากผู้ที่เป็นจ้ำคนก่อน การทำพิธีคัดเลือกนั้นจะต้องไปทำที่ศาล โดยการนำไก่ไปเลี้ยงตายเรียก การเลี้ยงแบบนี้ว่าการเลี้ยงคอไก่ หมายถึงหากคอไก่ที่นำไปเลี้ยงนั้น ได้ตามลักษณะที่จ้ำคนก่อนเคยปฏิบัติ ก็แสดงให้เห็นว่าศาลหรือปู่ประจำศาลยอมรับ ให้คนใหม่สืบทอดตำแหน่งแทนคนเก่า หมายถึงการไปขอให้ศาลเห็นดีด้วย หากไม่เห็นดีด้วยก็เป็นผู้ที่สืบทอดตำแหน่งไม่ได้ ผู้ที่เป็นก่อนจะต้องหากคนใหม่ ที่มีลักษณะและคุณสมบัติ ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม ไม่ประพฤติผิดลูกเมียของคนอื่น เป็นต้น จากนั้นนำไปเลี้ยงที่ศาลเหมือนที่เคยทำมา

แต่โดยมาก การสืบทอดตำแหน่งของจ้ำนั้น จะสืบทอดโดยมากทางสายสกุล คือต้องเป็นคนในตระกูลเดียวกันกับจ้ำ ที่ทำหน้าที่ในปัจจุบัน ตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านมามีจ้ำประจำหมู่บ้านทั้งสิ้น คือ

1. ปู่จ้ำ ผู้ที่อพยพมาตั้งหมู่บ้านคณะแรก
2. ปู่ทวดโพธิ์
3. ปู่ช่วย
4. ปู่ทองสุข (นายทองสุข อุคปสุนทร)

ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นคนในสายตระกูลเดียวกันในกรณีของย่าจ้ำ ก็ผู้ที่เป็นจ้ำผู้หญิงจะต้องเป็นภรรยาของจ้ำนั้นๆ และต้องผ่านพิธีการคัดเลือกเหมือนกัน

พิธีสืบทอดนั้นจะต้องจัดสิ่งเหล่านี้ทำพิธีการรับตำแหน่ง คือ

1. ข้าว 5 (ดอกไม้ รูป เทียน อย่างละ 5 คู่)
2. ไก่ 1 ตัวสำหรับการเลี้ยงตาย
3. หมากสี่คำ (สี่สารับ)
4. ยาสิ่มวน

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับจ้ำ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับย่าหมายถึง พิธีที่ใช้จ้ำเป็นผู้นำในการประกอบพิธี เพราะจ้ำ ในความเชื่อของชาวบ้านคือ ผู้ที่ติดต่อกับ โลกวิญญาณ ได้ ดังนั้นพิธีที่จ้ำเป็นผู้นำมีดังนี้คือ

1. เชียงข้อง หมายถึงการทำพิธีเลี้ยงตาย และการไล่สิ่งที่ไม่ดีออกจากหมู่บ้าน เช่น การไล่แม่เลี้ยงคือการที่ฝนไม่ตก ชาวบ้านเชื่อว่า เกิดจากแม่เลี้ยงซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ดังนั้นเมื่อทำการเลี้ยงตายเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องทำพิธีขับไล่ คือการทำพิธีเชียงข้อง (คำว่าเชียงในความหมายอย่างหนึ่งคือ ใช้เรียกคนที่บวชเณรเลี้ยงสี่กออกไป เขาจะเรียกว่า เชียง เช่น เชียงเขียว เชียงดำ เชียงคำ เป็นต้น)

ดังนั้นการทำพิธีไล่แม่เลี้ยง ที่คนชาวบ้านเขาเชื่อว่าทำให้เกิดความแห้งแล้ง สิ่งที่ต้องเตรียมหลังจากที่หาวันประกอบพิธีเรียบร้อยแล้ว คือ

1. สานข้องใหม่ ตามที่จำสั่ง (ข้อง คือ อุปกรณ์ใส่ปลาที่จับได้ มีลักษณะเหมือนน้ำเต้า แต่สานด้วยไม้ไผ่)
2. ใช้หอย 7 ตัว
3. แต่งขันธ 5 (แต่ง หมายถึง การจัดเตรียมขันธ 5)
4. ทำที่จับและหามเชียงข้อง (ไม้หาม)
5. ทำพิธีอัญเชิญเทวดา
6. กล่าวคาถาที่จำเรียนมา โดยจำเป็นคนกล่าว
7. ทำหลัก เสี่ยงทาย 3 หลัก (ไม้เสี่ยงทาย ที่เอาไปปักไว้ เขาเรียกว่าหลักเสี่ยงทาย)
8. คนที่จับเชียงข้อง ต้องเป็นคนที่ถูกคัดเลือกแล้วจาก จำ 2 คน

เมื่อเสี่ยงทายได้ไม้แห้งจาก 3 ไม้ ที่ปักไว้ (หลักฟ้า หลักฝน หลักแล้ง) ก็ทำพิธีไล่โดยให้สองคนที่ถูกคัดเลือกแล้วจับที่ไม้หามเชียงข้อง จากนั้นจำก็กล่าวคาถาและคนที่จับหามาทั้งสองคนจะเริ่มมีอาการที่จับนั้นไม่ว่า เกิดอะไรขึ้น เขาจะวิ่งตามแรงของเชียงข้อง หมายถึง เชียงข้องจะพาวิ่งไปทางใดก็แสดงว่ากำลังไล่แม่เลี้ยงไปทางนั้น พอหันหมู่บ้าน ก็จะหยุด และคนที่จับนั้นไม่มีอาการหอบ ที่เกิดจากการวิ่งเลยระยะเวลาการวิ่งแล้วแต่ว่าแม่เลี้ยงจะออกจากบ้านง่ายหรือไม่ เชียงข้องนอกจากจะใช้ไล่สิ่งที่ไม่ดี ในสมัยก่อนยังใช้ไล่ปอบอีกด้วย

2. บุญเลี้ยงบ้าน คือก่อนที่จะลงมือทำนาคชาวบ้านจะต้องทำบุญอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า บุญเลี้ยงบ้าน หากไม่ทำชาวบ้านจะไม่ลงมือทำนาเป็นอันขาด (เพราะถือว่าเป็นข้อ คละลำ ของชาวบ้าน) โดยการทำนั้นทุกคนจะไปรวมกันที่ศาลประจำหมู่บ้าน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเบิกบ้าน” หลังจากที่กำหนดวันเลี้ยงแล้วชาวบ้านไปรวมตัวที่ ศาล จากนั้นจะนำข้าวปลาอาหาร ที่นำมาเลี้ยงพระที่มาสวดมนต์ รวมทั้งก้อนหินจะต้องนำมาเป็นเครื่องประกอบพิธี จากนั้นจะเลี้ยงศาล เสร็จแล้วจะนำหินนั้นไปหว่านตามหลังคาบ้านของแต่ละคนเป็นอันเสร็จพิธีการทำบุญเลี้ยงบ้าน ซึ่งส่วนมากจะทำให้เสร็จในช่วงเช้า พอตอนใกล้เที่ยงก็ไปที่ป่าที่มีต้นน้ำ แล้วทำบุญเลี้ยงน้ำค่อ เพื่อจะขอให้น้ำดีมีมาก เพื่อจะให้ น้ำดีมีมาก เพื่อจะทำนาได้อย่างมีความอุดมสมบูรณ์

3. การเสียเคราะห์ หมายถึงการที่ชาวบ้าน มีโชคไม่มี มีความเจ็บไข้ได้ป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ตลอดเวลา ดังนั้นชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะมีเคราะห์กรรม ดังนั้นจะต้องทำพิธีแต่งแก้ (หมายถึงการสะเดาะเคราะห์ให้กับคนที่ไม่มีโชคนั้น) คนที่ป่วยนั้นต้องไปหาจำ หรือหมอธรรมก็ได้ (การแต่งแก้ บางทีก็ใช้จำ บางทีให้หมอธรรมเป็นผู้นำในการสะเดาะเคราะห์ หรือแต่งแก้) เพื่อแจ้งความประสงค์ เมื่อหมอหาวันที่สมควรทำให้ เสร็จก็กลับมาบ้านเตรียมสิ่งที่ต้องใช้ในการแต่งแก้

สิ่งของที่ใส่แต่งแก้มดังนี้

- กระทงที่ทำจากก้านกล้วย (เปลือกของต้นกล้วย) โดยทำเป็นกระทงสี่เหลี่ยม ภายในกระทง นั้นแบ่งเป็น 9 ห้อง
- ทำธง เสียบไว้ที่กระทงนั้น 9 อัน
- ทำข้าวดำ ข้าวแดง ใส่ในช่องที่กระทง
- อากา หวานคาว ใส่ทุกช่องในกระทง
- หมาก พลู บุหรี่ ทำเท่าอายุของผู้ที่แต่งแก้
- เทียนชุด (ฝ้ายที่หุ้มด้วยขี้ผึ้ง ยาวเท่ากับแขนของผู้ที่แต่งแก้ บางที่เท่ากับคืบของคนทำ แต่ต้องให้เลขอายุ เช่นอายุ 5 ปี ต้องยาวเลขเป็น 6 คืบ)
- สายสิญจน์สำหรับรอบกระทง

เมื่อเตรียมสิ่งของเสร็จเรียบร้อยแล้ว เวลาทำพิธี คนป่วยต้องนั่งยันกระทงและต้องตัดเล็บมือเล็บเท้าใส่ที่กระทงนั้นด้วย และที่กระทงนั้นจะไม้ “กองจง” (ไม้ที่ใช้เสียบที่กระทง ทำให้โค้งเหมือนพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว) ทำไว้เพื่อพาดเทียนขี้ผึ้ง จากนั้นก็เริ่มลงมือสวด ขณะที่หมอนที่นั่งอยู่ด้านหลังจะเป็นคนจับที่สายสิญจน์ขณะเดียวกันก็รำมนต์ไปด้วย ผู้ที่ป่วยต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ที่ทำพิธีนั้นจะเป็นที่บ้าน หรือกลางทุ่งส่วนมากจะทำที่กลางทุ่ง หมอนต้องมีขันน้ำสำหรับทำนํ้ามนต์และในขันน้ำนั้นจะมีใบส้มป่อย และเวลาที่หมอนสวดไปก็จะพรมนํ้ามนต์ไปที่ตัวของผู้ที่ป่วยไปด้วย จากนั้นก็เป็นอันเสร็จพิธี หากทำที่บ้านต้องนำกระทงไปทิ้งที่ชายป่า จากนั้นคนป่วยก็จะปลงศพคือค่ายกฐณ โดยใช้

1. เทียน 5 คู่
2. ดอกไม้ 5 คู่
3. เงินค่ายกฐณ แล้วแต่ครูจะกำหนด แต่ส่วนมากจะอยู่ที่ 9 บาท หรือ 12 บาท แล้วแต่ใครเรียนมาอย่างไร

จากนั้นหมอนก็จะกวาดน้ำใส่ที่กระทงอีกที เสร็จแล้วนำไปทิ้ง คนที่ถือไป โดยมากเป็นผู้ที่ป่วยเองจะต้องไม่หันมามองข้างหลัง จากนั้นก็กลับมาผูกแขน เป็นเสร็จพิธีโดยสมบูรณ์

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำไร่นา

ชาวบ้านหนองกุงธนสารนั้น เนื่องจากอาชีพหลักของชาวบ้านคือ การทำนาและควบคุมกับการทำไร่นา ดังนั้นจึงมีหลายพิธีที่ทำ เกี่ยวกับพิธีการทำนา จุดประสงค์ คือ การปลูกข้าวให้ได้ผลดี ซึ่งจะทำในช่วงของการเพาะปลูกเพื่อเป็นการขออนุญาต สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าว ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านถือปฏิบัติอยู่ จะแยกออกเป็นสองลักษณะคือ

1. พิธีกรรมที่เป็นของชุมชน หมายถึงพิธีกรรมที่ชาวบ้านร่วมกันทำ
2. พิธีกรรมที่เป็นของส่วนตัว หรือพิธีกรรมที่ทำในครอบครัว

พิธีกรรมชุมชนที่ทำในช่วงก่อนเริ่มทำนา ในที่นี้หมายถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าว ซึ่งเป็นพิธีที่ชาวบ้านมารวมกันทำ เพื่อความอยู่ดีมีสุข เพื่อเป็นการเอาฤกษ์ เอาชัยในช่วงก่อนที่จะลงมือทำนา ซึ่งชาวบ้านได้ปฏิบัติกันมาอย่างนั้นทุกปี เป็นมรดกที่สืบทอดกันมาจนปัจจุบันซึ่งพิธีกรรมที่เป็นลักษณะที่ชาวบ้านรวมกันทำนั้นดังนี้คือ

1. พิธีสงขลยอดหัวย เป็นประเพณีที่ชาวบ้านได้รับการสืบทอดมา จนปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน พิธีกรรมนี้จะทำในเดือน 6 นับตามจันทรคติ ส่วนมากจะนิยมทำในวันข้างขึ้น เป็นวันพุธ ที่ชาวบ้านต้องเลือกทำงานพิธีต่างๆในข้างขึ้นเพราะ ข้างขึ้นนั้น เป็นวันที่ ดวงเดือนให้ความ สว่างไสว ดังนั้น การทำพิธีกรรมที่เป็นมงคลจึงนิยมทำในข้างขึ้น

พิธีกรรมนั้นจะเริ่มในตอนเช้าของวันที่ชาวบ้านนัดหมายกันเรียบร้อย ผู้ที่เป็นเจ้าพิธี คือเจ้าของหมู่บ้าน จะเป็นคนสั่งให้ทำเครื่องบูชาขอดหัวย เครื่องบูชานั้นจะประกอบด้วย

1. พาหวาน 4 ส้ารับ
2. หมาก สี่ คำ
3. ยา 4 กอก (บุหรี่ 4 มวน)
5. ขันดอกไม้
6. ขันธ 5 ขันธ 8

หลังจากนั้นชาวบ้านบางส่วนก็ออกไปเตรียมสถานที่ซึ่งเป็นบริเวณหัวย ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของน้ำ ที่ใช้ในการทำนา ดังนั้นก็สงขลยอดหัวย จึงเป็นการทำเพื่อให้ น้ำมีเหลือกินเหลือใช้ การเตรียมสถานที่ก็ไม่มียะไรมากนอกจาก การนำเสื่อไปปูไว้สำหรับ เป็นที่นั่งของพระสงฆ์ ที่จะมาสวดมนต์ให้กับชาวบ้าน สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านจะต้องเตรียมไป คืออาหารสำหรับเลี้ยงพระ น้ำหอม สำหรับสงขลยอดหัวย ที่ต้องทำที่ขอดหัวย เหตุผลอีกประการหนึ่งก็ เพื่อให้ เจ้าป่า เจ้าเขาที่อยู่ ขอดหัวยได้ คุ้มครองลูกหลานชาวบ้าน และเพื่อเป็นการขอโทษ ที่ต้องจับสัตว์นำไปเป็นอาหาร เป็นบางครั้งบางคราว

ในบ้านใกล้เคียง เช่นบ้าน โนนทองนั้นพิธีสงขลยอดหัวยจะมีลักษณะที่คล้ายกับชุมชนบ้านหนองกุงธนสาร คือ จะมีการจุดบั้งไฟ 3 บั้ง ซึ่งความหมายของการจุดบั้งไฟ ก็เพื่อเป็นการเสี่ยงทาย ว่า บั้งที่ 1 ฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ บั้งที่ 2 หมายถึง การเสี่ยงทายว่า สัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย จะมี โรคภัยหรือไม่ บั้งที่ 3 หมายถึง การเสี่ยงทายว่า คนในหมู่บ้านจะอยู่ดีมีสุขหรือไม่ การเสี่ยงทายนั้น ก่อนที่จะจุดบั้งไฟจะต้องทำการอธิษฐาน เมื่อจุดบั้งไฟขึ้นสูงก็จะทำนายว่า สิ่งนั้นเป็นไปตามที่เร่อธิษฐาน หากบั้งไฟขึ้นไม่สูงก็เป็นการทำนายที่ผลจะออก มาตรงกันข้าม

ปัจจุบันการสงขลยอดหัวย ชาวบ้านก็ยังถือปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำ ชาวบ้านทุกคนรอบครัว ต่างก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะเขาถือว่า เป็นหน้าที่ อีกอย่างหนึ่ง เป็นเพราะผู้นำ ทั้งที่เป็นพระและเป็นฆราวาส เป็นผู้ที่เอาใจใส่กับสิ่งเหล่านี้ ถึงแม้ปัจจุบัน จำนวนคนหนุ่มสาวที่ไปร่วมงาน จะลดลงไปมาก ก็เพราะความเจริญทางการศึกษา รวมทั้งการที่คนหนุ่มสาวจากบ้านมาทำงาน จึงไม่มีเวลา ได้กลับไปร่วมที่บ้าน

2. บุญเบิกบ้าน หรือการเลี้ยงบ้าน เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวกับการทำนา เพราะเป็นพิธีกรรมที่คล้ายกับลักษณะของการเอาฤกษ์บ้าน หากไม่ทำพิธีกรรมนี้ชาวบ้านจะไม่ลงมือทำเป็นอันขาด พิธีกรรมจะทำในเดือน 6 ผู้ศึกษามีโอกาสได้เข้าร่วมพิธีกรรมการทำบุญเบิกบ้าน ชาวบ้านจะเริ่มจากการนัดหมายกัน จากนั้นก็ประกาศให้ลูกบ้านทราบโดยผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน ถึงวันที่นัดหมาย และจุดประสงค์ของการทำ พอถึงวัน ก็มีการโยงสายสิญจน์รอบหมู่บ้าน และโยงมาที่ศาลหลักของบ้าน บางแห่งเรียก พิธีเลี้ยงญาคู จากนั้นในตอนเย็นก็นิมนต์พระมาสวดมนต์ที่ศาลากลางบ้าน เป็นเวลา 3 คืน การสวดมนต์จะเริ่มในช่วงเวลา ประมาณ 18.30 น. เป็นต้นไป ชาวบ้านจะมารวมกันที่ศาลา จากนั้นพระภิกษุเข้ามาสวดมนต์ ในช่วงเวลา 3 วันนี้ชาวบ้านจะนำกระทงหน้าวัด ที่แต่งหมากพลู บุหรี่ ข้าว อาหาร หวานคาว ใส่ในกระทงมาด้วย โดยมารวมกันไว้ที่ศาลากลางบ้าน ตรงที่รวมกันนั้น จะทำ “ฮ้าน” หมายถึงที่เขาทำขึ้นชั่วคราว สำหรับเป็นที่ทำพิธีกรรม เหมือนกับศาล แต่ไม่มีหลังคา กระทง และดังที่บรรจุหินทราย ขวดบรรจุน้ำ ทุกครอบครัวย่อมมารวมกันที่นั่น เพื่อให้พระสวดมนต์ใส่ให้ขลัง จากนั้น ก็จะมีการเลี้ยงพระในตอนเช้า เรียกว่า ตักบาตร บุญเบิกบ้าน หลังจากตักบาตรเสร็จ ก็พระสงฆ์ ท่านจะให้พร จากนั้นท่านก็จะประพรมน้ำมนต์ให้ จากนั้นชาวบ้านก็เลี้ยงอาหารกัน เสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะเอากรวด หรือทรายที่นำมาวางไว้ ของใครของมัน ไปเทวันตามหลังคาบ้านส่วนกระทงก็นำไปทิ้งที่นาของตัวเองเป็นการเลี้ยงปู่ของบ้านเพื่อให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

3. บุญบั้งไฟ หรือ บั้งไฟ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนาอย่างหนึ่ง เนื่องจากเป็นพิธีกรรมที่ทำเพราะความเชื่อในเรื่องของแถน

จากรวรรณ ธรรมวัตร (2522 : 10) กล่าวว่า ความเชื่อของชาวอีสานนั้น เชื่อว่า พญาแถนจะเป็นผู้ที่ควบคุม ฝนฟ้า ให้ตกต้องตามฤดูกาล การบูชาแถนเพื่อให้แถนพอใจ จึงเกิดการบูชาขึ้น โดยการจุดบั้งไฟ เมื่อแถนพอใจจึงบันดาลให้พืชผลตลอดจนข้าวปลาอาหารในท้องนาของคนให้อุดมสมบูรณ์

นอกจากเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว การจัดงาน การจัดงานบุญบั้งไฟของชาวบ้าน ยังเป็นงานที่จัดขึ้น เพื่อให้เป็นงานรื่นเริงอย่างใหญ่โตของชาวบ้าน ในบ้านหนองกุงชนสารนั้น บุญบั้งไฟ เป็นพิธีกรรมที่จัดอย่างใหญ่โต แม้กระทั่งลูกหลานที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ก็กลับไปร่วมพิธีอย่างคึกคัก รวมทั้งมีแขกชาวต่างชาติไปเที่ยวเป็นบางปี ผู้วิจัยเคยเข้าร่วม งานบุญบั้งไฟของหมู่บ้านเป็นเวลา 5 ปี แต่ละปีที่เคยไปคูนั้น มีการแสดงแนวความคิด ของแต่ละกลุ่ม ที่จัดขบวนแห่ พร้อมทั้งสิ่งที่สะท้อนให้เห็นจากขบวนแห่ ที่เขาจัดขึ้น

การทำบุญบั้งไฟนั้น ขั้นตอนแรกก็คือการนัดหมายกันระหว่างชาวบ้าน ทั้ง 3 หมู่ จากนั้นผู้ใหญ่หรือผู้บริหารของแต่ละหมู่จะแจ้งให้ลูกบ้านของตนทราบอีกที จากนั้นก็มีการเรียกเก็บเงินจากลูกบ้าน อาจจะเป็นครอบครัวละ 100 -200 บาท ตามแต่จะตกลงกันได้ จากนั้นก็นำเงินนั้นมาเตรียมงาน ส่วนหนึ่งนำเงินนั้น ไปทำบั้งไฟ สำหรับการจุดบูชา การเตรียมงานอาจจะใช้เวลาหลายวัน โดยเฉพาะช่างบั้งไฟ ที่ต้องเตรียมวัสดุในการทำบั้งไฟ เช่น ต้องเตรียม หมื่อ (ดินปืน) สำหรับบรรจุในบั้งไฟ หมื่อ จะทำจากไม้เนื้ออ่อนที่เอามาเผาไฟให้เป็นถ่าน เสร็จแล้วก็นำมาตำ หรือบดผสมกับ ขี้เถ้า (ดินประสิว) จะออกมาในลักษณะที่เป็นฝุ่นละเอียดคิมิสีดำ จากนั้นก็นำไป

ตากแดดพอประมาณ ก่อนที่จะนำมาบรรจุใส่ กระบอกไม้ไผ่ หรือเหล็กที่เตรียมไว้ ปัจจุบันเหล็ก และไม้ไผ่ไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้าน เพราะมีอันตรายสูง ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมหันมาใช้ท่อ พลาสติก (PVC) เพราะสามารถปรับแต่งได้ง่าย การบรรจุสมัยก่อนให้แม่แรงเป็นตัวค้ำโดยจะ เอาต้นไม้ใหญ่ เจาะเปลือกไม้ให้เป็น ร่องพอที่จะเอาบั้งไฟเข้าได้ จากนั้นก็ใช้ แม่แรงค้ำไม้เข้า เพื่อให้ หมื่อ แน่น การอัดต้องทำให้แน่นเท่าๆกัน เพราะหากไม่เสมอแรงค้ำเวลาจุดจะไม่เท่ากัน

ปัจจุบันที่บ้านหนองกงชนสารนั้นมีเครื่องบรรจุหมื่อ ที่ทางวัดซื้อมา เพื่อให้ชาวบ้านมีความสะดวกในการทำบั้งไฟ ไม่ต้องใช้เวลานาน เหมือนแต่ก่อน การบรรจุดินปืน จะต้องทำให้ เสร็จก่อนวันจุด รวมทั้งการเจาะรูตรงกลางบั้งไฟ หมายถึงการ เจาะรู ดินปืนที่บรรจุแล้วให้เป็นรู ใช้ เหล็กประมาณ 2 หุน ส่วนอีกพวกหนึ่งก็ทำหางบั้งไฟ โดยการนำไม้ไผ่ มาตากเปลือกออก ให้น้ำ น้หนักแล้วแต่น้ำขนาด ถ้าเป็นขนาดกลาง ก็ยาวประมาณ 2 วา น้ำหนักประมาณ 2 ชีด ชาวบ้านอีก ฝายหนึ่งก็ทำหน้าที่ประกาศข่าวให้ บ้านอื่นรู้ เพื่อที่จะได้เตรียมบั้งไฟมาแข่งขัน การประกาศข่าว ในสมัยก่อน ชาวบ้านใช้วิธี ปล่อยโคม คล้ายบอลลูน แต่ทำจากกระดาษ ติดกันเป็นกลมๆ ตรงปาก จะเอาไม้ไผ่ มาทำเป็นวงกลมๆ สำหรับเอาควันไฟรมให้มันพองขึ้น โคมนั้น มี 2 ประเภท คือ หาก ใช้ไฟติดที่ปาก หมายถึง การเอาผ้าชุบน้ำมัน มัดติดที่ลวดตรงปาก โดยใช้ลวด มัดจากมุมหนึ่ง มาก็ มุมหนึ่ง แล้วเอาผ้าชุบน้ำมัน มัดที่ตรงกลาง จากนั้นก็จุดไฟ เพื่อให้ควันไฟเข้า แล้วโคมจะลอยขึ้น ชาวบ้านก็เอา จดหมายแจ้งข่าว มัดติดไปด้วย เมื่อโคมไปตกที่บ้านใด ผู้ใหญ่ก็จะเอาจดหมายไปแจ้ง ให้ชาวบ้านทราบ ถึงข่าวการจัดงานของบ้านที่ส่งโคมไป โคมชนิดนี้เรียกว่า “โคมไฟ” โคมไฟนั้น จะมีขนาดเล็กกว่าโคมลม ซึ่งเป็นประเภทที่สอง โคมลมนั้น จะมีลักษณะที่เป็นบอลลูนมากกว่า โคมไฟ ทรงกระเจ้า ตรงปากเรียวเล็กสำหรับเก็บลม ที่เกิดจากการรมไฟเข้า การปล่อยก็เหมือนกัน จะมัดจดหมายแจ้งข่าว โคมลมจะสามารถไปได้ไกลกว่าโคมไฟ เพราะมีขนาดใหญ่กว่า

ปัจจุบัน ก็มีทำโคม โดยท่านพระศรีทัศน ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านโคกไม้งาม ส่วนมากที่ ท่านทำจะเป็นโคมลม นอกจากการปล่อยโคม ก็มีการพิมพ์ใบประกาศแจ้งข่าว เพื่อให้บ้านอื่นทราบ มีการแข่งขัน และมีรางวัลมอบให้ นอกจากนั้น ก็มีการแข่งขันแบบพนัน โดยผู้ที่ส่งบั้งไฟเข้า ประกวดการแข่งขัน จะจับคู่กันเอง แล้วก็ตกลงกันว่า จะเดิมพัน คนละเท่าไร ผู้ที่จุดบั้งไฟขึ้นสูงกว่า แล้วบั้งไฟที่ขึ้นไปสลัดหางออก เขาจะจับเวลาที่หางของบั้งไฟตกลงถึงพื้น ถ้าหางบั้งไฟของใคร ตกช้าใช้เวลานานกว่าก็เป็นผู้ชนะ และรับรางวัลไป

งานบุญบั้งไฟนั้นจะจัด 2 วัน วันแรกเป็นวันโฮม เป็นวันที่มีขบวนแห่รอบบ้าน แต่ละกลุ่ม มีการจัดขบวนแห่อย่างสวยงาม เพราะมีการแข่งขันในขบวนแห่ด้วย ในขบวนแห่ของแต่ละกลุ่ม จะมีการละเล่นต่างกัน เช่น การทำรูปหุ่นต่างๆ รวมทั้ง หุ่นที่ลามกอนาจาร เป็นสัญลักษณ์ของ อวัยวะเพศทั้งเพศชายหญิง รวมทั้งหุ่นการร่วมเพศของสัตว์ เช่นลิง เป็นต้น ผู้ชายบางคนก็แต่งตัว เป็นผู้หญิง บางคนก็แต่งเป็นพราหมณ์ การแสดงทำทีกี่ก็แตกต่างกัน ไม่มีการโกรธกันในงานเช่นนี้ ส่วนในขบวนพ็อน ขบวนเซ็ง แต่ละกลุ่ม มีการเตรียมการฝึกเป็นอย่างดี ทำพ็อนรำ แล้วแต่ใคร

จะคิดขึ้นมา ทำที่ขอบใช้ เกี่ยวกับการทำนาเช่น ทำคานา ทำนถอนกล้า เป็นต้น สิ่งหนึ่งก็คือขบวน กลองยาว ขบวนพิณพาทย์ ซึ่งเป็นวงเดียวในอำเภอเวียง

ขบวนแห่จะแห่รอบหมู่บ้าน โดยเริ่มต้นที่หน้าศาลปู่ตา แล้วก็วนรอบหมู่บ้านมาหยุดที่ ศาลปู่ตา จากนั้นแต่ละขบวนก็จะรำให้ศาลปู่ตา ดู ก็เลิกขบวน รวมทั้งการรอดัดสินจาก คณะกรรมการว่า กลุ่มไหนจะชนะเลิศการจัดขบวน

วันต่อมาในตอนเช้าก็เป็นการตัดบตร จากนั้นก็เตรียมสถานที่จุดบั้งไฟ ผู้ที่รักสนุก ก็จะจุด บั้งไฟเป็นการเปิดงาน จากนั้นก็รอผู้ที่มาสมัครแข่งขัน โดยคิดราคาบั้งละ 200-300 บาท ใครจะส่ง เข้าแข่งขันไม่จำกัด เมื่อรับสมัครเสร็จ ผู้ที่สมัครก่อนจะได้รับการขานชื่อ ให้ไปจุดก่อน มีการตั้งชื่อ บั้งไฟ เช่น หยาดพิรุณ เดชหนองกุง เป็นต้น ส่วนมากบั้งไฟที่ใช้แข่งขันนั้น เป็นบั้งไฟขนาดกลาง ที่เรียกว่า บั้งไฟหมื่น วัดตามการบรรจุดินปืน เช่น หากเป็นบั้งไฟหมื่นก็ มีขนาดที่บรรจุดินปืน ประมาณ 12-120 กิโลกรัม หากเป็นบั้งไฟแสนก็บรรจุดินปืน ประมาณ 120 กิโลกรัมขึ้นไป เมื่อจุดเสร็จก็เป็นการมอบรางวัลแก่ผู้ชนะเลิศ

พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาที่เป็นปัจเจกชน หรือพิธีกรรมในครอบครัว หมายถึงการประกอบ พิธีกรรมก่อนทำนาที่เป็นลักษณะของแต่ละครอบครัวใครจะทำหรือไม่มีการบังคับซึ่งพิธีกรรม เหล่านั้นได้แก่

1. พิธีแหกนา หมายถึง พิธีที่ทำก่อนที่จะลงมือทำนา เป็นพิธีเฉพาะตัว บางทีก็เป็นพิธีรวม เช่นพระราชพิธีแรกนาขวัญ เป็นต้น แต่การแหกนาของชาวอีสาน จะทำเป็นการส่วนตัว แหกนั้น หมายถึงครั้งแรกก็คือการทำนาครั้งแรก เพื่อเป็นขวัญ เป็นมงคล การทำจะเริ่มจากการเลี้ยงผีไร่ผีนา บอกกล่าวเสร็จแล้วก็ทำได้เลย ผู้ที่ทำหน้าที่ในการบอกกล่าวส่วนมากจะเป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนผู้ที่ไถนาสามารถ จุดประสงค์คือการบูชาไร่นาและผีตาแฮก เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ทำนาได้ผลดีและเป็นการฝากผีให้ดูแลไร่นาแทน

2. การบำแม่ธรณี จะนิยมทำเป็นการส่วนตัว โดยหัวหน้าครอบครัว จะจัดควาหวานหมาก พลุ บุหรี่ ใส่อำหรับแล้วนำไปที่ทุ่งนา บอกกล่าวแม่ธรณี ที่ได้ล่วงเกินโดยการทำนา ทำไร่บนหลัง แม่ธรณี และขอให้แม่ธรณีอภัยให้

พิธีกรรมที่ทำในขณะลงมือทำนา

1. พิธีปักตาแฮก เป็นพิธีกรรมที่ปักคันท้า 7-9 คัน ในนาตาแฮก ซึ่งส่วนมากจะเลือกเป็นที คอน มีลักษณะเป็นวงกลม

งามพิศ สัตย์สงวน (2537:19-8) กล่าวถึงที่ปักคันท้าตาแฮกว่า มีน้ำขังคล้ายบวก (หมายถึง ที่ควายนอนหรือปลักที่ควายนอน) ในบริเวณจะมีการล้อมเป็นรูปสี่เหลี่ยมและทำเป็นศาลเล็กๆ ปัก ไม้ไผ่ขนาด 2-3 วา แล้วเอาไม้ตอกสานกันเป็นเส้นยาวเป็นรูปคล้ายรวงข้าว แล้วผูกติดที่ปลาย ของไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังมีการนำไม้ไผ่ทำเป็นรูปสัตว์น้ำ หมายถึง เป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์

ในการแหกน่านผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ที่อาวุโสในครอบครัวจะเป็นคนทำการแหก มีการจัดข้าว ปลา อาหาร หมาก 4 คำ (หมายถึงการ นำหมาก สีเสียด พลู ปูนขาว หรือ ปูนแดง และแก่นคูณ มารวมกันแล้วทำเป็นมวน เรียกว่า 1 คำ) ยา 4 กอก(มวน) ทำเป็นสำรับไปวางที่มุมใกล้ตรงที่ปักตาแหก จากนั้นก็เป็นการบอกกล่าว เจ้าที่ เจ้าทาง ผีนา ที่รักษา ให้มาคุ้มครองทำนาอย่างได้ผล เสร็จจากนั้นก็นำข้าวกล้ามา 7 ต้น ปักค้ำลงในตาแหกโดยการปักนั้น จะมีค้ำกล่าวประกอบคือ

ปักต้นแรก พูดว่า ให้ได้จัวแม่ลาย

ปักต้นที่ 2 พูดว่า ให้ได้ควายเขาย่อง

ปักต้นที่ 3 พูดว่า ให้ได้กอง 9 คำ

ปักต้นที่ 4 พูดว่า ให้ได้คำ 9 หมื่น

ปักต้นที่ 5 พูดว่า อย่าให้พื้นดินของโค

ปักต้นที่ 6 พูดว่า ของพื้นเสียบของข่าได้

ปักต้นที่ 7 พูดว่า จี๋ย้ายกลายเป็นดี

คำที่กล่าวทั้งหมดมีความหมาย ว่าขอให้มีข้าวทั้งองกาม ได้ผลผลิตที่เกิดจากการทำนาครั้งนี้เยอะๆ จะไคนำไปขาย แล้วนำเงินมาซื้อวัวควาย ขอให้ข้าวของเขาได้ผลดี แม้นคนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ตาม

2. พิธีลงแขก หรือการเอาแรงในการทำนาในสมัยก่อน เป็นการบอกกล่าวกัน เพื่อให้ชาวบ้านหรือเพื่อนบ้านไปช่วยทำ อันเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนไม่พอ แต่การดำนา นั้น โอกาสที่จะลงแขกมีน้อย กว่า การเกี่ยวข้าว หรือการนวดข้าว เพราะต่างคนต่างก็รีบทำ แต่ก็มีเป็นบางรายที่มีการเอาแรงส่วนปัจจุบัน การลงแขกกลายเป็นการจ้างงาน

พิธีกรรมหลังการปักค้ำ

หลังจากฤดูกาลปักค้ำผ่านไปในช่วงที่ชาวบ้านรอนั้น ชาวบ้านมีพิธีกรรมในช่วงแห่งการรอคอยซึ่งเป็นช่วงของเดือน 9 เดือน 10 ชาวบ้านจะทำบุญสองประเภทคือ

1. บุญข้าวประดับดิน หมายถึงการห่อข้าวปลา อาหาร หมาก พลู บุหรี่ จะเอาใบตองกล้วยมาเย็บด้วยไม้ไผ่ ทำเป็นห่อเล็กๆ แล้วชาวบ้านก็นำข้าวไปวางตามพื้นดิน ความเชื่อของชาวบ้าน เพราะต้องการเป็นการให้ทาน แก่ญาติหรือเปรต อีกประการหนึ่งชาวบ้านต้องการนำข้าวปลาอาหาร ไปเลี้ยงพระ เนื่องจากในช่วงที่ปักค้ำไม่ค่อยมีเวลามาดูแลพระสงฆ์

บุญข้าวประดับดินนั้นมักจะทำในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 โดยจะเอาวันแรม 13 ค่ำเป็นวันโฮม หมายถึงการรวมกัน ชาวบ้านทุกหลังคาเรือน จะเตรียมสำรับที่ใช้ในการทำบุญข้าวประดับดิน และเตรียมใบตองเพื่อทำห่อข้าว ในช่วงเย็นก็มีการสวดมนต์ที่วัดชาวบ้านจะออกไปฟังพระสวดมนต์ที่วัด

ในตอนเช้ามีด พระท่านก็จะตักทองเด็ก (การตักทองในช่วงประมาณ ๓-๔ ที่วัดเป็นการเตือนชาวบ้านเรียกว่า การตักทองเด็ก (เด็ก) ชาวบ้านเมื่อได้ยินก็จะนำ ข้าว ปลา อาหารที่เตรียมไว้ไปวางไว้ที่พื้นตามบริเวณวัด เป็นการเอาไปให้ปูที่ล่วงลับ และเปรตไม่มีญาติได้กิน เมื่อวางเสร็จก็มีการหลังน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ พอรุ่งเช้าชาวบ้านก็นำข้าวปลาอาหารไปถวายพระคุณเจ้าที่วัดคักบาตร ในช่วงที่พระท่านฉัน ก็มีกรเทศนาให้ ชาวบ้านฟัง ถึงอันสงส์ ของการถวายทาน

2. บุญข้าวสาก เป็นพิธีบุญที่จัดขึ้นในเดือนสิบ นับจากวันที่ทำพิธีบุญข้าวประดับดิน ประมาณ 15 วัน จัดขึ้นเพราะเชื่อว่า โบนัสอันเป็นผลมาจากการทำพิธีบุญ อุทิศให้กับบรรพบุรุษ และการบูชาแม่ธรณี รวมทั้งผีตาแฮกที่รักษาผืนนา จะบันดาลหมู่บ้านของตัวเองให้มีความสุข “บุญข้าวสาก” เป็นชื่อที่ชาวอีสานทั่วไปเรียก ทางเหนือเรียกว่า “ตานก้วยสาก” ภาคกลางเรียกว่า “ข้าวกระยาสาทร” ทางใต้เรียกว่า “ชิงเปรต”

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (ม.ป.ป.154 : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ , 2525 : 60) กล่าวว่า โดยทั่วไป การทำบุญข้าวสาก เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับคนตาย หากแต่จะต่างตรงที่บุญข้าวประดับดิน เป็นวันที่รับเปรต ส่วนการทำบุญข้าวสาก เป็นวันที่ส่งเปรต

พระอริยานุวัตร (2530:17) กล่าวว่า คติความเชื่อ การทำบุญข้าวสาก เพราะกลัวว่าญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว เมื่อขมบาล ปล่อยมาแล้ว หากญาติของผืนคนใด ไม่ทำบุญข้าวสาก ผืนคนนั้นก็จะได้รับเกิดการเสียใจ เมื่อกลับไปที่ยม โลกแล้วอาจสาบแช่งญาติของตนเสียๆหายๆ

อย่างไรก็ตาม การทำบุญข้าวสากเป็นพิธีกรรมที่ ทำด้วยจุดประสงค์หลายด้าน รวมทั้งเป็นการบูชาตาแฮก ตาแฮกของชาวอีสานก็หมายถึง ผีนา หรือ ภูมินา ไม่มีรูปร่างตัวตนที่แน่นอน

การทำบุญนั้นจะเริ่มจาก การเตรียมงาน จะถือเอาวันขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันโฮม ชาวบ้านก็เตรียมตัวทำขนม ข้าวต้ม และเตรียมใบตอง เพื่อทำเป็นห่อข้าว ใน ห่อข้าว นั้น อาหารส่วนมากจะเป็นอาหารแห้ง ส่วนมากเป็นปลาแห้ง หรือ ปลาแห้ง มีกลอย เผือก มัน เป็นต้น รวมทั้งการทำข้าวตอก จากนั้นก็จะนำข้าวตอกไปผสมกับกะทิ น้ำตาลที่เคี่ยวไว้เพื่อทำให้มีรสที่นำทานกว่าเค็ม ส่วนการทำห่อข้าว นั้นจะมี 2 แบบคือ

1. การนำอาหารคาวหวาน อย่างละชนิดหน่อย ใส่ลงในห่อเดียวกัน แล้วเย็บติดกับห่อ หมากพลู บุหรี่ ลักษณะเหมือนหน้าจั่ว ห่อข้าวชนิดนี้ สำหรับไปหยาย (เอาไปวาง) ตามคันไม้ ตามกำแพง อีกส่วนหนึ่งก็เอาไปวางตามท้องนา เป็นการบูชาตาแฮก ประเภทนี้เรียกว่า ห่อข้าวน้อย

2. ห่อข้าวอีกประเภทหนึ่งสำหรับ ถวายพระสงฆ์ จะทำเป็นห่อใหญ่ หากใส่ปลาก็ใส่เป็นตัว ส่วนข้าวก็ห่อด้วยใบตอง ข้าวนั้นต้องเป็นข้าวเหนียว บางห่อก็ใส่ของใช้ เช่น สนุ่ ยาสีฟัน นม เป็นต้น ของเช่นนี้เรียกว่า ห่อข้าวใหญ่

ในวันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งเป็นวันพระ ชาวบ้านก็นำข้าวปลาอาหารมารวมกันที่วัดตั้งแต่เช้า โดยเวลาประมาณ 6.00 น. พระก็จะให้สัตตคุณกลอง เป็นการเตือนให้ชาวบ้านทราบ เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง หากพระในวัดตักทองในตอนเช้า ชาวบ้านจะรู้ทันทีว่า วันนี้พระท่านไม่เข้ามา

บิณฑบาต หากเป็นระฆัง หรือโปง (ไม้ที่เอามาเจาะ ทำเหมือนระฆัง แต่จะมีขนาดใหญ่กว่าระฆัง) เมื่อชาวบ้านมาพร้อมเรียบร้อย ก็ทำบุญตักบาตร ในช่วงที่พระท่านกำลังฉัน ชาวบ้านก็เข้าไปที่บ้าน เพื่อนำห่อข้าวสากมา ทั้งห่อใหญ่สำหรับถวายพระ และห่อเล็ก สำหรับวางตามที่ต่างๆอีก 10 ห่อ ข้าวสาคนั้นก็นำมารวมกัน จัดถวายพระส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ทำสลาก ใส่ชื่อของพระให้ ชาวบ้านจับสลาก เมื่อได้รูปใด ก็จะถวายรูปนั้นตามรายชื่อที่ได้ จากนั้นก็นำห่อข้าวสาคน้อยมา ทำการเวนโดยมรรคทายกจะเป็นผู้นำให้ จากนั้นก็ถวายให้พระท่านจับ เสร็จแล้ว ก็นั่งฟังเทศน์ ส่วนมากการเทศน์ของ แต่ละหมู่บ้านเป็นการเทศน์เรื่องนางผมหมอม และเทศน์อานิสงส์ และมูลเหตุ ของการทำบุญข้าวสาก เสร็จแล้วชาวบ้านก็นำห่อข้าวสากไปวางตามที่ต่างๆในวัด อีกส่วนหนึ่งก็นำไปเลี้ยงตาแฮกที่นา

พิธีกรรมในลานข้าว หมายถึงพิธีกรรมในช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จและนำข้าวขึ้นลาน

1. **พิธี ปลงข้าว** เมื่อนำข้าวขึ้นลาน และทำลมข้าว (หมายถึงการนำมัดข้าวมารวมกันเป็น กองรอเวลาบวด เมื่อได้เวลาซึ่งส่วนมากการปลงข้าว ก่อนที่จะบวดข้าวนั้นจะเลือกวันก่อน ส่วนมาก การเลือกวันปลงข้าวจะเลือกวันพฤหัสบดี

การปลงข้าว ก็ไม่มีอะไรมาก ความหมายก็เพื่อเป็นการบูชาแม่ธรณี งามพิศ ศักดิ์สงวน กล่าว ว่า (2537:24) การปลงข้าวเป็นพิธีบอกแม่พระโพสพให้ออกจากลานข้าว เพราะกลัวว่าจะ กระทบกระเทือน ที่เกิดจากแรงบวดข้าว ดังนั้นจึงต้องทำพิธีปลง

เมื่อถึงวันที่หาไว้ ผู้ที่เป็นหัวหน้าของครอบครัว ก็จะสั่งให้จัดข้าวปลา อาหาร หวานคาว 5 สำหรับ 4 สำหรับ สำหรับวางที่มุมของลานทั้งสี่มุม อีกสำหรับหนึ่งก็ทำเป็นห่อมัดติดคันทลาว แล้วนำไปปักที่ลมข้าว ตรงกลางลม และจะต้องใช้มัดข้าว งามพิศ ศักดิ์สงวน(2537:24)ได้พูดถึงสำหรับ ที่เขาจัดบูชาว่า ประกอบด้วย จันทร์ 5 ใบคูณ ใบขอ หมากสี่คำ นุหรีสี่ มวน เหล้า 1 ไท ไก่ หนึ่งตัว เมื่อวางเครื่องบูชาเสร็จก็กล่าวคำบูชา หรือการขอโทษ การพูดไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัว แล้วแต่ใครจะกล่าวอย่างไร

2. **การทำบุญข้าวคูณลาน** พิธีนี้จะทำหลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ หลังจากนั้นจะขนข้าวขึ้นสู่ ลานที่ทำจากขี้ควาย ผสมด้วยดินเหนียว หันหน้าครอบครัวจะแต่งคาวหวาน บอกกล่าวแม่ธรณี อีกครั้ง ขอบคุณที่ดูแลข้าวจนได้ผลดี จากนั้นก็จะทำบุญคูณลาน บางทีก็นิมนต์พระไปสวดที่ลานข้าว และถวายอาหารพระที่ลานข้าว จากนั้น อาจมีพิธีสู่ขวัญข้าวอีกทีหนึ่ง

การทำบุญคูณลานนั้น จะทำหลังจากที่บวดข้าวเสร็จ ในตอนเช้านิมนต์พระสงฆ์มา สวดมนต์ ถวายอาหารเช้า อาจจะจัดให้มีการเทศน์ แล้วแต่เจ้าภาพ จากนั้นก็เป็นพิธีของพราหมณ์ ที่มาสู่ขวัญข้าว ให้หลังจากที่สู่ขวัญเสร็จก็ ผูกแขนให้กับเจ้าของข้าว จากนั้นก็เอาข้าวเปลือกใส่กระตุง หรือใบตอง เล็กๆ สมมติเป็นเกวียน จากนั้นก็เอาไปวางไว้บริเวณที่ปักตาแฮกในตอนเช้าเริ่มทำนา เป็นการแบ่งข้าว ให้ตาแฮกตามที่บนไว้ จากนั้นพระท่านให้พร เดินทางกลับ เจ้าของก็เลี้ยงแขกที่เชิญมาคือ เป็นอันเสร็จ พิธีการทำบุญคูณลาน

พิธีกรรมหลังขนข้าวขึ้นเต้า (ยั้ง) เป็นพิธีกรรมที่ทำหลังจากเอาข้าวขึ้นยั้ง ในตอนที่เอาข้าวใส่ยั้งนั้นจะต้องทำพิธีอย่างหนึ่งคือ ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว จะต้องดักข้าวกระนุงหรือถังแรกขึ้นไปที่ยั้งเอง และจะต้องนำไปบูชา ไบยอ ไบเกิ้ลลัน และเครือไต้ตัน ไปไว้ในยั้งข้าวด้วย จากนั้นก็เอาข้าวจริงขนไปที่ยั้ง (ภาษาอีสาน เรียก เล้าข้าว)

การสู่ขวัญข้าว เมื่อนำข้าวขึ้นยั้งเสร็จเรียบร้อย ก็จะมีการสู่ขวัญข้าว พิธีกรรมการสู่ขวัญข้าว นี้ เป็นลักษณะของพิธีกรรมเฉพาะครอบครัว พิธีกรรมการสู่ขวัญข้าว ชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประเพณีคุ้มปากเต้า” การทำพิธีกรรมนี้จะทำในวงญาติ หรือแขกบางท่านที่ได้รับเชิญเท่านั้น รวมทั้งพราหมณ์ที่มาทำการสู่ขวัญให้

การสู่ขวัญข้าวนั้นจะทำก่อนวันที่จะดักข้าวใหม่ออกจากยั้ง เพื่อไปสีมาบริโภค จากช่วงที่เก็บเกี่ยว จนนำข้าวมาใส่ยั้งเสร็จ หากไม่ถึงวันออกใหม่ 3 ค่ำ (วันขึ้น 3 ค่ำ) เดือน 3 ชาวบ้านจะไม่นำข้าวมาสีเพื่อบริโภคเป็นอันขาด เพราะชาวบ้านมีข้อคະกล่าว “หากบได้คุ้มปากเต้า บิให้ดักข้าวในเต้าไปกิน” ดังนั้นจึงต้องทำพิธีสู่ขวัญก่อน เครื่องบูชาในการสู่ขวัญนั้น ประกอบด้วย ไบยอ ไบยออย่างละ 9 ไบ ชันหมากเบ็ง จำนวน 2 ชัน ส่วนมากเป็นชันหมากเบ็ง 5 ชัน กระทงก้านกล้วยเป็นกระทงใหญ่ 9 ห้อง นอกจากนั้นก็ยังมี ประเภท ถั่ว งา ไข่ไก่ ข้าวต้มมัด คันกล้วย คันฮ้อย เทียนงาม ชันธ 5 ชันธ 8 เป็นต้น

ในตอนเย็นก่อนที่จะถึงวันสุตรขวัญ อาจจะมีมนต์พระท่านที่วัดมาเจริญพระพุทธรมนต์เขียนตอนเช้าก็ดักบาตรก่อนสู่ขวัญ การสู่ขวัญนั้นผู้ที่เป็นพราหมณ์ จะขึ้นไปวัดของที่ใช้ในพิธีบนยั้ง จากนั้นก็เปิดฝายออกประมาณ เล็กน้อย จากนั้นก็กล่าวสำสู่ขวัญข้าว ในโบราณอีสาน พราหมณ์ที่ดักข้าวออกมานั้น เขจะมีคำที่เป็นมงคลสำหรับกล่าวในการดักข้าว สาร ว่า

ดักบาตร(ครั้ง)	ที่หนึ่งให้ไต้จั้งแม่ลาย
ดักบาตรสอง	ให้ได้ควายแม่ย่อง
ดักบาตรสาม	ให้ได้น้องเก้ากำ
ดักบาตรสี่	ให้ได้ค้ำเก้าหมื่น
ดักบาตรห้า	ให้ได้ข้าวอันมาเยย
ดักบาตรหก	ให้ได้เมียมานอนฟางข้าว
ดักบาตรเจ็ด	ให้ได้ให้ได้ช้างใหญ่มาโสง
ดักบาตรแปด	ให้ได้ชายโง่มากินเหล้า
ดักบาตรเก้า	ให้ได้ข่อยเฒ่ามาเผ้าเขียน

หลังจากที่สู่ขวัญข้าวได้เจ็ดวัน ชาวบ้านถึงจะนำข้าวออกมาบริโภค การดักข้าวนั้นในครั้งแรกจะต้องใช้กระดองเต้ามาดักข้าว จะต้องดักให้ทานก่อน เช่นการนำไปถวายพระที่วัด ผู้ดักนั้นจะต้องกล่าวว่า “ข้าวน้ำเอย กินอย่าให้บก จกอย่าให้พร่อง เค้อ”

การที่ ชาวบ้านเลิกทำ ในช่วงเดือน 3 ก็เพราะว่า เดือน 3 นั้น ชาวบ้านเชื่อว่า ตั้งแต่เวลา ประมาณ 5 เป็นต้นมาจนถึง 6.00 กบมันจะเถือบางๆ ออกจากปากมาห่อหุ้มปากของมันไว้ จนไม่สามารถร้องออกมาได้ ในขณะที่เดียวกันนาก ซึ่งเป็นสัตว์ที่กิน ปลา คอยขโมยปลาจากลอบหรือที่ดักปลาของชาวบ้าน ก็เกิดอาการไร้ช่องขับถ่าย อาการเช่นนี้จะเกิดเฉพาะเวลาช่วงสั้นๆเท่านั้น นับเป็นเวลาที่เสียบสังค หนึ่งในช่วงนี้ มะขามป้อมที่มีรสเปรี้ยว กลับมามีรสหวาน ชาวบ้านจึงถือว่าเป็นช่วงที่ดีจึงได้ทำการสู่วัจญ์ในวันนี้เพราะเชื่อว่า ข้าวจะกินไม่หมดง่าย ดังนั้นชาวอีสานจึงมีคำกล่าวที่ว่า “เป็นมือที่กบขบมีปาก นากขบมีสูชี่ บักขามป้อมมาช่างหวาน”

บุญข้าวจี่ เป็นบุญที่ทำมาจากสาเหตุเนื่องจากข้าว เพราะหลังจากที่ชาวบ้านได้สู่วัจญ์ข้าว นำข้าวใหม่ออกมาบริโภคในเดือน 3 แล้ว ชาวบ้านก็อยากจะเอาข้าวใหม่นั้นไปทำบุญ การทำบุญข้าวจี่นั้นเป็นพิธีกรรมที่เป็นของชุมชน คือชาวบ้านจะรวมกันทำ

ข้าวจี่ หมายถึง การนำข้าวเหนียวมาป็นเป็นรูปกลม ส่วนมากจะป็นเป็นวงรี แล้วก็นำเกลือมาโรย จากนั้นก็เอาไม้มาเสียบตรงกลาง ให้มีที่จับ ลักษณะเหมือนแหงไอศกรีม ขณะที่อย่างนั้นจะต้องคอยหมุน ให้ป็นข้าวเหนียวทุกด้าน ทุกป็นลักษณะสี่เหลี่ยม จากนั้นบางคนก็เอาไข่มาคือให้แตกเหมือนจะทำไข่เจียว แต่ไม่ใส่เครื่องปรุงมาก เสร็จแล้วก็นำไข่นั้นมาทาข้าวจี่ แล้วก็นำกลับไปย่างให้ไข่นุ่อก จากนั้นก็จะเอาไม้ที่เสียบออก ตรงที่ไม้เสียบนั้นจะเป็นรู บางคนก็เอาน้ำอ้อยใส่ในรูนั้น เพื่อให้ข้าวจี่มีรสหวาน

การทำบุญข้าวจี่ ก็หมายถึงการนำข้าวชนิดนี้ไปถวายพระที่วัด ไม่จัดเป็นพิธีที่ใหญ่โต เพียงแต่ชาวบ้านประชุมกันกำหนดวันเท่านั้น เมื่อถึงวันที่กำหนด ก็พากันทำข้าวจี่ออกไปถวายพระที่วัด โดยเอาข้าวจี่นั้นไปดักบาตร เป็นการทำตามประเพณีซึ่งเป็นฮีตอย่างหนึ่งในฮีต 12 ของชาวบ้าน ดังนั้นชาวอีสานจึงมีคำผญาเดือนลูกหลานว่า

“ฮีตหนึ่งนั้น เถิงเดือนสามพากันจี่ข้าวจี่

ไปถวายสงฆเจ้าเอาแท้หมุ่นบุญ

กุศลยังสินำค้ำตามเขามือละคาบ

หากธรรมเนียมจั้งซี่ มิแท้แต่นาน

คองหากเคยมีมาแต่ปางปฐมพุ่น

อย่าตีพากัน ไลลิมถิมประเพณีแต่เก่า

บ้านเมื่อเฮาสีเสรวักยฮ้ายสิแลนตาม”

บุญข้าวก่ำ เป็นพิธีกรรมการทำบุญที่เนื่องมาจากข้าวอย่างหนึ่ง ในสมัยก่อนนั้น ชาวอีสานเมื่อทำนา มักจะหาข้าวเหนียวค้ำมาปลูก ข้าวเหนียวค้ำนี้เอง ชาวอีสาน หรือชาวบ้านเรียก ข้าวก่ำ เป็นประเพณีที่หายไปจากหมู่บ้าน เพราะปัจจุบัน ไม่มีชาวบ้านปลูกข้าวก่ำมากเหมือนแต่ก่อน

การทำบุญข้าวก่ำนั้น ชาวบ้านจะตกลงกันเองว่าจะกำหนดเอาวันไหนเป็นวันถวายข้าวก่ำ รวมกันไปถวายพระ เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านทำ ไม่มีปรากฏในฮีต 12 ของชาวบ้าน ส่วนมากจะ

กำหนดเอาวันพระ ในตอนเช้าของวันที่กำหนด ชาวบ้านก็นำข้าวเหนียวดำ หรือข้าวดำ ไปตักบาตรที่วัด ไม่มีการเล่นพิเศษอะไร หลังจากที่พระฉันเสร็จให้พรก็เป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณีเกี่ยวกับความแห้งแล้ง

ชาวอีสานโดยทั่วไปนั้น เมื่อถึงคราวประสบกับภาวะความแห้งแล้ง ชาวอีสานจะมีวิธีแก้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง รวมทั้งที่บ้านหนองกงจนสาร ก็ลักษณะคล้ายๆกัน ความแห้งแล้งนั้น ชาวอีสานเชื่อว่า เป็นเพราะมีแม่แล้งในหมู่บ้าน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องไล่แม่แล้งออกจากหมู่บ้าน

ผู้ที่เป็นผู้นำในการไล่แม่แล้ง คือจ่าของหมู่บ้าน พิธีกรรมไล่แม่แล้งเรียกว่า “เซียงซ้อง” (ได้กล่าวแล้วในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับจ่า)

พิธีเซียงนางแมว งามพิศ สัตย์สงวน (2537:8) กล่าวถึงการเซียงนางแมว (บางแห่งเรียกการไถ่ นางแมว หรือแห่นางแมว) ว่า เป็นพิธีการแก้เคล็ดความแห้งแล้ง เพื่อขอฝน ที่บ้านหนองกงจนสารนั้น การแห่นางแมว หรือเซียงนางแมว จะจัดเป็นขบวนหนึ่งในการแห่บั้งไฟ ในขบวนเซียงนั้น จะมีทั้งชายหญิงร่วมกัน การแต่งตัวก็แต่งแปลกๆ มีแต่งเป็นพราหมณ์บ้าง ผู้ชายแต่งเป็นผู้หญิงบ้าง มีสองคนที่ต้องหามแมว ที่เรียกว่านางแมว ไม่มีการคัดเลือกแมวที่จะมาทำการเซียง ส่วนในสมัยก่อนจะต้องมีการคัดเลือกแมว อาจจะเอาแมวสีคำล้วน หรือขาวปลอด จากนั้นก็นำแมวมาใส่กะทอ หรือเข่งที่มีฝาปิดข้างบน ในขณะที่ใส่ ก็บอกว่า “แม่นางแมวเอ๋ย ขอฟ้า ขอฝนให้ตกลงมาเนนเด้อ” การหามชาวบ้านจะใช้เชือกผูกที่เข่งทำเป็นหูหิ้ว แล้วใช้ไม้สอดตรงกลาง ใช้คนสองคนหาม

จากนั้นก็เป็นการกล่าวบทสวดเศ หรือบทเจริญทเวคา โดยเครื่องสักการะนั้นจะเป็น ขันธ 5 เป็นสิ่งที่สำคัญ จากนั้นก็ตั้งขบวนแห่ ในขบวนแห่จะมีหัวหน้าในการกล่าวกลอนเซียง แล้วก็มีการร้องว่าตาม เหมือนการร้องเพลงอีแซวของภาคกลาง ตัวอย่างการเซียงนางแมว เช่น นางแมวเอ๋ยขอฟ้า ขอฝน ขอน้ำมนต์ หดหัวแมวน้อย ให้ฝนตกจ้อยๆจนเต็มทงนา... เมื่อขบวนแห่ไปถึงบ้านใครก็จะมีคนร้องบอกว่า นางแมวเอาฟ้าฝนมาให้แล้วเด้อ มาเด้อ มาเด้อ ในขณะที่เดินนั้นหาก เกิดฝนตกลงมา ก็จะมีคนร้องว่า “เทลงมา ฝนเทลงมา ตกแรงๆ ให้บักแดงเป็นนวย ตกจ้อยๆให้อ้อยเป็นลำ ตกลงมาพอให้เส็ดนาได้ แต่อย่าให้ถึงใช้เสื่อแจว เทลงมา ฝนเทลงมา...”

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538: 7) กล่าวว่า การที่ต้องใช้แมวเป็นตัวประกอบ เพราะแมวเป็นสัตว์ที่เกลียดฝน ถ้าฝนตกที่ไรแมวร้องทุกที ดังนั้นชาวอีสานจึงถือเคล็ดว่า การที่แมвр้องจะทำให้ฝนตก ในบ้านหนองกงจนสาร เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2540 ที่ผ่านมา มีการแห่นางแมว ร่วมกับพิธีบุญบั้งไฟ มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของ องค์ประกอบ คือ การนำแมวตุ๊กตามาใช้ แทนแมวจริง เพราะกลัวเป็นบาปเพราะเอาแมวมาทรมาน กะทอ หรือ เข่ง เปลี่ยนมาใช้เป็นกรงเหล็กแทน

พิธีเชิงนางคัง เป็นพิธีกรรมโบราณอีสานใช้แก้เคล็ด เมื่อเกิดความแห้งแล้งอย่างหนึ่งงามพิศ ตัศยสงวน (2537 : 9) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธี แห่งเชิงแม่นางคังว่า จะต้องทำหลักสองหลัก หลักหนึ่งสมมุติให้เป็นหลักแล้ง อีกหลักหนึ่ง สมมุติให้เป็น หลักฝน จากนั้นก็คอกหลักนั้นไว้คนละทาง จากนั้นก็หากระดังมา และต้องทำไม้ตีบกระดัง สองอัน สำหรับให้ผู้หญิงสองคนมาจับ ในกระดังนั้นต้องหาเครื่องใช้ของหญิงหม้ายมาใส่ เช่น หวี ก້ອງแขน (กำไล) เป็นต้น เงิน 6 สติง เหล้าไห ไก่ตัว ไข่ 1 ฟอง จันทร์ 5 และจันทร์ 8

จากนั้นผู้ที่เป็นหัวหน้าพิธี ก็จะจุดเทียนในขันคอกไม้บูชาพระ เสร็จแล้ว ก็กล่าวเชิญเทวดา จากนั้นก็กล่าวกลอนเชิงนางคังว่า “เค้าเค้อ อีแม่นางคัง โกงโคงจังกอเกวียน เวียนมานี้ได้ สองสามรอบ คอบมานี้ได้สองสามเทีย ตักจุติ เมงหมี่ตุลา พายเข้าอุ้งเข้าคังสามแหนบ มาสู่แคคหรือมาสู่ฝน มาจับฝนนาแบเข้าได้ ลักไซๆอีแบเขียดเหลือง ลักเก็องๆ อีแบเขียดจ่อง จ่องเขียดคตะนา หลักซาๆ พญาคันคาก เชิญนางโคกไม้บากมาสิงคังเค้อ เชิญนางแมวสาวปามาสิงคังเค้อ คังน้อยๆผัดข้าวกินอ่อน ฮ่อนข้าวกินขาว เจ้ากะบิมีเตียงหนักเข้างงเขากววย ปลายเขา มีเตียงเหล้าไหหลวงฮันไข่ มีเตียงเหล้าไหของ ไหใหญ่ฮับแขน ก້ອງแขนของนางเสื่อโคงโคงๆมาได้น้ำเดือนหกใส่กล้าเฮาเค้อ มาได้ น้ำเดือนห้าใส่กล้าเฮาเค้อ...” เป็นต้นคังนี้ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเชื่อถือมา เข้าทรงร่างของหญิงสาวที่จับกระดังสองคน เมื่อเจ้าเข้า หากฝนดีก็จะเลื่อนไปทางหลักฝน หากแล้งก็จะเคลื่อนไปทางหลักแล้ง

อีกวิธีหนึ่ง เมื่อแม่นางคังเข้าสิงร่างที่จับไม้หามกระดังแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าพิธีก็จะถามว่าปีนี้จะแล้งหรือฝนจะดี เป็นเพราะมาจากสาเหตุอะไร เมื่อรู้สาเหตุนางคังก็จะพาไล่ผี เหมือน กับเซียงซ้อง เพราะนางคังจะรู้ว่า ผีจะไปทางไหน หากผีไม่ออกก็จะทำการไล่จนออก ปัจจุบัน พิธีแห่งนางคังที่บ้านหนองกุงชนสารนั้นไม่มี เพราะขาดการทำติดต่อกัน เพราะความเจริญเทคโนโลยี พิธีนี้ก็เลยไม่ได้รับการติดต่อ จะมีรู้เห็นเฉพาะคนที่มีอายุ ประมาณ 40 ปีขึ้นไป

พิธีบำแม่ธรณี เป็นพิธีกรรมแก้เคล็ดเมื่อเกิดความแห้งแล้งอย่างหนึ่ง เป็นพิธีกรรมที่เป็นของครอบครัว ใครจะทำก็ได้ ไม่มีการกำหนดวัน แล้วแต่ความสะดวกของผู้ที่ทำการบำ การบำหมายถึงการบนบาน การที่ต้องบำแม่ธรณี เพราะชาวบ้านเชื่อว่า แม่ธรณีเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ โดยถือเอาตอนที่พระพุทธองค์ ทรงเอาชนะมาร ในตอนโกสัตรีสูตร มีแม่ธรณีมาช่วยรุดน้ำจากมวยผมให้น้ำท่าวมมารตาย ชาวบ้านจึงเชื่อว่า แม่ธรณี จะสามารถทำให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ได้ ดังนั้นก็เลยทำการบำเครื่องบำ ก็มี จันทร์ 5 หมากสีคำ ยาสีกอก อาหาร คาว หวาน เป็นต้น การบำ จะทำที่ไหนก็ได้เพราะไม่มีการกำหนดแน่นอน เพราะแม่ธรณีในความหมายของชาวบ้านก็คือ แผ่นดินที่เขาอาศัยอยู่ และอาศัยทำกิน การบำก็คือ การแต่งเครื่องเช่น ไปบนบานเพื่อให้ฝนตก นั่นเอง การทำอาจใช้เวลาไม่ถึง 30 นาที หากฝนตกก็ต้อง ไปแต่งแก้อีกครั้งหนึ่ง หมายถึง การแก้บน หรือที่ ชาวบ้านเรียกว่า ไปปลงคาย

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำไร่นานอกอีกมาก แต่ไม่สามารถนำมากล่าวได้หมดแต่โดยรวมแล้วพิธีกรรมของชาวบ้าน ที่ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอยู่ และเป็นพิธีกรรมประจำเดือน ทั้งที่เป็นพิธีทางพุทธศาสนาและที่เป็นพิธีของผี หรือความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านนั้น ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ฮีต 12 คอง 14” ซึ่งสรุปได้ดังนี้คือ

ฮีต 12 ชาวบ้านหนองกุงชนสารถือว่า เป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนี้

เดือนอ้าย	หรือเดือนเจียง นิมนต์พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม ทำบุญดอกถวายผ้าพระ
เดือนยี่	พิธีปลงข้าวในลอมข้าว ทำบุญคุณลาน นำข้าวขึ้นฉาง
เดือนสาม	สู้ขวัญข้าว ทำบุญข้าวก็ ลงควงเงินฝ้าย เอาหล้า เอาพิน
เดือนสี่	ทำบุญพระเวส เทศน์มหาชาติ แห่งพระเวสเข้าเมือง
เดือนห้า	ทำบุญตรุษสงกรานต์ ชดสีพระพุทธรูป สรงน้ำบิณฑบาต ผู้เฒ่าผู้แก่ แห่งรัฐ ของบรรพบุรุษ
เดือนหก	ทำบุญบั้งไฟ บุญบวง บุญเฮด (หุด) เสิ้งกลอง (กลองกริ่ง และกลองเส็ง)
เดือนเจ็ด	ทำบุญเบิกบ้านมหัศจรรย์หลักเมือง เติร์ดคราด เติร์ดไถ ลงทำไร่นา
เดือนแปด	ทำบุญเข้าพรรษา เติร์ดพืงเทศน์ พืงธรรมในระหว่างไตรมาส
เดือนเก้า	ทำบุญข้าวประดับดิน ในวันเดือนดับ
เดือนสิบ	ทำบุญข้าวสาก หรือสลาภักดิ์ โดยนำข้าวของ คาวหวาน หมาก พลุ บุหรี่ ห่อ ด้วยใบตองกล้วย ไปวางตามกิ่งไม้ โคนไม้ พื้นหญ้า อุทิศเป็นเปตพลี ให้ ญาติผู้ล่วงลับไป

หรือจะเขียนอีกแบบหนึ่ง ดังนี้

เดือนอ้าย	
เดือนยี่	
เดือน 3	บุญข้าวก็
เดือน 4	บุญพระเวส
เดือน 5	บุญสงกรานต์
เดือน 6	บุญบั้งไฟ
เดือน 7	บุญเบิกบ้าน
เดือน 8	บุญเข้าพรรษา
เดือน 9	บุญข้าวประดับดิน
เดือน 10	บุญข้าวสาก (กระยาสาทร)
เดือน 11	บุญออกพรรษา
เดือน 12	บุญทอดกฐิน

ประเพณีที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เรียกว่า “ฮีด 12” พิธีกรรมที่ชาวบ้านทำเป็นประจำเป็นการผสมกันระหว่างความเชื่อที่เป็นแบบดั้งเดิม และความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนา จะสังเกตเห็นได้จากการทำงานที่ชาวบ้าน ทำพิธีกรรมต่างๆ จะมีทั้งเรื่องของพระ และเรื่องของผี เช่น พิธีบุญข้าวสากที่เกิด เพราะความเชื่อทางศาสนา ที่ว่าญาติของผู้ตายนั้นจะต้องทำบุญอุทิศให้กับผู้ที่ตาย แต่ในขณะที่เดียวกันบุญข้าวสาก ก็ยังเป็นการเลี้ยงผีตาแฮกด้วย ดังนั้นความเชื่อของชาวบ้านหนองกุงธนสารถึงมี 2 ลักษณะ คือ ความเชื่อต่อหลักธรรมคำสอน ของศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลาง ของชาวบ้าน เป็นสถานที่สำหรับเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้าน ในการจัดงานประเพณีใหญ่ เช่น การทำประเพณีบุญบั้งไฟ บุญจูง เป็นต้น บุญประเพณีทั้ง 12 เดือน ชาวบ้านต่างก็ต้องปรึกษาหารือ และผู้ที่เป็นแกนนำก็ยังเป็นพระ เช่นการจัดงานบุญบั้งไฟที่กำหนดขึ้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 40 ที่ผ่านมา ผู้ที่เป็นผู้นำใน การจัดประเพณีนี้ ก็เป็นผู้นำของหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นพระ และฆราวาส อันแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้าน ที่ต่างอาศัยความร่วมมือระหว่างกัน เพราะวัดก็มีส่วนในงานประเพณีชาวบ้าน

ผู้ที่เข้าใจประเพณีของชาวบ้านก็ยังคงเป็นพระในวัด ดังนั้นพิธีกรรมของชาวบ้าน ความเชื่อของชาวบ้าน จึงมีลักษณะเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันไประหว่าง พราหมณ์ พุทธ ผี เพราะในหมู่บ้านมีทั้งผู้ที่ทำหน้าที่ทางศาสนาพุทธก็คือพระ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพราหมณ์หมอลูตร หมอขวัญ ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับผี ก็คือ จำประจำหมู่บ้าน

ส่วนครอง 14 นั้น มีหลายอย่างทั้งที่เป็นของบรรพชิต และฆราวาส ในที่นี้จะกล่าวถึงครอง 14 ของที่เป็นส่วนของฆราวาสเท่านั้น

ครองสิบสี่ นั้นคือ ข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติของ ฆราวาสคือของชาวบ้านทั่วไป นั้นมีดังนี้ คือ

1. เมื่อข้าวกล้าเป็นรวงเป็นหมากแล้วอย่าฟ้าวกินก่อน เอาไปทำบุญให้แก่ผู้ที่มีศีลแล้วค่อยกิน
2. อย่าโลกตาย ถอยตาซัง อย่าจ่ายเงินแดง แพงเงินกว้าง อย่างกล่าวคำกล้าแข็งต่อกัน
3. ให้พยายามกันรั้วชั่วคราวและกำแพงรอบวัดวาอาราม และบ้านเรือนแห่งตัวแล้วให้ปลูก

(ปลูก) หอมบูชา ไร่คูแลบ้าน เสิ่น (เรือน)

4. ก่อนเข้าเือนให้ล้างเท้าเสียก่อน

5. เถิง (ถึง) วันศีล (วันพระ) 7,8,14,15 คำให้สู่มกัอนเส้า ที่แม่บันได และคู่ที่ตนอาศัยอยู่คำคีน ทุกมือ ทุกเวน (วัน)

6. เมื่อจักนอนให้เอาน้ำสวยคิงแล้วค้อยนอน (ส่วยคิง หมายถึง การอาบน้ำ ครึ่งท่อนลักษณะคือการก้มลงแล้วเทน้ำรด การก้มลงแล้วเทน้ำรดตัว โดยที่ไม่ให้ผ้าที่นุ่งอยู่เปียกน้ำ

7. เมื่อถึงวันพระให้เอาดอกไม้ รูป เทียน ขอมมาวันทาอุโบสถ และเอาดอกไม้ไปเคนพระ

8. เถิงวันศีลดับ (วันพระ ข้ามแรม) ให้นิมนค์พระคุณเจ้าไปสูตรมงคุณ (มงคล) ที่เือน และทำบุญถวายทานในช่วงเช้า

9. เมื่อพระเข้ามาบิณฑบาต อย่าให้พระคอย ใสบาครอยู (ขณะใสบาครอยู) อย่าคองบาครอยูอย่างใสรองเท้า อย่าใส่หมวก (สวมหมวก) และอย่าดิ้ออาวุธ

10. เมื่อพระเข้าปริวาส ชำระศีลแล้ว ให้แต่คอกไม้รูปเทียน ไปถวายท่าน
11. เมื่อพระกำลังมาให้นั่งลงก่อนและค่อยเจรจา
12. อย่าเหยียบย่ำเงาของผู้ที่มีศีลบริสุทธิ
13. อย่าถวายอาหารพระที่เหลือจากที่เรากินแล้ว
14. อย่าเสพเมณฑนคุณในวันพระ

โดยสรุปแล้ว ประเพณีของชาวบ้านมีทั้งที่เป็นคติทางพุทธ และคติความเชื่อดั้งเดิม คือ ความเชื่อเรื่องผีและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ชาวบ้านหนองกุงธนาสนานั้นเป็นผู้ที่เคร่งในศีล 12 ครอง 14 เป็นอย่างมาก ซึ่งชาวบ้านในรุ่นใหม่ๆ ยังปฏิบัติกันอยู่ เป็นเพราะได้เห็นและได้เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในประเพณีเหล่านั้น เช่น ครองสิบสี่ ข้อว่าด้วยการสนทนากับพระจะต้องนั่งเสี้ยก่อนค่อยสนทนา ซึ่งแม้แต่เด็กหญิงตัวเล็ก ๆ ยังถือปฏิบัติ หากไม่ทำตาม หากผู้ใหญ่เห็นเด็กหญิงขึ้นสนทนากับพระ จะถูกต่อว่าทันที

อีกข้อหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ครอง 14 ได้รับการถ่ายทอดไปยังเด็กรุ่นปัจจุบัน คือ ทุกวันพระ ผู้ที่เป็นพ่อ แม่ จะให้ลูก ของตนมาดักบาตรที่วัด ผู้ที่มานั้นหากเป็นหญิงจะต้องใส่ผ้าถุง ห้ามใส่กางเกงมาดักบาตรที่วัด หากเป็นชายก็แต่งตามปกติ และก็สุภาพ ในตอนเย็นของวันพระ ราว 17.00 - 18.00 น. ก็จะเก็บคอกไม้มาบูชาพระที่วัด จากการสังเกตเห็นของผู้วิจัย ในช่วงที่อยู่ในสนามวิจัยนั้น ทุกวันพระจะดำเนินไปในลักษณะเช่นนี้

8. ระบบนันทนาการ

บ้านหนองกุงธนาสนานั้นความเจริญด้านเทคโนโลยีนั้นว่ามีส่วนสำคัญของระบบนันทนาการ เพราะชาวบ้าน สามารถหาความบันเทิงได้ จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และสื่ออื่น ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ และภาพยนตร์ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้เป็นความบันเทิง ที่มีพบเป็นประจำในหมู่บ้าน แต่ความบันเทิงหรือการพักผ่อนอีกแบบหนึ่งของชาวบ้านคือ การได้จัดงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานประจำปี งานสงกรานต์ งานบุญบั้งไฟ งานประเพณีทางศาสนา เป็นต้นก็เป็นสิ่งที่ให้ความบันเทิงแก่ชาวบ้านได้

เช่นในเดือนที่ ~~มีนาคม~~ (พฤษภาคม) ที่บ้านหนองกุงธนาสนามีงานประเพณีบุญบั้งไฟเป็นต้น ซึ่งเป็นงานที่ให้ความสนุกสนาน ชาวบ้านสามารถแสดงออกตามที่ตัวเองต้องการในงาน เด็กๆ มีโอกาสเห็นรูปแบบของการจัดงาน รวมทั้งเป็นผู้ที่มีส่วนในงาน

นอกจากสิ่งที่กล่าวมาชาวบ้านหนองกุงธนาสนาในรุ่นที่เป็นหนุ่มสาว ก็สามารถหาความบันเทิงได้จากนอกบ้าน เช่น การไปดูหนังที่โรงหนังเมืองขอนแก่น เป็นต้น ในกลุ่มของคนแก่ก็มีโอกาสสนทนาก็เป็นรูปแบบหนึ่ง เช่น การพูดคุยเรื่องที่สนุกตื่นเต้น การได้พูดคุยกันของคนแก่ก็เป็นการพักผ่อนอีกแบบหนึ่ง

ชาวบ้านเป็นที่ทราบกันดีว่า พอพ้นฤดูการทำนาแล้วชาวบ้านแทบไม่มีอะไรทำ ดังนั้น การจัดบุญประเพณีจึงเป็นทางออกของการพักผ่อน

ชาวบ้านบางคนชอบมาหาพระ การพูดคุยกับพระ เป็นทั้งการเรียนรู้ธรรมและการพักผ่อนในตัวรวมแล้วการพักผ่อนของชาวบ้าน จะอาศัยการจัดงานรื่นเริงต่าง ๆ รวมทั้งการดูมหรสพ เช่น สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านหนองกงรสนสารนั้นชอบมากเป็นพิเศษ คือ การแสดงศิลปะพื้นบ้านประเภท หมอลำ เพราะในหมอลำ จะมีทั้งคติการดำเนินชีวิต และหลักคำสอนทางศาสนา รวมทั้งความสนุกสนานอย่างอื่น เช่น การแสดงของตลกเป็นต้น รวมทั้งการเล่นดนตรีของแต่ละคน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับว่าใครจะแสวงหาการพักผ่อนเช่นไร

ในอดีตตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านเป็นต้นมา ชาวบ้านหนองกงรสนสารนั้น มีวิธีที่จะหาความสำราญ หรือ การพักผ่อน การหาความบันเทิง ส่วนหนึ่งนั้นจะได้ จากการจัดงานประเพณี ตลอด 12 เดือน ซึ่งชาวบ้านจะอาศัยช่วงเวลานี้ได้พักผ่อน หรือเป็นเวลาว่างเว้นจากการทำงาน ดังนั้นการจัดงานประเพณี จึงเป็นการพักผ่อนที่ดีของชาวบ้านในสมัยยุคที่สร้างบ้าน เพราะชาวบ้านไม่มีสื่อ ที่จะได้รับฟังรายการต่างจาก วิทยุ โทรทัศน์ ดังนั้น ทางออกก็คือการจัดงานประเพณี อันเป็นการรักษาประเพณีด้วย อีกประการหนึ่งในงานประเพณีนั้นก็มีการเล่น เช่น งานประเพณีสงกรานต์ งานประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

ในการจัดงานบุญประเพณีต่าง สิ่งหนึ่งที่ต้อง มีส่วนสำคัญในงานประเพณีก็คือ “การงัน” หมายถึงมหรสพ ซึ่งเป็นที่นิยมมากก็คือหมอลำ ซึ่งหมอลำนั้นมีหลายประเภทเช่นที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ศึกษาไว้ ดังนี้

1. ลำส้อง หมายถึงการลำเพื่อคู่ อารมณ์ของคนป่วย สาเหตุที่ทำให้ป่วย จะทำการรักษาได้หรือไม่ แต่การลำเช่นนี้จะลำเป็นงานรื่นเริงทั่วไปไม่ได้
2. ลำผีฟ้า จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการบูชาพญาแถน และเป็นการลำรักษาคนป่วยเหมือนกัน
3. ลำกลอน เป็นการลำเกี่ยวกับระหว่างชายหญิง หรือเป็นการชิงไหวพริบในการตอบโต้กันของหมอลำฝ่ายหญิง และ ฝ่ายชาย หมอลำกลอนนั้นจะมีเพียง 3-4 คนเท่านั้น
4. ลำเรื่องต่อกลอน เป็นการลำเป็นคณะ มีการสมมุติตัวละครในเรื่อง ส่วนมากจะเป็นการลำนิทานพื้นบ้าน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หมอลำหมู่
5. ลำเพลิน เหมือนลำเรื่องต่อกลอน แต่จังหวะทำนองจะมีความครึกครื้นตลอด การเดินเรื่องจะรวดเร็วกว่าลำหมู่
6. ลำซิ่ง ซึ่งเป็นหมอลำที่เกิด 5-10 ปีที่ผ่านมา เป็นลักษณะของลำกลอนประยุกต์ มีดนตรีที่ทันสมัยมาประกอบ

องค์ประกอบนี้มีส่วนที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านยุค 50 ปีคืบหลัง ได้หาความบันเทิง ปัจจุบันการลำได้มีการพัฒนาคนตรีไปมาก เพราะมีการเอาดนตรีของทางตะวันตกเข้ามาใช้ เช่น กีตาร์ ออร์แกน กลองชุด พร้อมการพัฒนาการแสดงด้านหน้าเวที ที่เหมือนการแสดงของวงดนตรีลูกทุ่ง ดังนั้นการจ้างหมอลำแต่ละคณะจึงมีราคาที่สูงมาก

นอกจากมหรสพที่ใช้เงิน หรือฉลองแล้ว การจัดขบวนการพ้อน้ำ ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เป็น การให้ความบันเทิงแก่ ชาวบ้าน เช่น ในงานบุญบั้งไฟ จะมีขบวนเซิ้งบั้งไฟ ในขบวนเซิ้งนั้น มีทั้ง การละเล่น ทั้งการพ้อน้ำ มีทั้งขบวน พิณพาทย์ ซึ่งในบ้านหนองกุงชนสนานั้น เป็นหมู่บ้านแรกที่มี คณะพิณพาทย์ ของอำเภอกุเวียง ซึ่งอดีตเจ้าอาวาสท่านจัดให้มีขึ้น ราว พ.ศ. 2498 รวมทั้งในหมู่บ้าน นั้น มีขบวนกลองยาว ที่ใช้ในการแห่งานประเพณีต่างๆ

นอกจากนั้นงานประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรงเช่น “งานประเพณีทอดเทียน” ซึ่งเป็นงานที่ ชาวบ้านและทางวัดจัดขึ้น การทอดเทียนนั้น จะต้องมีการแห่ขบวนไปที่วัดบ้านนั้น เพื่อที่จะให้บ้านที่ ไปนั้นได้จัดการต้อนรับ การไปอาจจะมีกรรมการหลายหมู่บ้าน เพื่อที่จะให้มีการแข่งขันกัน เช่น กีฬา การแข่งขันการร้องสารภัญญะ ของแต่ละหมู่บ้าน จุดประสงค์การทอดเทียนก็เพื่อ ให้พระวัดนั้นมี เทียนจุดใช้ตลอดพรรษา เหมือนกับการหล่อเทียนพรรษา แต่ละบ้านที่จะไปทอดเทียนนั้น มีการนำ เทียนที่ใช้จุดบูชา แล้วแต่ขนาดมาทำเป็นต้นเทียนอย่างสวยงาม เมื่อไปที่บ้านนั้น สิ่งที่ทำให้ความสำราญ แก่ชาวบ้านก็คือ การร้องสารภัญญะ เพราะมีการแข่งขัน มีการเชียร์ ระหว่างบ้าน สารภัญญะ ส่วนมาก เป็นการร้องนิทานพื้นบ้าน แต่ก่อนที่จะร้องกลอนนิทาน จะต้องมีการกลอนร้องบูชา ก่อนจบก็มีกลอนลา เช่นกลอนถวายดอกไม้จะมีเนื้อร้องดังนี้

มาลาควงดอกไม้	มาตั้งไว้เพื่อบูชา
ขอบูชาคุณพระพุทธร	ผู้ได้ศรีสร้อยมา
มาลาควงดอกไม้ ะ	มาตั้งไว้เพื่อบูชา
ขอบูชาคุณพระธรรม	ผู้น้อมนำคำสอนมา
มาลาควงดอกไม้ ะ	มาตั้งไว้เพื่อบูชา
ขอบูชาคุณพระสงฆ์	ผู้ดำรงพระวินัย

การร้องสารภัญญะนั้น ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงร้อง คณะหนึ่งอาจจะมี 4-5 คน ผู้ที่ร้องนั้นจะ ต้องแต่งตัวให้เหมือนกัน

งานประเพณีนั้น เป็นบ่อเกิดของความสนุกสนาน เป็นงานบุญที่ให้ความสนุกสนานแก่ ชาวบ้านในยุคต้นๆ แม้แต่ปัจจุบันก็ยังเป็นลักษณะนั้น

งานเทศน์ ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ความสนุกแก่ชาวบ้านในยุคต้น ประมาณ 30-50 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งงานเทศน์ ที่เป็นการพักผ่อน ของชาวบ้านก็คือ การเทศน์มหาชาติ ซึ่งจัดเป็นงานประเพณี 12 เดือนของชาวอีสาน ที่เรียกว่า “บุญชะเวศ” ซึ่งผู้ที่เทศน์มหาชาตินั้นเรียกว่า เทศน์แหล่ ในเนื้อหา ของการเทศน์นั้นก็คือนิทานชาดก เช่น เรื่องเวสสันดร หรือนิทานพื้นบ้าน เช่น ลีลาวดี เป็นต้น การเทศน์นั้น จะต้องได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี มีคณะเทศน์เหมือนหมอลำ ปัจจุบันการเทศน์มหาชาติ ก็ยังมีคนเหมือนที่ผ่านมา แต่คนที่ฟังนั้นส่วนมากจะเป็นผู้ที่สูงอายุ

นอกจากที่กล่าวแล้ว ชาวบ้านในยุค 30 ปีที่ผ่านมา ก็ ยังมีการเล่านิทาน ให้ลูกหลานของตัวเอง ฟัง รวมทั้งในคอนเด็ก ก็อาศัยเพลงกล่อมเด็ก แม่แก่เด็กๆ ก็ยังมีเพลง ที่ล้อเลียนกัน ซึ่งสร้างความสนุก สนานครุ่นอย่างยิ่ง รวมทั้งการเล่นแบบพื้นบ้าน เช่น ในสมัยประมาณ 30 ปี เป็นต้นไป ในช่วงเทศกาล สงกรานต์ หนุ่มสาว จะมีการเล่นที่สร้างความสนุกสนาน โดยการเล่นนั้นจะอาศัย บริเวณกลางบ้าน บริเวณลานวัด เช่น การเล่น เสือกินวัว การเล่นเกม (การใช้ไม้ขีดเป็นเส้น เหมือนตาหมากรอกแล้วก็

แบ่งเป็นทีมสองทีม ให้อีกฝ่ายเดินเข้าไปในกอบสี่เหลี่ยม อีกฝ่ายก็คอยสกัดไว้ หากฝ่ายที่สกัดไข่มือไปจับที่ฝ่ายหนึ่งก็แพ้ ต้องสลับกันเปลี่ยนกันเล่น) การเล่นดึกฟาน (การเล่น ใช้ผ้า ขว้างใส่คนที่อยู่ในกอบสี่เหลี่ยม แบ่งเป็น สองทีม จะใช้ผ้าที่ทำเหมือนลูกบอล ขว้างไปถูกคนไหนคนนั้นต้องออก หากเหลือคนสุดท้าย ก็จะขว้างสับครั้ง หากคนที่เหลือหลบได้สับครั้ง ฝ่ายของตนก็เข้าไปเล่นต่อ หากหลบไม่ได้ต้องเปลี่ยนอีกฝ่ายหนึ่งเข้าเล่น) การเล่นของ ชาวบ้านนั้นมีหลายประเภท ที่ไม่ได้กล่าวถึง เช่น ม้าหลังโปก การเล่นหนอนซ้อน การเล่นขาโดกเดก เป็นต้น

ปัจจุบันการเล่นได้เปลี่ยนไปจากหมู่บ้านไม่มีใครออกมาเล่นแบบพื้นบ้านในช่วงเทศกาลเหมือนแต่ก่อน เพราะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการได้รับอิทธิพลใหม่ๆจากเมืองเข้าไปที่หมู่บ้าน ทำให้เด็กไม่ได้รับการสืบทอด และความเจริญทางเทคโนโลยี ที่ผลิตของเด็กเล่นออกมา ทำให้เด็กชอบของใหม่ที่ดูแปลกกว่าแบบเดิม

นอกจากที่กล่าวแล้ว ชาวบ้านในยุค สามสิบปีขึ้นไปยังใช้ คนตรีพื้นบ้าน เช่น แคน พิณ โปงราง ซอ กลอง โหวด เป็นต้นใน การสร้างความบันเทิงส่วนตัว ปัจจุบันถึงแม้เครื่องดนตรีเหล่านี้ยังอยู่ แต่คนที่เล่นดนตรีเป็นนั้นมีน้อย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังมีการถ่ายทอด การเล่น พิณพาทย์ การตีกลองยาว ให้ลูกหลานของตัวเอง ถึงแม้การฝึกจะออกมาในรูปของการสอนแบบเชิงปฏิบัติ มากกว่าเชิงทฤษฎี

สรุปแล้วสิ่งที่ให้ความบันเทิง เป็นระบบของการพักผ่อนของชาวบ้าน ปัจจุบัน จะมีความแตกต่างจากการก่อน แต่ก็ยังมีบางอย่างที่ยังคงอยู่ การฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ การพูดคุย การสนทนากับพระ การจับกลุ่มเสวนากันเล่นๆ ถึงกระนั้น ระบบนันทนาการของชาวบ้านก็ยังคงอาศัยประเพณีเป็นหลักใหญ่